

กรรมวิธีการสร้างซอสามสายของครูจ๊กกี้ มงคล

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาดุริยางค์ไทย ภาควิชาดุริยางคศิลป์
คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2565
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

PROCESS OF MAKING SAW SAM SAI BY MASTER CHAKRI MONGKRON

Mr. Varutama Padmadilok

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts in Thai Music

Department of Music

FACULTY OF FINE AND APPLIED ARTS

Chulalongkorn University

Academic Year 2022

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	กรรมวิธีการสร้างซอสสามสายของครูจักรี มงคล
โดย	นายวรุฒม์ ปัทมดิลก
สาขาวิชา	ดุริยางค์ไทย
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	รองศาสตราจารย์ ดร.ภัทรวดี ภูชฎาภิรมย์

คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

.....	คณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.บุษกร บิณฑสันต์)	
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์	
.....	ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.บุษกร บิณฑสันต์)	
.....	อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.ภัทรวดี ภูชฎาภิรมย์)	
.....	กรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.ข้ามคม พรประเสริฐ)	
.....	กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.พรประพิตร์ เผ่าสวัสดิ์)	
.....	กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ภัทระ คมขำ)	
.....	กรรมการ
(รองศาสตราจารย์พิชิต ชัยเสรี)	
.....	กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วราภรณ์ เขิดชู)	

วรุฒม์ ปัทมดิลก : กรรมวิธีการสร้างซอสามสายของครูจ๊กกรี มงคล. (PROCESS OF MAKING
SAW SAM SAI BY MASTER CHAKRI MONGKRON)

อ.ที่ปรึกษาหลัก : รศ. ดร.ภัทรวดี ภูชฎาภิรมย์

งานวิจัยเรื่อง กรรมวิธีการสร้างซอสามสายของครูจ๊กกรี มงคล มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากรรมวิธีการสร้างซอสามสายและปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพเสียงซอสามสายของครูจ๊กกรี มงคล โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่าครูจ๊กกรี มงคล มีชื่อเสียงในการบรรเลงซอสามสายรวมทั้งมีฝีมือในการสร้างซอสามสายโดยได้รับแรงบันดาลใจการสร้างซอสามสายจากแบบกระสวนซอสามสายของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต และได้รับคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญด้านซอสามสายหลายท่าน เช่น ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ ช่างจรูญ คชแสง

ซอสามสายของครูจ๊กกรี มงคล มีคุณภาพเสียงที่มีความไพเราะควบคู่กับคุณภาพของชิ้นงานที่มีความสวยงาม ละเอียด ประณีต คงทน ด้วยกรรมวิธีการสร้างจนมีเอกลักษณ์เฉพาะตน คือการทำปากข้างบน ปากข้างล่าง ที่มีสัดส่วนเป็นธรรมชาติ คล้ายลักษณะกลีบบัว การทำแกนที่เป็นโลหะสแตนเลส ซึ่งมีน้ำหนักเบาสามารถนำกระแสเสียงและทนทานได้ดีกว่าไม้เนื้อแข็ง การทำคันทักซอสามสายที่หัวคันทักสามารถหมุนปรับได้โดยใช้หางม้าขอฝรั่ง เมื่อใช้งานเสร็จสามารถลดความตึงลง และมีรูปแบบที่สวยงาม มีน้ำหนักเบาเท่ากันทั้งคันทัก ปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพเสียงซอสามสายของ ครูจ๊กกรี มงคลคือทำให้ความสำคัญกับความหนาบางของหนังซอขนาดกะโหลกซอสามสายใหญ่และหนา เมื่อขึ้นหนังหน้าซอแล้วจะมีมวลอากาศภายใน อกศาของซอสามสายซึ่งรับแรงจากการรั้งสายและแรงกดจากหย่อง การตั้งหย่องและการติดถ่วงหน้าซึ่งมีตำแหน่งของหย่องและน้ำหนักของถ่วงหน้าที่เหมาะสม และได้พัฒนากรรมวิธีการสร้างจนมีเอกลักษณ์เฉพาะตน คือการทำปากข้างบน ปากข้างล่าง ที่มีสัดส่วนเป็นธรรมชาติ คล้ายลักษณะกลีบบัว การทำแกนซอสามสายด้วย โลหะสแตนเลส การทำคันทักซอสามสายที่หัวคันทักสามารถหมุนปรับได้โดยใช้หางม้าขอฝรั่ง เมื่อใช้งานเสร็จสามารถหย่อนความตึงลง และมีรูปแบบที่สวยงาม มีน้ำหนักเบาเท่ากันทั้งคันทัก

สาขาวิชา ดุริยางค์ไทย

ปีการศึกษา 2565

ลายมือชื่อนิสิต

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

6382010035 : MAJOR THAI MUSIC

KEYWORD: PROCESS OF MAKING SAW SAM SAI, SAW SAM SAI, KRU CHAKRI MONGKOL
 Varutama Padmadilok : PROCESS OF MAKING SAW SAM SAI BY MASTER
 CHAKRI MONGKRON. Advisor: Assoc. Prof. PATARAWDEE PUCHADAPIROM, Ph.D.

The purpose of this qualitative research entitled “Process of Making Saw Sam Sai by Kru Chakri Mongkol” aimed to study 1. the biography related the craftsmanship of Kru Chakri Mongkol and 2. the construction processes and the factors affecting the sound quality of his Saw Sam Sai. The results revealed that his design of Saw Sam Sai was inspired by the design of Saw Sam Sai of His Royal Highness Prince Paribatra Sukhumbandhu, The Prince of Nagara Svarga and which was advised by the experts on Saw Sam Sai such as Professor Udis Narkswasdi and Charun Khotchasaeng. The Saw Sam Sai of Kru Chakri Mongkol has an excellent sound quality with a great quality of a piece that is dedicate and neat. His construction processes focused on the thickness of the stretched skin on the bout and the size of the large and thick bout. The angle of Saw Sam Sai carries the force of the string and the pressure from the bridge. The bridge and counterweight have the proper position and weight. Moreover, he has developed a unique construction method such as making the upper and lower Pak Chang (a component used for carrying the bout, as well as weight of string and the pressure of the string) with natural proportions similar to the lotus petal shape, making the neck with stainless steel, and making the bow that its head can be regulated by the string. In addition, the bow also has an elegant shape and lightweight and can loosen its tension.

Field of Study: Thai Music

Student's Signature

Academic Year: 2022

Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

งานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สามารถสำเร็จลุล่วงไปได้ก็ด้วยการให้ความช่วยเหลืออย่างเต็มที่จาก รองศาสตราจารย์ ดร.ภัทรวดี ภูชฎาภิรมย์ ผู้เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลักและผู้ทีกรุณาให้คำชี้แนะแนวทางในการดำเนินการวิจัย รวมถึงสละเวลาอันมีค่าในการอ่านและตรวจสอบแก้ไขการทำงานวิจัยฉบับนี้จนสามารถสำเร็จปิดเล่มได้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ เป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอขอบพระคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ มีรายนามได้แก่ รองศาสตราจารย์ พิชิต ชัยเสรี ศาสตราจารย์ ดร.บุษกร บินตสันต์ ศาสตราจารย์ ดร.ช้ำคม พรประสิทธิ์

รองศาสตราจารย์ ดร.พรประพิตร์ เผ่าสวัสดิ์ รองศาสตราจารย์ ดร.ภัทระ คมขำ และ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วราภรณ์ เชิดชูที่ได้ตรวจทานและให้คำแนะนำเพิ่มเติมทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ครูจักรี มงคล เป็นอย่างที่สุด ผู้เป็นตั้งครูผู้ให้กำเนิดผู้เป็นคุณครูซอสามสายคนแรกของข้าพเจ้า ผู้พร่ำสอนวิชาซอสามสายและงานช่างให้กับข้าพเจ้า ขอขอบพระคุณ ครูจักรี มงคลที่ได้ตอบรับและให้โอกาสได้ถ่ายทอดความรู้อันมีค่าที่ผู้วิจัยไม่สามารถค้นคว้าหรือศึกษาได้ด้วยตนเอง ครูจักรี มงคล ได้ทำหน้าที่เป็นทั้งครู ทั้งพ่อ ทั้งผู้ถ่ายทอดความรู้ อบรมสั่งสอน เป็นเสมือนต้นแบบในการดำเนินชีวิตด้วยความมุ่งมั่น ตั้งใจและอดทน ท่านเปรียบเสมือนกระจกสะท้อนชีวิตให้ผู้วิจัยได้ส่องเพื่อเห็นเรื่องราวที่มีค่าสำหรับตัวผู้วิจัยเพื่อนำไปพัฒนาศักยภาพของตนเองให้บรรลุเป้าหมายอย่างถูกต้องตามขนบประเพณีทำนองครองธรรมอันดี ขอขอบพระคุณครูจักรี มงคลที่ได้สละเวลาอันมีค่าส่วนตัวทั้งถ่ายทอดวิชา ให้ข้อคิดที่ดี การศึกษาต่อทางดนตรีไทยของผู้วิจัยในครั้งนี้ จะสมบูรณ์ไม่ได้เลยถ้าขาดความเมตตาอันดีนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณครูจักรี มงคล อย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ บิดา มารดา ของผู้วิจัยที่คอยเป็นกำลังใจและคอยสนับสนุนผู้วิจัยเสมอไม่ว่าเรื่องใด ๆ ที่ผู้วิจัยมีความตั้งใจสนใจที่จะศึกษา ท่านทั้งสองจะคอยอยู่เคียงข้างเป็นแรงใจให้ผู้วิจัยทั้งยามทุกข์และยามสุข หวังไว้เสมอว่า ความสำเร็จอีกก้าวหนึ่งของผู้วิจัย จะสร้างความสุขใจให้กับบุคคลในชีวิตทั้งสองได้อยู่เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรให้กับผู้วิจัยไปอีกนานแสนนาน

ส่วนตัวผู้วิจัยเองนั้นจะขอนำศิลปะวิชาความรู้อันมีค่าที่ได้เล่าเรียนศึกษามาสร้างความสุข ความสำเร็จ มาแบ่งปันถ่ายทอดแก่เพื่อนมนุษย์ที่สนใจใฝ่รู้ เพื่อเป็นการสนองพระปฐมบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการการสืบสาน รักษา และต่อยอด ในด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประจำชาติไทยนี้ให้คงสืบไว้ตลอดไป

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญรูปภาพ.....	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์	3
1.3 วิธีการดำเนินการวิจัย.....	3
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	4
บทที่ 2 มূলบทที่เกี่ยวข้องกับกรรมวิธีการสร้างขอสสามสายของครูจักษ์รี มงคล.....	5
2.1 ความเป็นมาของขอสสามสาย.....	5
2.2 กลวิธีการบรรเลงขอสสามสาย.....	9
2.3 คุณภาพขอสสามสายในอุดมคติ.....	14
2.4 ประวัติชีวิตครูจักษ์รี มงคล	17
บทที่ 3 กรรมวิธีการสร้างขอสสามสายของครูจักษ์รี มงคล.....	60
3.1 ส่วนประกอบของขอสสามสาย	60
3.2 วัสดุและอุปกรณ์ในการสร้างขอสสามสายของครูจักษ์รี มงคล.....	70
3.3 กรรมวิธีการสร้างขอสสามสายของครูจักษ์รี มงคล	81
บทที่ 4 บทวิเคราะห์.....	114
4.1 ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อเสียงขอสสามสายของครูจักษ์รี มงคล	114

4.2 การประเมินคุณภาพเสียงซอสามสาย.....	126
บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	142
5.1 บทสรุป	142
5.2 ข้อเสนอแนะ	143
บรรณานุกรม.....	144
ประวัติผู้เขียน.....	146

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

สารบัญรูปภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 ครูจ๊กกรี มงคล วัยเด็ก	18
ภาพที่ 2 ครูจ๊กกรี มงคล วัยเด็กกับคุณพ่อและคุณแม่.....	18
ภาพที่ 3 ครูจ๊กกรี มงคลในวัยเด็กกับมารดา	19
ภาพที่ 4 ครูจ๊กกรี มงคลในวัยเด็กกับบิดา.....	20
ภาพที่ 5 ครูจ๊กกรี มงคลในวัยเด็ก.....	20
ภาพที่ 6 คุณปู่พิทยา มงคลกับขิมที่คุณปู่มอบให้มารดาของครูจ๊กกรี มงคล	21
ภาพที่ 7 ปู่พิทยา มงคลตีขิมกับ วงดนตรีที่บ้าน.....	22
ภาพที่ 8 ครูจ๊กกรี มงคลเล่นดนตรีกับมารดา	22
ภาพที่ 9 หน้าปกหนังสืออนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายพิทยา มงคล	23
ภาพที่ 10 โฉนดของคุณปู่ทางครูประกอบ สุกัณท์เทศ	23
ภาพที่ 11 ครุฑนิยาม มดแสง ครูดนตรีไทยคนแรก	24
ภาพที่ 12 ครูเมธา หมู่เย็น กับครูจ๊กกรี มงคล และลูกศิษย์ชมรมดนตรีไทย สจม.	25
ภาพที่ 13 ครูจ๊กกรี มงคลกับซอสามสายคันแรก	26
ภาพที่ 14 ครูจ๊กกรี มงคลตอนเป็นนักเรียนโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย	26
ภาพที่ 15 ภาพซอสามสายของวังสวนผักกาดในหน้าปกนิตยสาร	28
ภาพที่ 16 ภาพซอสามสาย วังสวนผักกาดจากปฏิทิน.....	29
ภาพที่ 17 ครูจันทร์ ไตวิสุทธิ์ กับครูจ๊กกรี มงคล และเพื่อน ๆ	29
ภาพที่ 18 ปากข้างล่างซอสามสายของวังสวนผักกาด.....	30
ภาพที่ 19 ปากข้างและเท้าซอสามสายของวังสวนผักกาด	30
ภาพที่ 20 ลูกบิดสายเอกซอสามสายของวังสวนผักกาด.....	31
ภาพที่ 21 เท้าซอสามสายของซอสามสายของวังสวนผักกาด.....	31

ภาพที่ 22 ทวนบนของซอสสามสายของวังสวนผักกาด	32
ภาพที่ 23 ทวนบนซอสสามสายของวังสวนผักกาด	32
ภาพที่ 24 ลูกบิดสายทุ่มซอสสามสายของวังสวนผักกาด	33
ภาพที่ 25 โขนซอสสามสายของวังสวนผักกาด	33
ภาพที่ 26 ครูเจริญใจ สุนทรวาทีน บรรเลงซอสสามสายงาคันแรกของครูจ๊กกี้ มงคล	39
ภาพที่ 27 ครูเจริญใจ สุนทรวาทีนบรรเลงซอสสามสายงาคันแรกของครูจ๊กกี้ มงคล	39
ภาพที่ 28 ครูจ๊กกี้ มงคลเมื่อเข้าศึกษาเป็นนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.....	40
ภาพที่ 29 ครูจ๊กกี้ มงคลกับงานดนตรีไทยอุดมศึกษา.....	40
ภาพที่ 30 ครูจ๊กกี้ มงคลบรรเลงระนาด	41
ภาพที่ 31 ภาพครูจ๊กกี้ มงคลเดินตามครูเจริญใจ สุนทรวาทีน	41
ภาพที่ 32 ภาพครูจ๊กกี้ มงคลบรรเลงซอสสามสายกับครูเจริญใจ สุนทรวาทีน.....	42
ภาพที่ 33 ศาสตราจารย์ พันเอกพิเศษ ชูชาติ พิทักษ์กร ศิลปินแห่งชาติ กับครูจ๊กกี้ มงคลและลูกศิษย์	42
ภาพที่ 34 ครูจ๊กกี้ ในวันรับพระราชทานปริญญาบัตร.....	43
ภาพที่ 35 ครูจำเนียร ศรีไทยพันธุ์ เฝิมหน้าให้กับครูจ๊กกี้ มงคล.....	43
ภาพที่ 36 ครูจำเนียร ศรีไทยพันธุ์ กับครูจ๊กกี้ มงคลในวันรับพระราชทานปริญญาบัตร.....	44
ภาพที่ 37 ผู้ช่วยศาสตราจารย์สงบศึก ธรรมวิหาร กับครูจ๊กกี้ มงคล.....	44
ภาพที่ 38 อาจารย์จักรพันธ์ โปษยกฤต ศิลปินแห่งชาติกับครูจ๊กกี้ มงคล.....	45
ภาพที่ 39 ภาพวาดผลงานอาจารย์จักรพันธ์ที่ครูจ๊กกี้ มงคลเป็นต้นแบบ.....	45
ภาพที่ 40 ซอสสามสายงาคันแรกที่ครูจ๊กกี้ มงคลสร้างขึ้น	47
ภาพที่ 41 กะโหลกซอสสามสายใบแรกที่ครูจ๊กกี้ มงคลสร้างขึ้น.....	48
ภาพที่ 42 ใบเส้จรับเงินการซื้อขายงาช้างร้านเซี่ยก๊อตอนสร้างซอสสามสายงาคันแรก	48
ภาพที่ 43 ผลงานการสร้างซอสสามสายงาของครูจ๊กกี้ มงคล (ของส่วนตัวของครู).....	49
ภาพที่ 44 ผลงานการสร้างโพนมโหรีของครูจ๊กกี้ มงคล (ของส่วนตัวของครู)	50
ภาพที่ 45 ผลงานการสร้างซอสสามสายงาของครูจ๊กกี้ มงคล (ของส่วนตัวของครู).....	50

ภาพที่ 46	บันทึกการสร้างตั้งแต่ขอสามสายคันแรก	51
ภาพที่ 47	ขอสามสายคันแรกของครูจ๊กกี้ มงคลในสภาพปัจจุบัน	51
ภาพที่ 48	ขอสามสายคันแรกของครูจ๊กกี้ มงคลในสภาพปัจจุบัน	52
ภาพที่ 49	กระบวนการตัดกะโหลกขอสามสายอันเป็นเอกลักษณ์ของครูจ๊กกี้ มงคล	53
ภาพที่ 50	กระบวนการตัดกะโหลกขอสามสายอันเป็นเอกลักษณ์ของครูจ๊กกี้ มงคล	54
ภาพที่ 51	กระบวนการตัดกะโหลกขอสามสายอันเป็นเอกลักษณ์ของครูจ๊กกี้ มงคล	54
ภาพที่ 52	ขอสามสายงา ของครูจ๊กกี้ มงคล.....	55
ภาพที่ 53	ซออุ้งงา ขอสามสายงาของครูจ๊กกี้ มงคล.....	56
ภาพที่ 54	ขอสามสายขึ้นด้วยหนังของครูจ๊กกี้ มงคล	57
ภาพที่ 55	กะโหลกขอสามสาย ในกรรมวิธีการสร้างของครูจ๊กกี้ มงคล	60
ภาพที่ 56	หย่องขอสามสาย ในกรรมวิธีการสร้างของครูจ๊กกี้ มงคล	61
ภาพที่ 57	ถ่วงหน้าขอสามสาย ในกรรมวิธีการสร้างของครูจ๊กกี้ มงคล	61
ภาพที่ 58	ลูกบิดขอสามสาย ในกรรมวิธีการสร้างของครูจ๊กกี้ มงคล.....	62
ภาพที่ 59	ทวนบนขอสามสาย ในกรรมวิธีการสร้างของครูจ๊กกี้ มงคล	62
ภาพที่ 60	ทวนกลางส่วนล่างขอสามสาย ในกรรมวิธีการสร้างของครูจ๊กกี้ มงคล	63
ภาพที่ 61	ทวนกลางขอสามสายโลหะดูลาย.....	63
ภาพที่ 62	ทวนกลางขอสามสายถมเงิน	64
ภาพที่ 63	ทวนกลางขอสามสายถมทอง.....	64
ภาพที่ 64	ทวนกลางขอสามสายถมตะทอง	65
ภาพที่ 65	ทวนล่างขอสามสาย ในกรรมวิธีการสร้างของครูจ๊กกี้ มงคล	65
ภาพที่ 66	หมวดพราหมณ์ขอสามสาย.....	66
ภาพที่ 67	ขอสามสาย ผลงานการสร้างของครูจ๊กกี้ มงคล	67
ภาพที่ 68	กระสวนหน้าขอสามสายของวังสวนผักกาด	68
ภาพที่ 69	กระสวนขอสามสายทวนบนของวังสวนผักกาด	69

ภาพที่ 70 กระจกสามสายทวนกลางของวังสวนผักกาด.....	69
ภาพที่ 71 กระจกสามสายทวนล่างของวังสวนผักกาด.....	70
ภาพที่ 72 ครุฑจักรี มงคล กับวัสดุอุปกรณ์ในการสร้างสามสาย.....	72
ภาพที่ 73 ครุฑจักรี มงคล กับกะลาพันธุ์ขอ.....	73
ภาพที่ 74 เครื่องกลิ้งไฟฟ้า.....	74
ภาพที่ 75 เลื่อยไฟฟ้า.....	74
ภาพที่ 76 เครื่องตะไบ (ลูกหนู).....	75
ภาพที่ 77 สีว.....	75
ภาพที่ 78 ตัววัดนอก ตัววัดใน.....	76
ภาพที่ 79 ใบมีด.....	76
ภาพที่ 80 หัวสว่าน เหล็กหมาด.....	77
ภาพที่ 81 เครื่องตัดไม้ตัวซี.....	77
ภาพที่ 82 ตะไบบุง.....	78
ภาพที่ 83 เกลียวเร่ง.....	78
ภาพที่ 84 กาวร้อน.....	79
ภาพที่ 85 อีพ็อกซีใสแห้งเร็ว.....	79
ภาพที่ 86 สีโป้ว.....	80
ภาพที่ 87 ดินสอ.....	80
ภาพที่ 88 สีสเปรย์.....	81
ภาพที่ 89 กะโหลกสามสาย.....	82
ภาพที่ 90 อุปกรณ์การทำขนงหน้าสามสาย.....	83
ภาพที่ 91 อุปกรณ์การทำขนงหน้าสามสาย.....	83
ภาพที่ 92 การเลื่อยขนงหน้าสามสาย.....	84
ภาพที่ 93 การตะไบขนงหน้าสามสาย.....	84

ภาพที่ 94 การขีดขงหน้าซอสสามสาย	85
ภาพที่ 95 การแต่งขงหน้าซอสสามสาย.....	85
ภาพที่ 96 การวาดหนังและขอบหนัง	86
ภาพที่ 97 การเจาะรูด้วยสว่านเพื่อร้อยเหล็กหมาด	87
ภาพที่ 98 การร้อยเหล็กหมาด	87
ภาพที่ 99 ครูจ๊กกรี มงคลกับการขึ้นหน้ากะโหลกซอสสามสาย.....	88
ภาพที่ 100 การดงหนังตากแดด.....	89
ภาพที่ 101 ครูจ๊กกรี มงคลกับการขึ้นหน้ากะโหลกซอสสามสายเสร็จสมบูรณ์	89
ภาพที่ 102 การใช้สีโป๊วทาหลังกะโหลกซอ	90
ภาพที่ 103 การขีดแต่งสีหลังกะโหลกซอ	90
ภาพที่ 104 การแต่งด้วยสีสเปรย์.....	91
ภาพที่ 105 การเตรียมไม้	91
ภาพที่ 106 การเตรียมไม้ก่อนกลึง.....	92
ภาพที่ 107 การวัดขนาดวัสดุอุปกรณ์ให้เท่ากัน	93
ภาพที่ 108 การกลึงเดือยทวนบนให้เข้ากับทวนกลาง	93
ภาพที่ 109 การเจาะกลวง	94
ภาพที่ 110 การกลึงทวนบน.....	94
ภาพที่ 111 การกลึงรายละเอียดทวนบน.....	95
ภาพที่ 112 การกลึงรายละเอียดทวนบน.....	95
ภาพที่ 113 การกลึงรายละเอียดทวนบนเสร็จเรียบร้อย	96
ภาพที่ 114 ส่วนที่เรียกว่าเอวที่เป็นเอกลักษณ์ของครูจ๊กกรี มงคล.....	97
ภาพที่ 115 การเข้าเกลียวทวนล่าง.....	97
ภาพที่ 116 การกลึงเท้าซอ.....	98
ภาพที่ 117 การกลึงทวนล่าง.....	98

ภาพที่ 118 การกลึงทวนล่างเสร็จสมบูรณ์.....	99
ภาพที่ 119 การกลึงเพื่อเจาะรูลูกบิด.....	100
ภาพที่ 120 การทดลองเข้าปากข้างล่าง.....	100
ภาพที่ 121 การทดลองเข้าปากข้างบนและปากข้างล่าง.....	101
ภาพที่ 122 ปากข้างบนและปากข้างล่างในแบบครูจักรี มงคลต่างจากผู้อื่นคือมีทรงคอด และเป็นกลีบบัวรับกับกะโหลกขอ	102
ภาพที่ 123 ปากข้างล่างในแบบครูจักรี มงคล	102
ภาพที่ 124 การเขียนไม้ที่จะทำคันทัก	103
ภาพที่ 125 การเลื่อยไม้ทำคันทัก	104
ภาพที่ 126 การเลื่อยไม้ทำคันทัก	104
ภาพที่ 127 ครูจักรี มงคลเหลาคันทัก.....	105
ภาพที่ 128 การเหลาคันทักแปดเหลี่ยมเสร็จสมบูรณ์	105
ภาพที่ 129 การใช้ความร้อนตัดคันทัก.....	106
ภาพที่ 130 การใช้เครื่องตัดตัวซีตัดคันทัก	106
ภาพที่ 131 การขึ้นหางม้า.....	107
ภาพที่ 132 เกลียวตัวเร่งตั้งหย่อนของหางม้า	107
ภาพที่ 133 การใส่เกลียวตัวเร่งตั้งหย่อนของหางม้า	108
ภาพที่ 134 การเข้าคันทักสามสาย	110
ภาพที่ 135 แผนภูมิสรุปขั้นตอนกรรมวิธีการสร้างขอสามสายของครูจักรี มงคล	111
ภาพที่ 136 แผนภูมิเทียบขนาดหน้าขอสามสายกับน้ำหนักรถจักรยานสามสาย	116
ภาพที่ 137 หย่องขอสามสาย.....	117
ภาพที่ 138 หย่องและถ่วงหน้าขอสามสาย	118
ภาพที่ 139 องศาขอสามสาย	119
ภาพที่ 140 องศาขอสามสาย	119

ภาพที่ 141	ซอสสามสายสมบัติวังสวนผักกาด	120
ภาพที่ 142	ขนาดกระสวนซอสสามสายของครูจ๊กกี้ มงคล	121
ภาพที่ 143	ซอสสามสายเสร็จสมบูรณ์	122
ภาพที่ 144	ครูจ๊กกี้ มงคลซอสสามสายเสร็จสมบูรณ์	122
ภาพที่ 145	ปากข้างบนเอกลักษณ์ของครูจ๊กกี้ มงคล.....	123
ภาพที่ 146	ปากข้างล่างเอกลักษณ์ของครูจ๊กกี้ มงคล.....	124
ภาพที่ 147	ปากข้างล่างเอกลักษณ์ของครูจ๊กกี้ มงคล.....	124
ภาพที่ 148	แกนซอสสามสายสแตนเลส	125
ภาพที่ 149	แกนซอสสามสายสแตนเลส	125
ภาพที่ 150	คั้นซีกซอสสามสายเอกลักษณ์ของครูจ๊กกี้ มงคล	126
ภาพที่ 151	ครูฉวีพันธุ์ ธรรมานุกูล ช่างต้อยประเมินคุณภาพซอสสามสาย	127
ภาพที่ 152	อาจารย์ ดร.ดุชนิ สว่างวิบูลย์พงศ์ ประเมินคุณภาพซอสสามสาย	128
ภาพที่ 153	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ภาณุภาค โมกขศักดิ์ประเมินคุณภาพซอสสามสาย	130
ภาพที่ 154	ผศ.ดร.สุรพล จันทราปัติย์ ประเมินคุณภาพซอสสามสาย.....	133
ภาพที่ 155	ครูศิริพันธุ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา ประเมินคุณภาพซอสสามสาย	135
ภาพที่ 156	อาจารย์มานพ อิศรเดช ประเมินคุณภาพซอสสามสาย.....	137
ภาพที่ 157	แผนภูมิสรุปการประเมินคุณภาพเสียงและลักษณะทางกายภาพซอสสามสาย.....	139
ภาพที่ 158	แผนภูมิสรุปการประเมินคุณภาพเสียงและลักษณะทางกายภาพซอสสามสาย.....	140

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ซอสสามสายเป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสี กำเนิดเสียงได้ด้วยการใช้คันชักสีกับสายซอ ที่ซึ่งให้ตั้ง ใช้คันชักสีอิสระนอกสาย ต่างกับเครื่องดนตรีไทยชนิดอื่น เช่น ซอด้วงและซออู้ที่สอดคันชัก หางมาเข้าไว้ข้างในระหว่างสายเอกและสายทุ้ม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2545, น. 56) เครื่องดนตรีที่มี ลักษณะคล้ายซอสสามสายมีปรากฏอยู่ในหลายประเทศ เช่น สาธารณรัฐอิสลามอิหร่านมีเครื่องสายใช้ สีลักษณะคล้ายซอเรียกว่ากะมานเซฮ์ หรือเรอบับในอินโดนีเซียและมาเลเซีย ซึ่งใช้สีคลอรอง เช่นเดียวกับซอสสามสาย เพราะมีเสียงเข้ากับร้องได้ดี (เจนจิรา เบญจพงศ์, 2555, น. 579-580)

ครูมนตรี ตราโมทได้กล่าวถึงซอสสามสายในด้านที่มาของซอสสามสายไว้ในหนังสือ อนุสรณ์ พระราชทานเพลิงศพ พระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) ผู้วิจัยได้สรุปไว้ว่า ซอสสามสายเป็นเครื่องดนตรี ของไทยซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยโบราณชนิดหนึ่ง ไทยเราแบ่งเครื่องดนตรีออกเป็นประเภทตามกิริยาที่ทำให้ บังเกิดเสียง คือ เครื่องตี เครื่องสี เครื่องตี และเครื่องเป่า ซอสสามสายก็จัดอยู่ในประเภทเครื่องสี ซึ่ง น่าจะสันนิษฐานได้ว่า ซอสสามสายในสมัยสุโขทัยนั้น คงจะเรียกว่าซอ แต่เมื่อได้นำเข้ามาบรรเลง กับซอด้วง ซออู้ จึงได้เรียกว่าซอสสามสายตามลักษณะที่มีสามสาย เพื่อเป็นที่หมายรู้มิให้สับสนกันที่ ประกอบพระราชพิธีสมโภชมาแต่โบราณ อาทิ กล่อมเศวตฉัตรในพระราชพิธีฉัตรมงคลซอสสามสาย เป็นเครื่องดนตรีที่รวมบรรเลงอยู่ในวงขับไม้ และวงขับไม้นี้ก็เป็วงดนตรีกล่อมช้างในพระราชพิธีขึ้น ราชวงพระคชาธาร และในงานเฉลิมฉลองพระราชสมภพเจียร วงขับไม้ประกอบด้วย คนสีซอสสามสาย ไกวบัณเฑาะว์ และขับร้อง หน้าที่ของซอสสามสายในวงขับไม้ก็คือ สีคลอเสียงขับไปโดยตลอด และ บรรเลงเพลงแทรกในระหว่างบท ก่อนนำมาบรรเลงในวงมโหรี ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอฯ กรม พระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่า ผสมขึ้นจากบรรเลงพิณกับวงขับไม้ไม่มีเครื่องบรรเลง คือ คน ตีพิณคนหนึ่ง สีซอสสามสายคนหนึ่ง ตีทับ (โทน) คนหนึ่ง และคนร้องซึ่งตีรับพวงด้วยอีกคนหนึ่ง เนื่องจากซอสสามสายเป็นเครื่องดนตรีชิ้นแรกที่อยู่ในวงมโหรีจึงทำให้วงมโหรีต้องมีซอสสามสายไม่ว่าวง มโหรีจะวิวัฒนาการเพิ่มเติมเครื่องดนตรีต่าง ๆ เข้ามาอีกสักเท่าใด จนเป็นมโหรีวงเล็ก มโหรีเครื่องคู่ และมโหรีเครื่องใหญ่อย่างปัจจุบันนี้ก็ต้องมีซอสสามสายประจำวงอยู่ด้วยเสมอ หน้าที่ของซอสสาม สายในวงมโหรีก็คือ คลอเสียงร้อง และบรรเลงทำนองเพลงร่วมกับเครื่องดนตรีอื่น ๆ ซอสสามสายมี ส่วนประกอบอยู่หลายอย่าง ส่วนสำคัญที่เป็นเครื่องอุ่มเสียงให้เกิดกังวานนั้นทำด้วยกะลามะพร้าวตัด ด้านขวาง เหลือพุทั้งสามไว้ให้อยู่ด้านหลังเรียกว่า "กะโหลก" กะลามะพร้าวสำหรับทำกะโหลกซอนี้ จะต้องมีการบั้งงดงาม พูทั้งสามนูนขึ้นมาคล้ายลักษณะหัวช้าง เพราะฉะนั้น ต้นมะพร้าวที่จะมีผลเป็น

รูปอย่างนี้จึงต้องเป็นพันธุ์พิเศษเป็นบางต้นซึ่งหายากมากเล่ากันว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยซึ่งทรงชำนาญในการลือซอสามสายนั้น ถ้าทรงทราบว่าสวนของผู้ใดมีต้นมะพร้าวที่กะลาใช้ทำกะโหลกซอสามสายได้ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน "ตราภูมิคุ้มห้าม" แก่เจ้าของสวนนั้น มิให้ต้องเสียภาษีอากรซึ่งทำให้บรรดาเจ้าของสวนมีกำลังใจที่จะเพาะปลูกและทำนุบำรุงพันธุ์มะพร้าวชนิดนี้ให้มีไว้เพื่อทำซอสามสายได้ต่อ ๆ ไปไม่สูญพันธุ์ กะโหลกซอตรงที่ตัดนั้นจะต้องมีวัสดุบาง ๆ ซึ่งเป็นหน้า ซึ่งนิยมใช้หนังแพะหรือหนังลูกวัว แต่หนังแพะมีคุณภาพดีกว่า เห็นได้จากครั้งรัชกาลที่ 2 จะต้องเลือกหนังแพะที่ดี ดังปรากฏตามจดหมายเหตุ พ.ศ. 2357 หนังสือเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดีที่สมุหพระกลาโหม ถึงพระยานครศรีธรรมราชฉบับหนึ่งแจ้งว่า "ต้องพระราชประสงค์หนังแพะที่ดี สำหรับจะทำซอและกลองแขกเป็นอันมากจัดหาหนังแพะที่กรุงเทพมหานครได้ดีไม่จึงเกณฑ์มาให้เมืองนครจัดซื้อหนังแพะที่ดีส่งเข้าไปจะเป็นราคาผืนละเท่าใดให้บอกเข้าไปให้แจ้ง จะได้พระราชทานเงินราคาให้ (มนตรี ตราโมท, 2519, น.38)

ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยซอสามสายน่าจะได้รับการพัฒนาอย่างจริงจังเพราะเจ้าแผ่นดินทรงโปรดทรงซอชนิดนี้จึงน่าจะทำให้ซอสามสายได้รับการประดิษฐ์อย่างพิถีพิถันด้วยงานช่างศิลป์อย่างล้ำเลิศจนได้สืบทอดมาถึงปัจจุบัน

ลักษณะรูปร่างซอสามสายซึ่งสืบทอดมาในปัจจุบันมีความงดงามด้วยศิลปะงานช่างซึ่งมีความพิถีพิถันแตกต่างกันไปตามฝีมือช่าง อย่างไรก็ตามส่วนประกอบของซอสามสายคงมีลักษณะที่สืบทอดกันมาดังที่ พระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) ได้แบ่งส่วนของคันซอตามศัพท์ของช่างศิลป์ที่เรียกขานดังนี้ 1.) คันซอ-ทวนบน-ทวนล่าง-พรมบน-พรมล่าง 2.) ลูกบิด 3.) กะโหลกซอ 4.) คันสี 5.) หย่อง 6.) ถ่วงหน้า ปัจจุบันการสร้างซอสามสายมีช่างที่มีฝีมือในการสร้างซออยู่จำนวนไม่น้อย ซอสามสายจึงมีความงดงามและคุณภาพเสียงตามฝีมือเชิงช่าง รวมทั้งครูจักรี มงคล ซึ่งมีชื่อเสียงในการบรรเลงซอสามสายรวมทั้งมีฝีมือในการสร้างซอสามสายด้วย

ครูจักรี มงคล เกิดเมื่อวันอังคารที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2506 ที่อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช บิดาชื่อ นายนิมิต มงคล มารดาชื่อ นางเกษมศรี มงคล ครูจักรี มงคล ศึกษาวิชาสามัญ ระดับประถมศึกษาจากโรงเรียนไพฑูริคศึกษา กรุงเทพมหานคร ระดับมัธยมศึกษาจากโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีจากคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปัจจุบันครูจักรี มงคล เป็นอาจารย์พิเศษ สาขาวิชาดนตรีไทย ภาควิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และยังมีอาชีพสร้างเครื่องดนตรีไทย อาทิ ซอสามสาย โทน รำมะนา ซอด้วง ซอด้วง เป็นต้น

ปัจจุบันการสร้างซอสามสายนั้นได้มีการพัฒนาด้านศิลปะทั้งรูป และ เสียงเป็นอย่างมาก ครูจ๊กรี มงคล เป็นช่างที่มีประสบการณ์ เป็นที่รู้จักและได้รับการยอมรับจากศิลปินดนตรีไทยที่มีชื่อเสียงเช่น ครูเจริญใจ สุนทรวาทีน ศิลปินแห่งชาติ ครูจำเนียร ศรีไทยพันธุ์ ศิลปินแห่งชาติ เป็นต้น นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันบรรดาศิลปินนักดนตรีไทยทั้งรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ได้รับทราบข้อมูลการสร้างเครื่องดนตรีไทยโดยเฉพาะซอสามสายของครูจ๊กรี มงคล ยังคงให้การยอมรับในเรื่องคุณภาพเสียงที่มีความไพเราะควบคู่ไปกับคุณภาพของชิ้นงานที่มีความสวยงาม ละเอียด ประณีต และคงทน

ด้วยความสำคัญที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษากรรมวิธีการสร้างซอสามสายของครูจ๊กรี มงคล โดยเฉพาะประสบการณ์ที่ทำให้เกิดเป็นองค์ความรู้ในการสร้างซอสามสายที่ควรค่าแก่การสืบสานในวิชาชีพเพื่อเป็นการอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญาอันจะเป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์งานหัตถศิลป์โดยเฉพาะซอสามสายอันเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติไทยสืบไป

1.2 วัตถุประสงค์

- 2.1 เพื่อศึกษาชีวประวัติที่เกี่ยวข้องกับงานช่างของครูจ๊กรี มงคล
- 2.2 เพื่อศึกษากรรมวิธีการสร้างซอสามสายและปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพเสียงซอสามสายของครูจ๊กรี มงคล

1.3 วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องกรรมวิธีการสร้างซอสามสายของครูจ๊กรี มงคล ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยแบ่งขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

- 3.1 เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา บทความวิชาการ และหนังสือที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ โดยมี

3.1.1 สำนักงานวิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.1.2 หอสมุดดนตรีไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- 3.2 ขอจริยธรรมวิจัยในคน

- 3.3 เก็บข้อมูลสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักและผู้ทรงคุณวุฒิที่จะพิจารณาเสียงซอสามสายของครูจ๊กรี มงคล ทั้งหมด 8 คน

กลุ่มที่ 1 ผู้ให้ข้อมูลหลัก

- ครูจ๊กรี มงคล อาจารย์พิเศษ สาขาวิชาดนตรีไทย ภาควิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตบางเขน

กลุ่มที่ 2 ผู้ทรงคุณวุฒิในการประเมินขอสามสายของครูจ๊กรี มงคล

- ครูธีรพันธ์ ธรรมมานุกูล ช่างทำขอสามสาย
- อาจารย์ ดร.ดุขฎี สว่างวิบูลย์พงศ์ อาจารย์ประจำสาขาวิชาดุริยางคศิลป์ไทย

คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาณุภัค โมกข์ศักดิ์ หัวหน้าสาขาวิชาดนตรีไทย

ภาควิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตบางเขน

- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล จันทราปัติย์ อาจารย์พิเศษสาขาวิชา

ดนตรีไทย ภาควิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตบางเขน

- ครูศิริพันธ์ุ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา ผู้เชี่ยวชาญด้านขอสามสาย ทายาทของ

พระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี)

- อาจารย์ มาณพ อิศรเดช ภาควิชาทฤษฎีศิลป์ คณะจิตรกรรม

ปฎิมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

หลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารตำรางานวิจัยที่เกี่ยวข้องและข้อมูลสัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลดังกล่าวมาแยกตามประเด็นเนื้อหาและถอดเทปบันทึกเสียงสัมภาษณ์ อย่างละเอียด จากนั้นได้ทำการตรวจสอบความถูกต้องและความครบถ้วนของข้อมูลโดยละเอียดก่อน เข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลและเขียนรายงานการวิจัย

3.4 สรุปผลการวิจัยและจัดทำเล่มวิทยานิพนธ์ฉบับสมบูรณ์

CHULALONGKORN UNIVERSITY

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.4.1 ทราบชีวประวัติที่เกี่ยวข้องกับงานช่างของครูจ๊กรี มงคล

1.4.2 ทราบกรรมวิธีการสร้างขอสามสาย และปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพเสียงขอสามสายของ ครูจ๊กรี มงคล

บทที่ 2

มูลบทที่เกี่ยวข้องกับกรรมวิธีการสร้างซอสามสายของครูจ๊กกี้ มงคล

การศึกษาศาสตร์กรรมวิธีการสร้างซอสามสายของครูจ๊กกี้ มงคลผู้วิจัยได้ศึกษาสืบค้นประวัติการสร้างซอสามสาย จากหนังสือและเอกสารที่เกี่ยวข้อง รวบรวมบทสัมภาษณ์ประวัติครูจ๊กกี้ มงคล แล้วนำมาเรียงตามหัวข้อดังนี้

2.1 ความเป็นมาของซอสามสาย

2.2 กลวิธีการบรรเลงซอสามสาย

2.3 คุณภาพซอสามสายในอุดมคติ

2.4 ประวัติชีวิตครูจ๊กกี้ มงคล

2.1 ความเป็นมาของซอสามสาย

ซอสามสาย ชื่อซอชนิดหนึ่ง มีสาย 3 สาย กะโหลกซอทำด้วยกะลามะพร้าว มีลักษณะเป็น 3 พู มีเสียงไพเราะนุ่มนวล ใช้บรรเลงคลอเสียงผู้ขับร้อง บรรเลงร่วมในวงมโหรี หรือบรรเลงเดี่ยว (ราชบัณฑิตยสถาน, 2545, น. 56)

ซอสามสายปรากฏพบในประเทศต่าง ๆ มีลักษณะคล้ายคลึงกับซอสามสายของไทย เช่น ตริวัชแมร์ ของราชอาณาจักรกัมพูชา เรอบับ (Rebab) แถบเปอร์เซีย ซารางกี (Sarangi) เป็นเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการขับร้อง เป็นเครื่องดนตรีที่มีเสียงโหยหวนลีลาของการบรรเลงคล้ายกันกับซอสามสายของไทย ดังเช่น รีบับ เครื่องดนตรีประเภทเครื่องสายของสหพันธรัฐมาเลเซีย มีลักษณะเป็นซอที่มี 2-3 สาย ส่วนใหญ่นิยมซอที่มี 3 สาย ใช้บรรเลงในวงดนตรีประกอบการแสดงมโหรี รวมถึงการบรรเลงเดี่ยวประกอบการเล่าเรื่องราวในแถบรัฐกลันตัน สำหรับซอรีบับที่มี 2 สาย พบว่าใช้บรรเลงประกอบการแสดงหุ่นเงาเท่านั้น (ศรัณย์ นักรบ, 2554, น. 45-120)

ซอสามสาย เป็นเครื่องดนตรีของไทยมีมาตั้งแต่สมัยโบราณ ไทยเราแบ่งเครื่องดนตรีออกเป็นประเภท ตามกิริยาที่ทำให้บังเกิดเสียง คือ เครื่องดีด เครื่องสี เครื่องตี และ เครื่องเป่า ซอสามสายจัดอยู่ในประเภทเครื่องสี ที่ว่ามีมาแต่สมัยโบราณก็ไม่สามารถจะกำหนดได้ว่ามีมาตั้งแต่สมัยใด แต่ปรากฏหลักฐานในสมัยสุโขทัยในหนังสือไตรภูมิพระร่วงของพระมหาธรรมราชา แห่งกรุงสุโขทัย ตอนที่กล่าวถึงการขึ้นชมนิยมพระบารมีของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชา ตอนหนึ่งว่า "กลางจำพวกดีดพิณและสีซอพองต่อแลกกันฉิ่งริงรำ มีผู้จะสันนิษฐานว่า ซอสามสายในสมัยสุโขทัยนั้น คงจะเรียกว่าซอ แต่เมื่อได้นำเข้ามาร่วมบรรเลงกับซอด้วง ซออู้ จึงได้เรียกว่าซอสามสาย ตามลักษณะที่มี 3 สาย"

(มนตรี ตราโมท, 2519, น. 38) เพื่อเป็นที่หมายรู้มิให้สับสนกับขอที่ประกอบพระราชพิธีสมโภชมาแต่โบราณ เช่น กลุ่มเศวตฉัตรในพระราชพิธีฉัตรมงคล ขอสามสายเป็นเครื่องดนตรีที่รวมบรรเลงอยู่ในวงขับไม้ และวงขับไม้ก็เป็นวงดนตรีกลุ่มข้างในพระราชพิธีขึ้นระวางพระคชาธาร และในงานเฉลิมฉลองพระราชสมณเฑียร เป็นต้น วงขับไม้ประกอบด้วย คนสีขอสามสายคนหนึ่ง ไก่บับเตาะว์คนหนึ่ง และร้องคนหนึ่งหน้าที่ของ ขอสามสายในวงขับไม้ก็คือ สีคลอเสียงขับไปโดยตลอด และบรรเลงเพลงแทรกในระหว่างบท ต่อมาได้บรรเลงเป็นเป็นวงมโหรีครั้งแรก ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมฯ พระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่า ผสมขึ้นจากวงบรรเลงพิณกับวงขับไม้มีเครื่องบรรเลง คือ คนตีพิณคนหนึ่ง สีขอสามสายคนหนึ่ง ตีทับ (คือโทน) คนหนึ่ง และคนร้องซึ่งตีรับพวงด้วยอีกคนหนึ่ง เนื่องจากขอสามสายเป็นเครื่องดนตรีชิ้นแรกที่อยู่ในวงมโหรีจึงทำให้วงมโหรีต้องมีขอสามสาย ไม่ว่าวงมโหรีจะวิวัฒนาการเพิ่มเติมเครื่องดนตรีต่าง ๆ เข้ามาอีกสักเท่าใด จนเป็นมโหรีวงเล็ก มโหรีเครื่องคู่ และมโหรีเครื่องใหญ่อย่างปัจจุบันนี้ก็ต้องมีขอสามสายประจำวงอยู่ด้วยเสมอ หน้าที่ของขอสามสายในวงมโหรีก็คือคลอเสียงร้อง และบรรเลงทำนองเพลงร่วมกับเครื่องดนตรีอื่น ๆ ขอสามสายมีส่วนประกอบอยู่หลายอย่าง ส่วนสำคัญที่เป็นเครื่องอุ้มเสียงให้เกิดกังวานนั้นทำด้วยกะลามะพร้าวถูกตัดขวางเหลือพูทั้งสามไว้ให้อยู่ด้านหลังเรียกว่า "กะโหลก" กะลามะพร้าวสำหรับทำกะโหลกข้อนี้จะต้องมีรูปร่างงดงาม พูทั้งสามนูนขึ้นมาคล้ายลักษณะหัวช้าง เพราะฉะนั้น ต้นมะพร้าวที่จะมีผลเป็นรูปอย่างนี้จึงต้องเป็นพันธุ์พิเศษเป็นบางต้นซึ่งหายากมากเล่ากันว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยซึ่งทรงชำนาญชำนาญในการสีขอสามสายนั้น ถ้าทรงทราบว่าสวนของผู้ใดมีต้นมะพร้าวที่กะลาใช้ทำกะโหลกขอสามสายได้ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน "ตราภูมิคุ้มห้าม" แก่เจ้าของสวนนั้น มิให้ต้องเสียภาษีอากรซึ่งทำให้บรรดาเจ้าของสวนมีกำลังใจที่จะเพาะปลูกและทำนุบำรุงพันธุ์มะพร้าว ชนิดนี้ให้มีไว้เพื่อทำขอสามสายได้ต่อ ๆ ไปไม่สูญพันธุ์ กะโหลกขอตรงที่ตต้นนั้นจะต้องมีวัสดุบาง ๆ จึงเป็นหน้า ซึ่งนิยมใช้หนังแพะหรือหนังลูกวัว แต่หนังแพะมีคุณภาพดีกว่า และในรัชกาลที่ 2 จำเป็นจะต้องเลือกหนังแพะที่ดีด้วยดังปรากฏตามจดหมายเหตุ พ.ศ. 2357 หนังสือเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดีที่สมุหพระกลาโหมถึงพระยานครศรีธรรมราชฉบับหนึ่งแจ้งว่า ต้องพระราชประสงค์หนังแพะที่ดี สำหรับจะทำขอและกลองแขกเป็นอันมากจัดหาหนังแพะที่กรุงเทพมหานครได้ดีไม่ จึงเกณฑ์มาให้เมืองนครจัดซื้อหนังแพะที่ดีส่งเข้าไปจะเป็นราคาผืนละเท่าใดให้บอกเข้าไปให้แจ้ง จะได้พระราชทานเงินราคาให้ (มนตรี ตราโมท, 2519, น. 38)

ขอสามสาย ได้รับการสืบทอดเรื่อยมาดังปรากฏในประเพณีทางราชสำนัก อาทิ พระราชพิธีสมโภชพระเศวตกฤษุข พระราชพิธีขึ้นพระอุ้มเสด็จฯ เจ้าฟ้า พระราชพิธีสมโภชพระมหาเศวตฉัตร ตลอดจนขับกล่อมพระบรมมหาราชวังและเจ้านายชั้นสูงในอดีต การสืบทอดกลวิธีการบรรเลง บทเพลงทางขอสามสายนั้น เป็นสิ่งที่บุคคลธรรมดาไม่สามารถจะ

กระทำได้เพราะขอสามสายเป็นเครื่องประกอบพระอิสริยยศแห่งพระมหากษัตริย์ อันเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้แต่เพียงราชสำนักเท่านั้น ดังนั้นพระราชชายา พระสนมเจ้าจอม ตลอดจนข้าราชการมหาดเล็ก จึงมีทักษะในการบรรเลงขอสามสายเพื่อขับกล่อมบำเรอพระมหากษัตริย์ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดการพัฒนา และสืบทอดแบบแผนการบรรเลงขอสามสายมาจนถึงยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์และสืบทอดมา ซึ่งสำนักขอสามสายที่ตกทอดมาในปัจจุบันนี้ เมื่อสืบค้นไปจนถึงต้นกำเนิดแล้วล้วนมีที่มาจากราชสำนักในพระราชวงศ์จักรี ซึ่งในยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ปรากฏพระนามคีตกวีผู้มีชื่อเสียงในการบรรเลงขอสามสายคือ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงโปรดขอสามสาย จนมีการเรียกนำเอาวัสดุจากหัวเมืองต่าง ๆ เข้ามาในราชสำนักเพื่อปรับปรุง พัฒนา กระสวนขอสามสาย ให้เป็นมาตรฐาน นอกจากนี้ ยังทรงพระราชนิพนธ์เพลงไทยอันเกิดจากพระสุบินนิมิต ภายหลังเรียกชื่อเพลงนั้นว่าเพลงบุหลันลอยเลื่อน สองชั้น” (พูนพิศ อมาตยกุล, 2529, น. 108)

สมัยรัตนโกสินทร์ ราวรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยแผ่นดินรัชกาลที่ 2 ทรงโปรดขอสามสายเป็นอย่างมาก และทรงมีช่อพระหัตถ์ชื่อ “ขอสามฟ้าฟาด” โดยในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ แผ่นดินรัชกาลที่ 2 ทรงให้ความสำคัญกับศิลปะดนตรี และวรรณกรรม โดยเฉพาะขอสามสาย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยซึ่งทรงพระปรีชาสามารถในการบรรเลงขอสามสายนั้น นอกจากนี้ ทรงให้ข้าราชการเสาะหาวัสดุที่จะทำขอสามสาย ทั้งงาช้าง ไม้แก้ว หนัง มะพร้าวพันธุ์ขอ ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ถึงการคัดเลือกมะพร้าวพันธุ์ขออย่างดีจากสวน และหนังแพะอย่างดี นอกจากนี้ถ้าทรงทราบว่าสวนของผู้ใดมีต้นมะพร้าวที่กะลาใช้ทำกะโหลกขอสามสายได้ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน “ตราภูมิคุ้มห้าม” แก่เจ้าของสวนนั้น มิให้ต้องเสียภาษีอากรซึ่งทำให้บรรดาเจ้าของสวนมีกำลังใจที่จะเพาะปลูกและทำนุบำรุงพันธุ์มะพร้าวชนิดนี้ให้มีไว้เพื่อทำขอสามสายได้ต่อ ๆ ไปไม่สูญพันธุ์ กะโหลกขอตรงที่ตัดนั้นจะต้องมีวัสดุบาง ๆ เป็นหน้า ซึ่งนิยมใช้หนังแพะหรือหนังลูกวัว แต่หนังแพะมีคุณภาพดีกว่า และพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงมีพระราชประสงค์ส่วนพระองค์ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ความว่า “เป็นจะต้องเลือกหนังแพะที่ดีสำหรับจะทำขอและกลองแขกเป็นอันมากจัดหาหนังแพะที่กรุงเทพมหานครได้ดีไม่ จึงเกณฑ์มาให้เมืองนครจัดซื้อหนังแพะที่ดีส่งเข้าไปจะเป็นราคาผืนละเท่าใดให้บอกเข้าไปให้แจ้ง จะได้พระราชทานเงินราคาให้” นอกจากนี้พระองค์ยังทรงพระราชนิพนธ์เพลง สำหรับขอสามสาย (อันเกิดจากพระสุบินนิมิต ภายหลังเรียกชื่อเพลงนั้นว่าเพลงบุหลันลอยเลื่อน สองชั้น) ซึ่งแสดงให้เห็นพระอัจฉริยภาพและทรงใส่พระราชหฤทัยในความสำคัญ กระนั้นแม้พระเจ้าแผ่นดินยังทรงใส่พระราชหฤทัยในการสร้างขอสามสายแล้ว กะลาขอในสมัยนั้นก็น่าจะอนุมานได้ว่าเป็นสิ่งที่หาได้ยากเช่นกัน ยุครัตนโกสินทร์ หลังจากแผ่นดินรัชกาลที่ 2 ก็มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏให้เห็นถึง

ความสำคัญของซอสสามสายในราชสำนัก ดังปรากฏในประเพณีทางราชสำนัก อาทิ พระราชพิธีสมโภชพระเศวตกฤษุช พระราชพิธีขึ้นพระอุสมเด็จฯ เจ้าฟ้า พระราชพิธีสมโภชพระมหาเศวตฉัตร ตลอดจนขับกล่อมพระบรมมหาราชวังและเจ้านายชั้นสูง ฉะนั้นบทเพลงซอสสามสายในอดีตกาลจึงถูกสืบทอดกันในราชสำนัก และข้าราชการก็ได้สืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ซอสสามสายจึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญและได้สืบทอดเนื่องจากครั้งโบราณมาหลายร้อยปีถูกพัฒนาควบคู่กับการอนุรักษ์ไว้จนถึงทุกวันนี้

คุณภาพซอสสามสายเป็นเรื่องสำคัญอีกประการหนึ่ง ซึ่งเจ้านายในพระราชวงศ์จักรี และครูโบราณจารย์ ได้ศึกษาปรับแต่งแก้ไขกันมาจนปัจจุบัน เพื่อให้ซอสสามสายมีกระสวนที่ตอบโจทย์ในการบรรเลงทุกแนวทางการบรรเลง ศาสตราจารย์ ดร.พงษ์ศิลป์ อรุณรัตน์ ได้เขียนถึงเรื่องความสำคัญการปรับแต่งกระสวนซอสสามสายของศาสตราจารย์ ดร.อุดม อรุณรัตน์ว่า

ดังนั้นเมื่อศาสตราจารย์อุดมได้นำซอสสามสายคันดังกล่าวมาปรับแก้ไขกระสวน ตลอดจนการสร้างกะลาชนิดพิเศษ จึงทำให้ซอสสามสายคันดังกล่าวมีศักยภาพทางเสียงขั้นสูงสุด จนท่านได้คิดค้นเพลงเดี่ยวซอสสามสายที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตนของท่านอีกจำนวนหนึ่ง โดยเฉพาะการเสริมเทคนิคซอสสามสายให้สมบูรณ์แบบ แม้ว่าเดิมที่ท่านจะได้รับการถ่ายทอดมาจากพระยาภูมิเสวินมาอย่างครบถ้วนแล้ว แต่เนื่องจากซอสสามสายของพระยาภูมิเสวินเป็นซอสที่ไม่ได้เป็นกะลาตัดและมีกระสวนเล็กซึ่งพระยาภูมิเสวินมักปรารภกับศาสตราจารย์อุดมอยู่เสมอว่า ข้อจำกัดของซอสสามสายของท่านทำให้ไม่สามารถทำเพลงเดี่ยวให้วิจิตรพิสดารเหมือนกับซอสสามสายของครูท้าวประสิทธิ์ พาทยโกศล ที่มีซอสสามสายทวนนาคที่ได้รับพระราชทานจากทูลกระหม่อม จึงทำให้คิดแต่งทางเดี่ยวซอสสามสายได้วิจิตรพิสดารมาก ดังนั้นเมื่อศาสตราจารย์อุดมมีซอสสามสายที่มีคุณภาพท่านจึงได้คิดแต่งเพลงเดี่ยวขึ้นอย่างวิจิตรพิสดาร เพราะคุณภาพของซอสสามสายที่ดีถูกเล่นโดยผู้ที่มีทักษะสูง ย่อมทำให้เสียงที่เกิดขึ้นเป็นเสียงที่ไพเราะขั้นสูงสุด ซอสสามสายคันนี้สามารถทำเสียงให้ไพเราะโดยการใช้เทคนิคซอสที่ครบถ้วน ตลอดจนการถ่ายทอดอารมณ์เพลงได้ครบถ้วน สำหรับระดับเสียงที่ใช้เทียบในการบันทึกเสียงครั้งนี้อยู่ในระดับรองอ ซึ่งเป็นระดับเสียงโบราณที่ใช้ในวงมโหรีหลวงมาก่อน ถือเป็นระดับเสียงที่มีความเหมาะสมกับซอสสามสายมากที่สุด เพราะเป็นระดับเสียงที่ไม่สูงและไม่ต่ำจนเกินไปเหมาะสมกับการบันทึกเสียงที่เป็นมรดกของชาติ โดยเลือกสรรใช้เครื่องดนตรี

มาตรฐานสูงและการเทียบเสียงที่เหมาะสมเพื่อให้ผลงานสมบูรณ์แบบมากที่สุด (พงษ์ศิลป์ อรุณรัตน์, 2559, น. 25)

จะเห็นได้ว่ากรรมวิธีการสร้างซอสามสาย กระสวนซอสามสายเป็นเรื่องสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อการเล่นและการสร้างผลงานทางดนตรีไทย ทางการเล่น และการสืบทอดอย่างมาก เมื่อกระสวนซอสามสายไม่เป็นไปตามความต้องการของผู้บรรเลงอาจเป็นข้อจำกัดในการใช้เทคนิค การถ่ายทอดอารมณ์เพลง ผู้สร้างซอสามสายจึงควรเป็นผู้ที่เข้าใจทั้งกระสวนซอสามสาย และกลวิธีการบรรเลงซอสามสายอย่างลุ่มลึก

2.2 กลวิธีการบรรเลงซอสามสาย

การบรรเลงซอสามสาย มีกลวิธีต่างจากซอทั่วไป เพราะซอสามสายมีบทบาทและหน้าที่ต่างจากซอด้วงและซออู้ตามที่ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ได้เขียนไว้ว่า

หน้าที่ของซอสามสาย ซอสามสายที่เห็นลึกลงอยู่ในวงมโหรีทั่วไปนั้น ความจริงในอดีตมีบทบาทอยู่ไม่ใช่น้อยทีเดียว มีวงดนตรีอยู่วงหนึ่งซึ่งประกอบด้วยซอสามสายเป็นตัวดำเนินลำนำอันสำคัญ วงดนตรีดังกล่าวนี้เรียกว่า "วงขับไม้" ซึ่งประกอบด้วยคนขับลำนำคนหนึ่ง คนสีซอสามสาย ประสานเสียงเข้ากับทำนองขับคนหนึ่ง และคนไกวบัณเฑาะว์ให้จังหวะอีกคนหนึ่ง รวมเป็น 3 คนด้วยกัน วงขับไม้ถือว่าเป็นของสูง ใช้กันอยู่แต่เฉพาะในพระราชพิธีหรือในงานของหลวงเท่านั้นไม่เคยมีวงขับไม้ไปบรรเลงในงานใด ๆ ของเอกชนทั่วไปเลยงานพระราชพิธีของหลวงที่ใช้วงขับไม้ก็เช่นพิธีกล่อมพระเศวตฉัตรพิธีกล่อมพระยาช้างเผือก เป็นต้น นอกจากนั้น ก็ใช้ในพิธีขึ้นพระอุ่ กล่อมพระบรรทม ปลุกพระบรรทมและใช้ในเวลาที่พระเจ้าแผ่นดินทรงพระเครื่องใหญ่ เป็นต้น การบรรเลงขับไม้จะมีราชบัณฑิตหรือพราหมณ์ พิธีเป็นผู้ขับลำนำและใช้ซอสามสายสีเคล้าให้สอดคล้องไปกับลำนำของคนขับ เป็นการสนับสนุนให้การขับนั้นมีชีวิตชีวา และฟังไพเราะยิ่งขึ้น จุดประสงค์ในการสีซอสามสายก็คือให้ฟังกลมกลืนกับเสียงขับและในบางตอนคนขับอาจจะต้องถอนหายใจหรือเกิดการชะงักเสียงอย่างใดอย่างหนึ่ง ตรงช่วงนี้ซอกก็จะต้องสีเสริมเข้าไปเพื่อให้ฟังกลมกลืนติดต่อกันโดยตลอด ยิ่งกว่านั้นเมื่อคนขับ ขับลำนำมาหมดวรรคแล้ว และจำเป็นจะต้องเปลี่ยนทำนองลำนำใหม่ อย่างนี้คนซอสามสายที่ดีก็จะต้องสีนำด้วยทำนองลำนำอันใหม่นั้นล่วงหน้าไปก่อน ทั้งนี้เพื่อเปิดโอกาสให้คนขับลำนำใช้เสียงได้ถูกต้องนั่นเอง

เมื่อเป็นเช่นนี้คนซอสสามสายก็ไม่จำเป็นจะต้องสืบทอดให้ชัดเจนตามคำขับและทำนองขับตลอดไป คงสืบทอดเพียงให้กลมกลืนไปกับเสียงขับเท่านั้น เว้นแต่บทประพันธ์และทำนองบางตอนเหมาะสำหรับจะสืบทอดให้ชัดถ้อยชัดคำตามบทที่ขับ จึงค่อยสืบทอดไปเท่านั้น ทั้งนี้ไม่ใช่อะไรดอก เป็นการแสดงว่าฝีมือไม่ลายมือฉฉินนะไม่ใช่ย่อดอกนะ จะสืบทอดให้ชัดถ้อยชัดคำตามบทขับก็ย่อมได้ทีนี้เมื่อเอาซอสสามสายมาใช้กับวงมโหรีแล้วซอสสามสายก็ต้องทำหน้าที่เป็นสองเท่าของเครื่องมโหรีชนิดอื่น ๆ คือเวลาร้องเครื่องดนตรีอื่น ๆ เขาหยุดหมด แต่ซอสสามสายหยุดไม่ได้ต้องสืบทอดร้องเรื่อยไปโดยต้องสืบทอดให้ชัดถ้อยชัดคำและตรงตามทำนองร้องแบบที่เรียกกันว่า "สืดยุติ" อีกด้วย สักจนกระทั่งคนฟังไม่รู้ว่าเป็นเสียงร้องอันไหนเป็นเสียงซอแน่แหละจึงจะนับว่าเลิศจริง ๆ ก็แลการสืบทอดสืดยุติมันต้องเน้น ต้องกลมกลืน ต้องคอยใช้สมองติดตามทำนองร้องซึ่งอาจจะผิดเพี้ยนไปจากของเรา ฯลฯ สารพัดละครับ กว่าที่จะจบก็ออกเหนื่อย แต่ที่สึกไปได้ตลอดคืนนั้นก็เห็นจะเป็นเพราะสืบทอดด้วยอิทธิบาท 4 นั่นแหละ พอร้องเสร็จดนตรีรับ ซอสสามสายก็ต้องสืบทอดกันไปกับวงดนตรีอีก โดยต้องพยายามหาทางสืบทอดกลมกลืนและให้มีเสียงลอดออกมาในบางครั้งบางคราวที่เหมาะสมดังนี้ เป็นต้น (อุทิศ นาคสวัสดิ์, 2522, น. 20)

นอกจากนี้ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ ยังอธิบายถึงการบรรเลงซอสสามสายว่า

ซอสสามสายมีเทคนิคเฉพาะตัวมากมาย บางคนไม่รู้ก็คิดว่าซอสสามสายต้องลากคันชักยาว ๆ คันชักสั้น ๆ ใช้ไม่ได้ ด้วยเหตุนี้จึงเห็นลากคันชักยาว ๆ กันเป็นแถวเลยไม่ออกกรสไม่ออกอารมณ์ตามที่ควรจะเป็น อันที่จริงแล้วคันชักซอสสามสายมีตั้งแต่คันชักหนึ่ง คันชักสอง คันชักสี่ คันชักแปด คันชักสิบหก ปะเหมาะเคราะห์ดีในตอนที่ยังเป็นจริง ๆ อาจใช้ถึงคันชักสามสิบสองก็ได้ และอาจต้องใช้คันชักหกซอกเข้าไปเป็นบางโอกาส บางทีต้องทำคันชักถูกให้เป็นผิด แล้วกลับผิดให้เป็นถูก เพื่อหวังผลทางด้านการแสดงอารมณ์ให้ถูกต้องและทางด้านความชัดเจนของคำร้องเหล่านี้ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเทคนิคทางด้านคันชักอย่างอื่น เช่น คันชักไกวเปล คันชักงูเลื้อยคันชักสายน้ำไหล คันชักสะอึก เป็นต้น ทางด้านการใช้นิ้วก็มี นิ้วซุนนิ้วแอ้ นิ้วประนิ้วพรม นิ้วนาคสะคู้ง นิ้วซั้ง ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีการชะงักซอ ชะงักคันชัก

การลีแบบขับไม้ แบบฉุยฉายและอื่น ๆ อีกนานานักการ (อุทิศ นาคสวัสดิ์, 2522, น. 20)

ผู้วิจัยได้พบว่ากลวิธีการบรรเลงซอสามสายประกอบด้วยสาระสำคัญคือแหล่งกำเนิดเสียงคือการใช้นิ้วและใช้คันชัก และทักษะของผู้บรรเลง ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

คันชักนั้นเป็นแหล่งกำเนิดของเสียง ต้องฝึกคันชักให้คล่องแคล่วเสียก่อนเพราะถ้าแหล่งกำเนิดของเสียงดีเสียแล้ว การจะฝึกอย่างอื่นต่อไปมันก็ง่าย เพราะไม่ต้องพะวงเรื่องแหล่งกำเนิดของเสียง ด้วยเหตุนี้บูรพาจารย์ท่านจึงได้กล่าวว่าคันชักเป็นประจวบเหมาะให้กำเนิดเสียง นิ้วเป็นประจวบมารดา และหนทางที่ดีนั้นคือครูบาอาจารย์ ถ้าลงว่าพ่อแม่และครูบาอาจารย์ดีเสียแล้วอย่างอื่นก็ดีไปร้อยแปดอย่างละครับหัดคันชักเสียก่อน แล้วจึงหัดนิ้ว ต่อจากนั้นจึงค่อยเรียนทางและวิธีการพิเศษต่าง ๆ สำหรับซอสามสายโดยเฉพาะ จำไว้ให้แม่นยำ จะลีซอได้ดีก็ต่อเมื่อเรามีสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ครบคือ 1)แหล่งกำเนิดของเสียงดี (คือคันชักดี ซอที่ดี) 2)นิ้วดี มีท่าที่ถูกต้อง 3)จังหวะดี วิธีการถูกต้อง 4)ความแม่นยำดี 5)ความคิดดีปฏิภาณรวดเร็ว 6)ทางดี (อุทิศ นาคสวัสดิ์, 2522, น. 65)

พระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) ได้กล่าวถึงความหมายของนิ้วซุนในหนังสืออนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพพระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) ความว่า

นิ้วซุนเป็นนิ้วที่ใช้แทงขึ้นเฉพาะสายเอกไม่ใช่ใช้นิ้วกดลงตามตำแหน่งบนสายเอก การที่นิ้วใช้แทงขึ้นบนสายเอกนั้นจะทำให้ซอดังกังวานเสียงซอหนักแน่นกว่าที่ใช้นิ้วกดลงบนสายซึ่งไม่ควรใช้เป็นอันขาด อีกประการหนึ่งนิ้วซุนเป็นนิ้วที่ใช้เลื่อนขึ้นเลื่อนลงตามสายซอจนกว่าจะถึงระดับตำแหน่งเสียงที่แท้จริงตามต้องการครั้นแล้วก็เปลี่ยนนิ้วซุนให้เป็นนิ้วประหรือนิ้วพรมต่อไป (พระยาภูมิเสวิน, 2519, น. 76)

พระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) ได้กล่าวถึงความหมายของนิ้วแอ้ในหนังสืออนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพพระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) ความว่า

นิ้วแอ้คือใช้นิ้วรูตสายหรือลูกขึ้นไปจากตำแหน่งเสียงเดิมของซอสามสายทำให้เสียงต่ำกว่าเดิมครึ่งเสียงและให้เข้าหาเสียงที่แท้จริงของตำแหน่งเสียงในนิ้วชี้นิ้วแอ้ใช้เฉพาะนิ้วชี้นิ้วเดียวเท่านั้น จะใช้นิ้วอื่นไม่ได้เป็นอันขาดอีกประการหนึ่งนิ้วแอ้นี้ตรงกับนิ้วโอดของปี่ซึ่งผู้เล่นซอสามสายต้องพยายามหา

เสียงใน ให้ตกนิ้วนี้เป็นส่วนมากโดยเฉพาะเพลงเดี่ยว (อนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพ พระยาภูมิเสวิน, 2519, น. 76)

พระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) ได้กล่าวถึงความหมายของนิ้วนาคสะดุ้งในหนังสืออนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพพระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) ความว่า

นิ้วนาคสะดุ้งคือนิ้วที่สืบทอดกันมาจากนิ้วชุนคือเป็นลักษณะของการใช้นิ้วสะดุ้งประคองพระยานาคที่ถูกจีที่สะดือ กระแสเสียงซอที่เกิดจากนิ้วนาคสะดุ้งนี้จะทำให้เกิดอารมณ์หวั่นไหวหวาดสะดุ้งแก่ผู้ฟัง เหมือนลักษณะพระยานาคสะดุ้งเมื่อเห็นพระยาครุฑ ฉะนั้น การใช้นิ้วนาคสะดุ้งนี้มีกฎเกณฑ์อยู่ว่าจะต้องเปิดซอให้เป็นเสียงเปล่า 1 ครั้งเสมอไป (พระยาภูมิเสวิน, 2519, น. 76)

ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ ได้กล่าวถึงคันทักหนึ่ง ในหนังสือ ที่ระลึกพิธีไหว้ครูชมรมดนตรีไทยและชมรมนาฏศิลป์สโมสรนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 18 พฤศจิกายน 2522 ความว่า

สื่อก 1 โน้ตแล้วเข้า 1 โน้ต ลองด้วยสายเอกเปล่าเสียก่อน ควรไปซื้อเครื่องเคาะจังหวะสากลที่เรียกว่า “เมโตรโนม” มาตั้งจังหวะให้ดังโป๊กโป๊กเท่า ๆ กันคราวแรกตั้งให้ค่อนข้างเร็วหน่อยจะได้ไม่ยากเกินไปนักต่อก็ค่อยตั้งให้ช้าลงเป็นลำดับ พอโป๊กแรกก็ชกคันทักเข้าให้ยาวเต็มคันทักพอโป๊กที่สองก็ชกออกให้ยาวเต็มคันทักเช่นเดียวกันต่อจากนั้นก็ชกเข้าออกตามเสียง เรื่อยไปโดยชกโป๊กละ 1 คันทักถ้าไม่มีอ้ายเครื่องอย่างว่าจะเอาปากว่าแทนไปพลาง ๆ ก็ยังได้ (อุทิศ นาคสวัสดิ์, 2522, น. 42)

ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ ได้อธิบายคันทักสองในหนังสือ ที่ระลึกพิธีไหว้ครูชมรมดนตรีไทยและชมรมนาฏศิลป์สโมสรนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 18 พฤศจิกายน 2522 ความว่า

คันทักสอง คันทักสองนี้ยากขึ้นไปนิดหนึ่งคือต้องสื่อก 2 โป๊กและสื่อกเข้า 2 โป๊กฉะนั้นคันทักจึงยาวกว่าเก่า 2 เท่า แต่ที่นี้คันทักมันมีความยาวเท่าเดิมมันยึดออกไม่ได้เราจึงต้องอาศัยเกร็งกล้ามเนื้อแขนให้มันมีความหนักแทน เอ้า-เกร็งกล้ามเนื้อแขนหน่อยแล้วลากคันทักออกหนัก ๆ ช้า ๆ นับไป 1-2 หรือโป๊กโป๊กตามอ้ายเครื่องฝรั่งที่ว่านั่นเสร็จแล้วคันทักเข้าหนัก ๆ ช้า ๆ นับ 1-2 หรือโป๊กโป๊ก เช่นเดียวกันให้ฝึกหัดเช่นนี้นับจังหวะได้ใน

ระดับไม่ช้าไม่เร็ว และสี่ได้เสียงใสเท่ากับคั่นซึกหนึ่ง (อุทิศ นาคสวัสดิ์, 2522, น. 42)

ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ ได้อธิบายคั่นซึกสี่ในหนังสือ ที่ระลึกพิธีไหว้ครูชมรมดนตรีไทยและชมรมนาฏศิลป์สโมสรนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 18 พฤศจิกายน 2522 ความว่า

คั่นซึกสี่ หมายถึง จากคั่นซึกสองแล้วมาคั่นซึกสี่ คั่นซึกสี่ไม่มี (นอกจากคั่นซึก 1 เท่านั้น) คั่นซึก 4 นี้ยิ่งยากขึ้นไปอีกเพราะซึกไปที่เดียว ต้องนับถึง 4 โป๊ก คนไม่ชำนาญ นั้นนับไปแค่ 2 โป๊กคั่นซึกก็จะทำท่าจะหมด อยู่แล้วอย่างไรแล้วมันจะลากยาวไปถึง 5 โป๊กได้อย่างไร การที่จะลากให้ได้ จะต้องเกร็งกล้ามเนื้อตั้งแต่หัวไหล่ลงมาเกร็งแขนแน่นค่อย ๆ ไกวคั่นซึกให้ หนักที่สุด ลากคั่นซึกออกช้า ๆ ให้หางม้าติดหนักอยู่กับสายซอ หัดลาก สายเอกก่อน เสร็จแล้วจึงไปสายทุ้ม เอ้าเอาละนะลากคั่นซึกเข้านับไปเอ้า 1-2-3-4 หรือโป๊ก ๆ ๆ เสร็จแล้วดันคั่นซึกออกด้วยลักษณะเดียวกันทางที่ดีควรใช้เครื่องเคาะจังหวะที่ว่าแล้วเพราะมันเคาะของมันคงที่เธอจะลากคั่นซึกทันหรือไม่ทันมันก็ไม่ฟังเสียงเป็นหน้าที่ของเธอที่จะต้องลากให้ได้ 4 โป๊ก ส่วนการนับนั้นบางทีเธอลากคั่นซึกไม่หนักพอ เธอก็รีบนับให้มันเร็ว ๆ จะได้ครบสี่ อย่างนี้ไม่ได้ โกงตัวเองซัด ๆ (อุทิศ นาคสวัสดิ์, 2522, น. 42-43)

ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ ได้อธิบายคั่นซึกแปดในหนังสือ ที่ระลึกพิธีไหว้ครูชมรมดนตรีไทยและชมรมนาฏศิลป์สโมสรนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 18 พฤศจิกายน 2522 ความว่า

คั่นซึกแปด คั่นซึกนี้ต้องหนักที่สุดเพราะต้องนับถึงแปดให้เกร็ง กล้ามเนื้อตั้งแต่หน้าอกลงมาตลอดแขนไกวทั้งแขนตั้งแต่หน้าอกลงมาตึงคั่นซึกช้า ๆ นับให้ได้แปดถ้าไม่ได้ก็พยายามอยู่นั้นตั้งใจไว้เลยว่าวันนี้ถ้าซึกได้ไม่ถึงแปดก็จะไม่นอนเอามันให้ตลอดสว่างเอาให้ถึงแปดให้ได้ คั่นซึกซอกสอง สายนั้นเราเอากันเท่านี้ แต่ถ้าเป็นคั่นซึกซอกสามสายแล้วจะมีถึง 32 และ ส่วนมากจะใช้คั่นซึก 16 ต้องหัดลากกันแทบตาย (อุทิศ นาคสวัสดิ์, 2522, น. 42-43)

ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ยังอธิบายว่าด้วยเรื่องการออกท่าสี่ขอ ท่านั่ง ซึ่งมี ความสำคัญต่อกระสวนที่ส่งผลกระทบต่อการถ่ายเทน้ำหนักของซอสามสาย ความสำคัญของ กลวิธีการสี่ขอสามสายที่ได้รับการถ่ายทอดจากพระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) และครูหลวง ประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ความสำคัญของคันทัก การกำเนิดของเสียง ซอสามสาย การฝึกซอสามสาย และกระสวนซอสามสาย ไว้ว่า

ท่าของซอคำว่า "ท่า" นี้คงย่อมาจากคำว่า "ออกท่า" ซึ่งก็ หมายถึง ลีลา ของซอเป็นส่วนใหญ่เน้นแหละครับ โดยปกติแล้ว ท่านจะสี่ขอสามสายเป็นสาม ท่า คือ ท่าพระ ท่านาง หรือ ท่ายักษ์ ส่วนที่ย่อ ๆ แยก ๆ ออกท่าลึงนั้น ไม่มี ถึงจะสี่เก็บแบบซอด้วงหรือตอดแบบปี่ครวว ก็ต้องออกท่าหรือแสดงลีลา เป็นท่าพระ ท่านาง หรือท่ายักษ์ อย่างคงไม่มีใครกล้าสี่เป็นท่าลึงแน่ ๆ โดยทั่วไปท่านองที่โกรธหรือดุดันห้าวหาญอะไรพวกนี้ มักจะต้องสี่เป็นท่ายักษ์ มักจะสี่เป็นท่าพระชดช้อยเป็นท่านางก็คงจบเทกันเท่านั้น ส่วนเพลงท่านองรัก จุ่มจิมหรือเจ้าชู้กรุ่มกริมอะไรจำพวกนี้ก็มักจะต้องสี่เป็นท่าพระตรงข้ามถ้าเป็นเพลง ประเภทชดช้อย หวานซึ้งรักโคก ฯลฯ พวกนี้ก็เหมาะสำหรับการสี่ด้วยท่านาง ท่าต่าง ๆ ที่ว่ามานี้ จะแสดงออกด้วยลีลา ด้วยการใช้นิ้ว ด้วยการใช้นิ้ว ด้วย เสียงซอและในที่สุดด้วยอากัปกริยาของผู้สี่ประกอบกันไปอย่างไรก็ได้ เช่นถ้าจะ สี่ท่ายักษ์ก็ต้องใช้ลีลาองอาจ ใช้นิ้วซอกงูเลื้อย ใช้นิ้วครั้น ใช้เสียงที่ดุดันห้าวหาญ และอากัปกริยาของผู้สี่ก็ต้องอนุโลมตามทุกสิ่งทุกอย่างตามที่กล่าวนี้ไปด้วย (อุทิศ นาคสวัสดิ์, 2522, น. 65)

จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของกลวิธีการบรรเลงซอสามสายซึ่งผู้บรรเลง ซอสามสายต้องเข้าใจและมีทักษะในกลวิธีการบรรเลงประกอบกับการใช้เครื่องมือที่มีประสิทธิภาพ ย่อมส่งผลกับการบรรเลง ทั้งนี้ยังต้องอาศัยการฝึกฝนที่ได้รับการอบรมสั่งสอนจากครูบาอาจารย์ เพื่อให้ได้ความเข้าใจในกลวิธีการบรรเลงอย่างถูกต้อง

2.3 คุณภาพซอสามสายในอุดมคติ

เสียงซอสามสายในอุดมคติของคีตศิลปินมักเป็นเสียงที่นวลและดังกังวานทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ ประสพการณ์สุนทรียรสทางการฟังและรสนิยมของแต่ละบุคคลเห็นได้จากคำกล่าวของ ผู้เชี่ยวชาญที่กล่าวถึง คุณภาพเสียงและลักษณะทางกายภาพในอุดมคติดังนี้

ครูธีรพันธุ์ ธรรมานุกูล ช่างต้อย ได้กล่าวถึงคุณภาพขอสามสายในอุดมคติ ความว่า

ขอสามสายที่ดีต้องมีเสียงที่คุมวงได้ คลอร้องก็ไม่จำเป็น บ้างบอกว่าขอคนเล็กคลอร้องคนเสียงสูงคนใหญ่เสียงต่ำ จริง ๆ ก็คลอได้ สิ่งที่ไม่ควรจะมีในขอสามสายคือเสียงแบบเสียงร้อง คือเสียงอ้อ เสียงอู คือเสียงที่หลบใน เสียงที่ควรมีคือเสียงแบบเสียงร้อง เสียงออ เสียงเออ เสียงแอ เสียงอา คือเสียงซอที่ดี เสียงที่ดีก็ขึ้นอยู่กับ ความหนา ของกะโหลก กระบอกด้วย มวลภายในช่างที่ต้องมีแรงบันดาลใจ จะเอาเสียงแบบไหน กระสวนขอสามสายก็ต้องสมดุลกับตัวผู้บรรเลง เสียงในอุดมคติขอต้องดัง สีแล้วตัวเองต้องได้ยิน ดังแล้วดังแบบไหน สำหรับผมอยู่กับวงมโหรี ขอสามสายที่ดังลอดออกมาจากวงมโหรี ทุเรศต้องผลสมวงให้ได้ ความกลมกลืนเหมาะสมในเครื่องทุกชิ้น มโหรีพื้นเล็กพื้นใหญ่ มโหรีเครื่องเล็กเครื่องใหญ่ ก็ต้องเลือกใช้ขอกระสวนที่ต่าง คนเล็กคนใหญ่ ไม่ใช่สักแต่ว่าเป็นซอกก็ใส่เข้าไป อย่างเทพบรรทม ที่ครูทัศนีย์ ขุนทองขับร้องของกรมศิลปากร นั้นแหล่ลมโหรี ในอุดมคติ เสียงขอสามสายต้องออกชัดเจน ไม่ใช่จะเข้แหล่อย่างเดียว มโหรีของเก่าเขาเป็นเรื่องของผู้หญิง ขอสามสายที่ผมชอบก็ต้องตั้งกลางประมาณนั้น ดังไม่ใหญ่มาก ไม่อูคู ก็ต้องเข้าใจย่านความถี่ของเสียง ระยะเวลา จะเข้ ซอด้วง อยู่ในย่านความถี่เดียวกัน ซอู้ สูงกว่าระนาดทุ้ม ระนาดทุ้มกับฆ้องกลางก็จะเท่า ๆ กัน สามสายจะต่ำกว่าซอด้วง ขอสามสายจะต้องอยู่ระหว่างกลางของซอด้วง ซอู้กับระนาดทุ้มกลอนคนละกลอนเสียงย่านเดียวกันแต่ไม่กินกัน จะเข้เดินคู่กับระนาดเอก ฆ้องเป็นหลัก ระนาดแปลทำนองจากฆ้องคุมวงจะเข้เป็นหลักของเครื่องสายให้ขอแปลทำนองเดินกลอน ชลุ่มหลิบพันอยู่กลับ ฆ้องเล็กระนาด ชลุ่มเพียงอ้อก็แปลมาจากฆ้องแต่เดิมเป่าเก็บ มาสมัยครูเทียบก็มีการเป่าลอย ๆ ซอู้ ต้องโตดกว่าทุ้ม ซอด้วงสูงกว่าจะเข้ในย่านความถี่ทุกเครื่องมีหน้าที่และบทบาทต่างกันไป ขอสามสายเป็นประธาน คือไม่เข้าอันไหนเลย ลูกลื้อลูกซัด เอาไปอยู่ฝ่ายหน้าแต่ก็หยอดตามได้ ไม่ใช่เป็นเครื่องนำหรือเครื่องตามอย่างใดอย่างหนึ่ง จะสีเก็บก็ได้แต่ก็ไม่ใช้ทั้งหมด ก็ต้องมีบางวรรคบางตอนที่ให้ถอนหายใจ เหลือมไปข้างหน้าแล้ว แล้วตัดท้ายคุมตะล่อมซ้ายขวา ให้เข้าใจว่าหน้าที่ของขอสามสายลีลาของขอสามสายเป็นอย่างไร แล้วถึงจะเข้าใจว่าเราตั้งใจให้เสียงขอสามสายที่ดีของเราเป็นอย่างไร (ธีรพันธุ์ ธรรมานุกูล, สัมภาษณ์, 9 ตุลาคม 2565)

อาจารย์ ดร.ดุขฎิ สว่างวิบูลย์พงศ์ ได้กล่าวถึงคุณภาพขอสามสายในอุดมคติความว่า

สมัยก่อนจับกันแต่ขอสามสายที่ทำด้วยงาช้าง ต่อให้ขอเนื้อไม้ดี
อย่างไรก็ไม่เคยเห็นว่าจะดีกว่างาช้างไปได้เลย น้ำหนักด้วย น้ำเสียงด้วย
การกำธรรของเสียงต่างกัน คุณภาพเสียงที่ดีเสียงขอสามสายเวลาบรรเลง
ออกมาเสียงต้องแน่น น้ำเสียงสั้นดังมากน้อยตามมาที่หลังขึ้นอยู่กับว่าเชิง
ข้างใครจะทำได้ดีกว่ากัน แต่ตามทั่วไปแล้วผมให้ความเห็นว่าของงา มวล
ของงาเหมาะกับการทำขอมากกว่า (ดุขฎิ สว่างวิบูลย์พงศ์, สัมภาษณ์, 9
สิงหาคม 2565)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาณุภัค โมกขศักดิ์ ได้กล่าวถึงคุณภาพขอสามสายในอุดมคติความว่า

ขอสามสายลักษณะที่ดีต้องมีเสียงขอสามสายที่ตั้งเสียงที่กังวาน
และมีเสียงโต ครูบออาจารย์โบราณก็จะทำขอให้สมส่วนกับเรา เพื่อการ
บรรเลงที่สะดวกสบาย คันของขอ และคันชัก เรื่องของกะลาาก็จะหายาก
พิเศษและผ่าครึ่งให้เป็นพูสวย พุดร่งนี้โบราณว่าไว้ จะทำให้เกิดเสียงที่ดี
และเกิดความสวยงาม หนักที่ขึ้นก็สำคัญ คุณภาพดี หนักแพะ หนักลูกว้าวที่
บางหน่อย กรรมวิธีการขึ้นก็สำคัญ กระสวนใหญ่ขึ้นกันไม่ค่อยดีมีผลต่อ
เสียง สภาพอากาศมีผลต่อเสียงขอสามสายด้วย ร้อน ๆ หนักตั้งก็ตั้งดี พอ
เข้ามีดครีมีฟ้าครีมีฝนหน่อยเสียงก็อับ (ภาณุภัค โมกขศักดิ์, สัมภาษณ์,
9 สิงหาคม 2565)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล จันทราปัติย์ ได้กล่าวถึงคุณภาพขอสามสายในอุดม
คติความว่า “การทำขอต้องให้สีไม่ลำบาก สดส่วนและความยาวของร่างกายผู้บรรเลง มี
เสียงขอที่ตั้ง มีเสียงที่โต ขอที่ดีสำหรับครู ต้องเป็นขอที่มีน้ำหนัก ครูชอบขอหนักจับแล้ว
มันคง” (สุรพล จันทราปัติย์, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2565)

ครูศิริพันธุ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา ได้กล่าวถึงคุณภาพขอสามสายในอุดมคติความว่า

ตั้งแต่ครูเล็กจนโตที่คุณตาสั่งสอนมา ความสำคัญของขอ มาตรฐานของขอสามสายที่เห็น
เสียงต้องออก มีเสียงขอสามสายที่ตั้ง ก็กลึงแบบนี้กระสวนโบราณชัดเจนไม่มากไม่น้อยไป สมัยก่อน
ไม่ค่อยทำขอสามสายด้วยไม้ นิยมทำจากวัสดุด้วยงาช้าง กะโหลกขอโบราณการใช้หนักก็ลำบาก
ยากเย็น ขึ้นหน้าขอให้ตั้งลำบาก หนักบางก็ขาด กะลาก็ต้องเป็นสามแล้ว (ศิริพันธุ์ ปาลกะวงศ์ ณ
อยุธยา, สัมภาษณ์, 9 สิงหาคม 2565)

อาจารย์ มาณพ อิศรเดช ได้กล่าวถึงคุณภาพซอสามสายในอุดมคติความว่า
 “ ข้างจรรยาทำซอสามสายให้ครูหลวงไพเราะเสียงซอ ท่านเคยเล่าให้ฟังว่าซอสามสายที่ครู
 ประเวศ กุมุทเดี่ยว เพลงทะเลแยะ คั่นนั้นผมทำให้เอง ขึ้นด้วยหนังกลองแตก ทำออกมาซอสามสายต้องมี
 เสียงดังกังวาน รุดลงไปเสียงไม่เพี้ยนเลย ” (มาณพ อิศรเดช, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2565)

จากความข้างต้นทำให้ทราบว่าคีตศิลปินผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันคือเสียงซอ
 สามสายในอุดมคติมีเสียงซอที่กังวานเสียงซอที่โต เวลาบรรเลงเสียงต้องออกเสียงไม่อับ
 การบรรเลงซอสามสายที่ดีต้องไม่มีผลกระทบต่อสภาพอากาศใด ๆ ไม่ว่าจะบรรเลงเสียงสูงหรือเสียงต่ำ
 อย่างไรก็ตามเสียงที่ไพเราะ เกิดขึ้นได้หลายปัจจัยทั้งวัสดุอุปกรณ์และจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยหากขาดครูช่างผู้มี
 ประสบการณ์ความชำนาญเพื่อนำไปสู่กรรมวิธีการสร้างให้เกิดคุณภาพและรูปร่างลักษณะทางกายภาพที่
 สมบูรณ์ซึ่งส่งผลให้เกิดเสียงที่ไพเราะเป็นไปตามอุดมคติของศิลปินแต่ละท่าน อาทิเช่น ข้างจรรยา คชแสง ทำ
 ซอสามสายให้ครูประเวศ กุมุท จากซอสามสายในอุดมคติของผู้เชี่ยวชาญด้านซอสามสายแต่ละท่าน ชี้ให้เห็น
 ถึงคุณภาพที่ดีของซอสามสายที่ควรจะมี

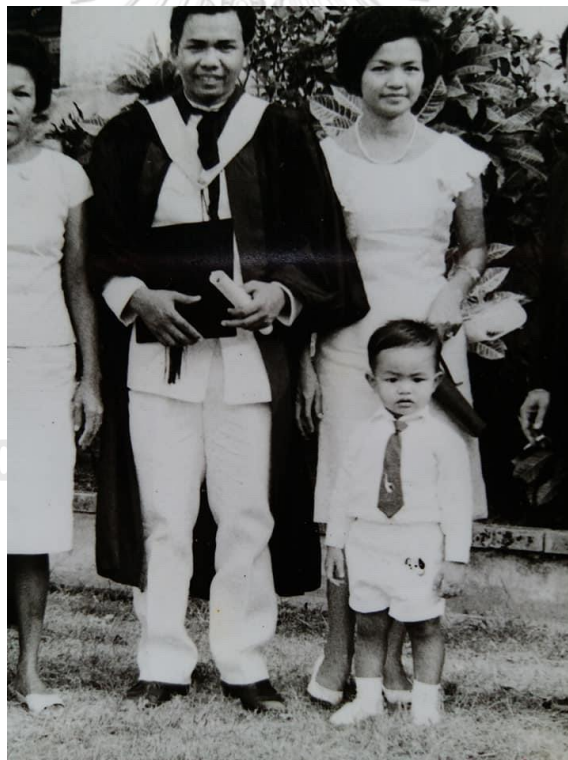
2.4 ประวัติชีวิตครูจักรี มงคล

ครูจักรี มงคล เกิดเมื่อวันอังคารที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2506 ที่อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช
 บิดาชื่อนายนิมิต มงคล มารดาชื่อ นางเกษมศรี มงคล มีน้องสาว 1 คน ชื่อ นางสาววีณา มงคล
 ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 180/5 หมู่บ้านนราแกรนด์ ตำบลลำตาเสา อำเภอวังน้อย จังหวัด
 พระนครศรีอยุธยา รหัสไปรษณีย์ 13170 ปัจจุบันเป็นช่างรับผลิตและซ่อมแซมเครื่องดนตรี เช่น ซอ
 สามสาย ซอด้วง ซออู้ จะเข้ ขลุ่ย โทณ รำมะนา กระจับปี่ และเป็นวิทยากรรับเชิญ ตามสถาบันต่าง ๆ
 วิทยากรพิเศษทางด้านดนตรีและงานช่าง ดำรงตำแหน่งเป็นอาจารย์พิเศษ สาขาวิชาดนตรีไทย
 ภาควิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพที่ 1 ครูจักรี้ มงคล วัยเด็ก

ที่มาภาพ : ครูจักรี้ มงคล

ภาพที่ 2 ครูจักรี้ มงคล วัยเด็กกับคุณพ่อและคุณแม่

ที่มาภาพ : ครูจักรี้ มงคล

ภาพที่ 3 ครูจ๊กรี มงคลในวัยเด็กกับมารดา

ที่มาภาพ : ครูจ๊กรี มงคล

2.4.1 ประวัติการศึกษาสายสามัญ

ครูจ๊กรี มงคลเกิดได้เพียงไม่กี่ปี บิดามีความจำเป็นต้องย้ายไปประจำการที่จังหวัดสระบุรี เพราะบิดาของครูจ๊กรี มงคลมีอาชีพรับราชการเป็นแพทย์ สังกัดกระทรวงสาธารณสุข เป็นเหตุให้ครูจ๊กรี มงคลเข้าศึกษาในระดับอนุบาลที่โรงเรียนอนุบาลจังหวัดสระบุรี เมื่อปี พ.ศ. 2510 หลังจากสำเร็จการศึกษาชั้นอนุบาลก็ต้องติดตามบิดามาอยู่จังหวัดนนทบุรี จึงได้เข้าศึกษาในระดับประถมศึกษาต่อที่โรงเรียนไผทอุดมศึกษา ตั้งอยู่บริเวณเขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร ศึกษาตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 หลังจากสำเร็จการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาแล้ว มีความสนใจจะศึกษาต่อด้านดนตรีไทย จึงได้ไปสอบที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยและได้เข้าศึกษาในปี พ.ศ. 2521 หลังจากสำเร็จการศึกษาที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยแล้ว ได้ศึกษาต่อที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปี พ.ศ. 2527 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีเมื่อปี พ.ศ. 2530

ภาพที่ 4 ครูจักรี มงคลในวัยเด็กกับบิดา

ที่มาภาพ : ครูจักรี มงคล

ภาพที่ 5 ครูจักรี มงคลในวัยเด็ก

ที่มาภาพ : ครูจักรี มงคล

2.4.2 ประวัติการศึกษาด้านดนตรีไทย

ปฐมบทแห่งการเข้าสู่ชีวิตด้านดนตรีของครูจักรี มงคล เริ่มตั้งแต่เยาว์วัยจากคุณปู่ (นายพิทยา มงคล) เป็นปูคนรอง เนื่องจากเป็นผู้ที่ชอบจดบันทึกโน้ตเพลงไทยไว้มากมายและมีวงดนตรีที่ชอบไปบรรเลงอยู่ด้วยเป็นประจำ วงดนตรีของคุณปู่มีสมาชิกที่มีชื่อเสียงร่วมบรรเลงด้วยเช่น ครูประกอบ สุกัณหะเกตุ ซึ่งมีความสามารถในการบรรเลงซอด้วง ซออู้ ได้ดีเยี่ยมและยังสามารถ

บรรเลงไวโอลินได้อีกด้วย คุณปู่จึงมีอิทธิพลต่อความชื่นชอบเสียงดนตรีไทยของครูจ๊กกี้เป็นอย่างมาก ครูจ๊กกี้ มงคล มักจะชอบหาเครื่องดนตรีไทยมาลองฝึกเองอยู่เสมอ สามารถบรรเลงขิมและดูโน้ตเพลงไปด้วยกันได้โดยจะมีที่ตั้งโน้ตสากลวางอยู่หน้าขิมเสมอ ครูจ๊กกี้ มงคลกล่าวว่า “จำได้ว่าตอนเด็ก ๆ เราชอบดนตรี ปู่ก็ส่งปู่มาให้จากพัทลุง แต่ก็ไม่ได้เป่าหุรอก ไม่มีลิ้น เลยแอบเอาหลอดกาแฟมาตัดเป็นลิ้น ขลุ่ยก็ไปเอาของลูกป้ามาลองเป่าเล่น ก็พอเป็นเพลง ปู่พิทยาทำให้เรารักดนตรี เป็นผู้ที่มอบขิมให้แม่มาหัดเล่น ขิมโປ้ยเซียนและไม้ขิมยังสภาพดีอยู่ถึงปัจจุบัน” (จ๊กกี้ มงคล, สัมภาษณ์, 23 ตุลาคม 2565)

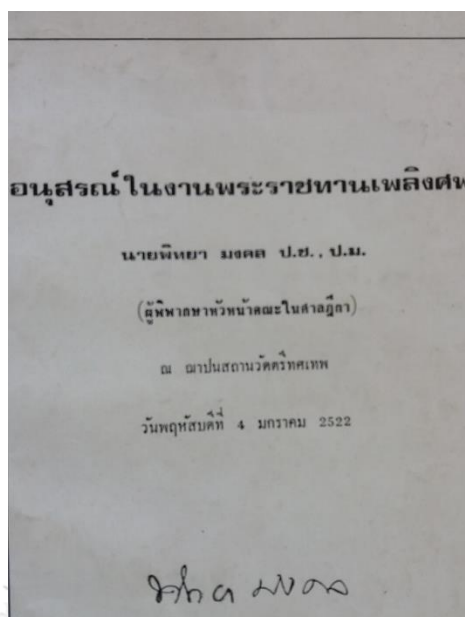
ภาพที่ 6 คุณปู่พิทยา มงคลกับขิมที่คุณปู่มอบให้มารดาของครูจ๊กกี้ มงคล
ที่มาภาพ : ครูจ๊กกี้ มงคล

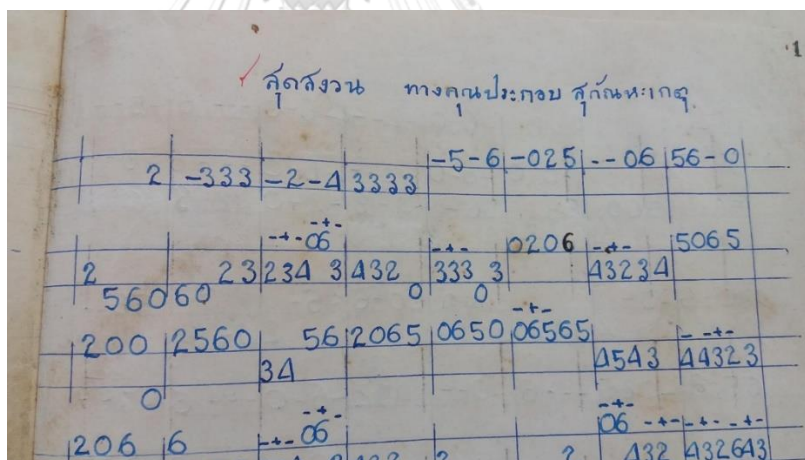
ภาพที่ 7 ปู่พิทยา มงคลตีซิมกับ วงดนตรีที่บ้าน
ที่มาภาพ : ครูจักรี มงคล

ภาพที่ 8 ครูจักรี มงคลเล่นดนตรีกับมารดา
ที่มาภาพ : ครูจักรี มงคล

ภาพที่ 9 หน้าปกหนังสืออนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายพิทยา มงคล
ที่มาภาพ : ครูจักรี มงคล

ภาพที่ 10 โน้ตของคุณปู่ทางครูประกอบ สุภินทเขตต์
ที่มาภาพ : ครูจักรี มงคล

ครูจักรี มงคล ฝึกฝนขลุ่ยเพียงออ โดยยืมขลุ่ยเพียงออของพี่สาวซึ่งเป็นลูกของคุณปู่ ซึ่งต้องเรียนขลุ่ยเพียงออตามหลักสูตรบังคับของโรงเรียนในขณะนั้น มาลองหัดเป่าจากความเข้าใจของตนเอง แต่สามารถเป่าเป็นเพลงได้ เมื่อคุณปู่ทราบจึงส่งปีโนมาให้จากจังหวัดพัทลุง แต่ก็ไม่สามารถเป่าได้ เพราะไม่ได้มีอุปกรณ์ครบ ต่อมาขณะศึกษาอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 คุณแม่ก็ได้ไปหาครูดนตรีไทยมาสอนดนตรีให้ โดยครูดนตรีไทยคนแรกของครูจักรี มงคล ชื่อครูนิยม มดแสง ซึ่งครูนิยม มดแสง เป็นครูสอนดนตรีไทยประจำอยู่ที่โรงเรียนหนองแค จังหวัดสระบุรี จบจากมหาวิทยาลัย

ราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา เป็นลูกศิษย์ของคุณครูสังกัด ภูเขาทอง ซึ่งคุณแม่ได้รู้จักที่สถานีอนามัย เพราะคุณพ่อเป็นแพทย์ประจำ “ก็เรียนดนตรีครั้งแรกกับครูนิยม มดแสง เป็นครูอยู่โรงเรียนหนองแค ก็ติดต่อให้ครูมาสอน แม่กับน้องก็เรียนด้วย น้องสาวเราเคยเรียนกับครูวิวรรณด้วย” (จักรี มงคล, สัมภาษณ์, 23 ตุลาคม 2565)

ภาพที่ 11 ครูนิยม มดแสง ครูดนตรีไทยคนแรก
ที่มาภาพ : ครูจักรี มงคล

ในตอนนั้นครูนิยม มดแสง ได้มาสอนดนตรีไทยให้ที่บ้านโดยมีคุณแม่และน้องสาวเรียนด้วย ครูนิยม มดแสงเป็นผู้ที่ฝึกวิธีการอ่านโน้ตเพลงไทยให้กับครูจักรี มงคล โดยโน้ตเพลงที่ครูนิยม มดแสง ได้นำมาสอนนั้นเป็นโน้ตที่มาจากร้านดุริยบรรณส่วนหนึ่งและเป็นโน้ตที่มาจากครูชำเรื่อง กุหลาบ ซึ่งท่านเป็นครูดนตรีไทยอยู่ที่อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง ครูนิยม มดแสงเห็นถึงความตั้งใจเรียนดนตรีไทยของครูจักรี มงคล และมีความเอ็นดูเป็นอย่างมากจึงได้พาครูจักรี มงคลขึ้นรถจากจังหวัดสระบุรี ไปยังอำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง ซึ่งได้ไปฝึกเรียนขอสามสายเป็นครั้งแรกในชีวิต โดยครูชำเรื่อง กุหลาบได้แนะนำทำนองบรรเลง การฝึกจับคันชักซึ่งเป็นพื้นฐานในการฝึกขอสามสาย แต่เนื่องจากระยะทางที่ไกลมาก เพราะสมัยก่อนนั้นถนนหนทางไม่ได้สะดวกรวดเร็วอย่างในปัจจุบันจึงไม่ได้ต่อยอดวิชาขอสามสายจากคุณครูชำเรื่อง กุหลาบ แต่ก็ได้พื้นฐานและความเข้าใจเรื่องขอสามสายไว้ติดตัวซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการฝึกขอสามสายต่อไปในอนาคต

ตอนหลังพอเรียนดนตรีจริงจังกับครูนิยม มดแสง พอจะเล่นเป็นเสียงแล้ว พาเราไปออกงาน ออกงานครั้งแรกในชีวิต ที่ศาลฎีกา ปู่ต้องมาเล่นกับเพื่อน ๆ อยู่แล้วเลยเห็นบเรามาด้วย ก็ให้เราสี่ขอ จำได้ว่าตอนนั้นเป็นวงเครื่องสายผสมซิม มีคุณประกอบ ลีซอด้วง แล้วก็มีย้องสาวแกเป็นหมอ มาร้องเพลง เป็นงานแรกในชีวิต ก็สนุกดี (จักรี มงคล, สัมภาษณ์, 23 ตุลาคม 2565)

ปีพุทธศักราช 2521 ครูจักรี มงคลได้เข้าศึกษาที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ในชีวิตของการเรียนที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยของครูจักรี มงคลนั้นถือว่าเป็นประสบการณ์ที่สำคัญที่สุดในชีวิต เพราะได้เรียนดนตรีกับครูดนตรีไทยหลายท่าน ได้บรรเลงดนตรีในงานต่าง ๆ รวมถึงการได้รู้จักได้คลุกคลีและร่วมงานแสดงดนตรีไทยกับบุคคลในรุ่นราวคราวเดียวกันมากมาย จนต่อมาบุคคลเหล่านี้ก็ได้กลายเป็นผู้มีชื่อเสียงในวงการดนตรีไทยปัจจุบัน อาทิอาจารย์ ดร.ดุष्ฎี สว่างวิบูลย์พงศ์ นายสหัสรัฐ จันทรเฉลิม นายอนันท์ นาคคง นายสิทธิชัย ศรีกาญจน์ นายสิทธิพร ศรีกาญจน์ และ นายมารุต วิจิตรโชติ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีประสบการณ์ประกวดดนตรีร่วมกับวงดนตรีไทยหลายวง และร่วมงานกับนักดนตรีไทยที่มีชื่อเสียงอีกหลายท่าน ซึ่งในขณะนั้นโรงเรียนสวนกุหลาบได้เชิญครูดนตรีไทยและครูนาฏศิลป์ที่มีฝีมือและมีชื่อเสียงหลายท่านมาสอน อาทิ ครูแอบ ยუნวณิชย์ ครูโองการ กลีบชื่น (เดิมชื่อครูทองต่อ) ครูอร่าม อินทรนัญ ครูจันทร์ ไตวิสุทธิ เป็นต้น ครูจักรี มงคลเมื่อเข้าศึกษาที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย และทราบว่ามีการชมรมดนตรีไทยจึงได้สมัครเข้าชมรม เป็นเหตุให้ได้พบกับคุณครูโองการ กลีบชื่น ลูกศิษย์ของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) และได้ฝึกหัดตีระนาดเอก โดยเริ่มฝึกจากการตีฉาบ จนได้เรียนทางระนาดเอกเพลงสาธการ เรียนไปได้ไม่ถึงปี คุณครูโองการ กลีบชื่นก็ได้เสียชีวิต โรงเรียนสวนกุหลาบจึงได้เรียนเชิญครูเมธา หมู่เย็นมาสอนระนาดเอกแทน

ภาพที่ 12 ครูเมธา หมู่เย็น กับครูจักรี มงคล และลูกศิษย์ชมรมดนตรีไทย สจม.

ที่มาภาพ : ครูจักรี มงคล

ภาพที่ 13 ครูจักรี มงคลกับซอสามสายคันแรก
ที่มาภาพ : ครูจักรี มงคล

ภาพที่ 14 ครูจักรี มงคลตอนเป็นนักเรียนโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย
ที่มาภาพ : ครูจักรี มงคล

ครูจักรี มงคล ได้ให้สัมภาษณ์ถึงเรื่องนี้ว่า

ตอนที่อยู่สวนกุหลาบก็อยู่ชมรม ก็ได้เรียนดนตรีกับครู
อย่างครูโองการก็ได้เรียนเพลงสาธิตทางระนาดเอก ได้เห็นครูดนตรี
หลายคนมาสอน ได้เห็นครูเล่นดนตรี อย่างครูแอบ ยุวนวณิชย์ เราก็
เห็นครูดีจะเข้แบบเลื่อนมือ ไม่ได้ใช้ข้อมือวางนะแต่เลื่อนขึ้นเลื่อนลง

(ทำทำให้ดู) ก็ได้ต่อเยอะอยู่เหมือนกัน ต่อมาครุระตี วิเศษสุรกาญจน์ ก็มาสอน เราก็บอกให้ครูซื้อจะเข้ให้ วันหนึ่งครูไปตีदनกขมื่นที่โรงละคร ครูถือจะเข้ของครูมา เป็นจะเข้ครูเอื้อ ฉัตรเฉลิม แล้วครูก็เขียนใต้ท้องจะเข้ให้ด้วย นอกจากนั้นก็เรียนกับครูจันทร์ โตวิสุทธิ ก็ฝึกตีโทนเพราะครูท่านตีโทนเพราะ ตอนอยู่ที่วงก็เป็นคนขลุ่ยเพราะครูจันทร์ให้เป่า สมัยก่อนคนขลุ่ยหายาก ลีซอฮู้ ซอสามสายแล้วก็เล่นเพลงที่ครูแต่ง ไม่เล่นเพลงตลาดเลยนะ อย่างโหมโรงไอยเรศไม่เคยได้นะเพราะครูจันทร์ไม่เคยบอกให้เล่นเลย (จักรี มงคล, สัมภาษณ์, 22 กันยายน 2565)

ในช่วงนี้จึงเป็นช่วงเวลาที่เกิดประสบการณ์ทางด้านดนตรี ได้มากมาย ช่วงหนึ่งของชีวิตครูจักรี มงคลก็ว่าได้

อยู่สวนกุหลาบก็รู้จักพวกเพื่อน ๆ ที่แรกรู้จักกับชัย กับ พร ก่อนเพราะเรียนที่เดียวกัน สิทธิพร ศรกาญจน์ กับ สิทธิชัย ศรกาญจน์ เรียนอยู่ที่โยธินบูรณะเลยรู้จักกับแก้ว (ดร.ดุष्ฎี สว่างวิบูลย์ พงศ์) มาร์ค มาร์ธ วิจิตรโชติด้วย แล้วก็รู้จักและสนิทกับสหรัฐ จันทร์เฉลิมอยู่ช่วงหนึ่งเคย ไปร้านสยามวาทิตด้วยกัน เคยประกวดดนตรีด้วยกัน งานแต่งเพลงไทย ที่เพลงสุดสายใจ ได้ที่หนึ่ง วงของธนาคารกสิกร ที่จ้อ จันทรา สุขะวิริยะ ร้อง วงเรายู่กับร้านสยามวาทิต ครูศิริ นักดนตรีเป็นคนแต่งชื่อเพลงว่า ชื่นจิต เถา เรากับหนองอาจารย์อานันท์ นาคคง ก็ไปร้านสยามวาทิตบ่อย ๆ เจ้าของร้าน คือนายแพทย์สมชาย กาญจนสุด ก็ชวนเรากับหนอง อานันท์ นาคคง ไปเล่นให้ ก็ได้ที่สอง ที่สาม เป็นของ ครูประเวช กุฑม ชื่อเพลงแขกเล่นกล ตอนนั้นเราอยู่ประมาณ ม. 4 สมัยก่อนมีงานดนตรีไทยที่สำคัญอีกงานหนึ่งคือดนตรีไทยมัธยมศึกษาก็เจอเพื่อนเยอะ ได้แลกเปลี่ยนความรู้กัน ได้มาเล่นดนตรีกัน เป็นงานที่สนุกและมีความสุขมาก ๆ นอกจากนั้นก็เจอหนอง อานันท์ นาคคง น่าจะเจอกันที่ศูนย์สังคีตประมาณ พ.ศ. 2521 ก็ไปไหนก็ไปด้วยกัน สนิทกัน อย่างตอนมัธยมศึกษาปีที่ 5 ไปเจอ ครูบุญยงค์ เกตุคง ครูบุญยง์ เกตุคง ที่งานศพที่วัดมกุฎกษัตริยาราม ครูบุญยงค์เห็นเราลีซอสามสายก็ชวนเราไปถ่ายละครเรื่องเงิน เงิน เงิน ตอนนั้นเราเคยได้รับซอสามสายจาก คุณชายอายุมงคล ม.ร.ว.อายุมงคล โสณกุล เราก็เอาของจากนั้นไปลี

ตอนท้ายขอสามสายงาคันนั้นครูสุดจิตต์ ดุริยประณีตไปลิ้มไว้บนรถ
 แท็กซี่ เลยหายไปเลย หนองก็ตามไปถ่ายภาพ เป็นคนชอบถ่ายภาพ
 อย่างกระสวนซอที่ได้จากวังสวนผักกาดก็หนองเป็นคนถ่ายภาพให้นะ
 ถ่ายไปถ่ายมาฟิล์มหมด ก็เป็นของเขาอย่างนั้น แต่ก็ได้มาครบถ้วน
 สมัยก่อนซอวางอยู่กับตั้งเลยนะ สามารถหยิบมาถ่ายได้เลย เขามาไม่
 อนุญาตให้ถ่ายภาพภายหลังนี้เอง (จักรี มงคล, สัมภาษณ์, 22
 กันยายน 2565)

ภาพที่ 15 ภาพขอสามสายของวังสวนผักกาดในหน้าปกนิตยสาร
 ที่มาภาพ : ครูจักรี มงคล

ภาพที่ 16 ภาพซอสามสาย ว่างสวนผักกาดจากปฏิทิน

ที่มาภาพ : ครูจักรี้ มงคล

ภาพที่ 17 ครูจันทร โตวิสุทธิ์ กับครูจักรี้ มงคล และเพื่อน ๆ

ที่มาภาพ : ครูจักรี้ มงคล

ภาพที่ 18 ปากข้างล่างของสามสายของวังสวนผักกาด

ที่มาภาพ : ครูจักรี มงคล

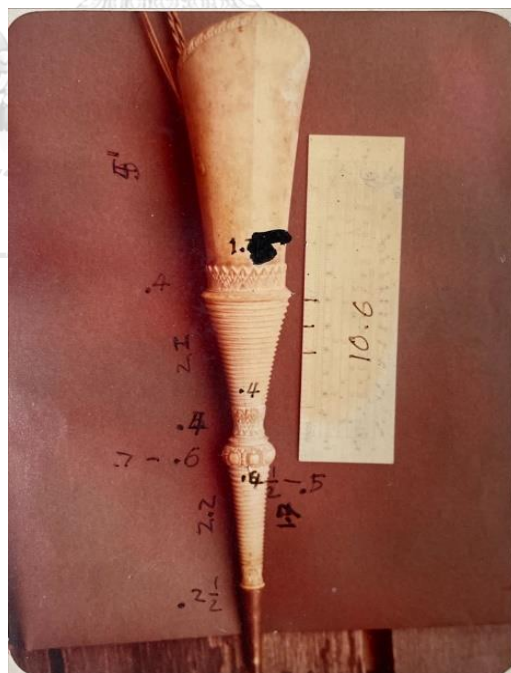

ภาพที่ 19 ปากข้างและเท้าของสามสายของวังสวนผักกาด

ที่มาภาพ : ครูจักรี มงคล

ภาพที่ 20 ลูกบิดสายเอกซอสสามสายของวังสวนผักกาด
ที่มาภาพ : ครูจ้กรี มงคล

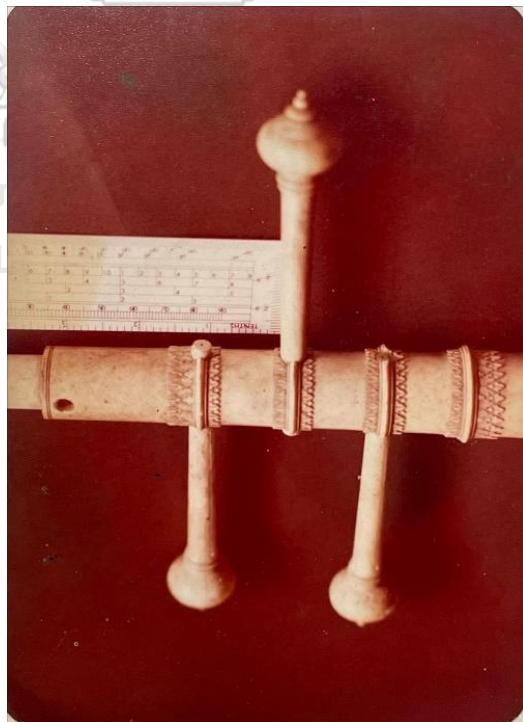

ภาพที่ 21 หัวซอสสามสายของซอสสามสายของวังสวนผักกาด
ที่มาภาพ : ครูจ้กรี มงคล

ภาพที่ 22 ทวนบนของซอสามสายของวังสวนผักกาด

ที่มาภาพ : ครูจักรี มงคล

ภาพที่ 23 ทวนบนซอสามสายของวังสวนผักกาด

ที่มาภาพ : ครูจักรี มงคล

ภาพที่ 24 ลูกบิดสายท่อมซอสามสายของวงสวนผักกาด
ที่มาภาพ : ครูจักรี มงคล

ภาพที่ 25 โชนซอสามสายของวงสวนผักกาด
ที่มาภาพ : ครูจักรี มงคล

ต่อมาครูจักรี มงคลได้เข้าศึกษาในระดับอุดมศึกษา สาขาวิชาดนตรีศึกษา ภาควิชาสารัตถะศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ครูจักรี มงคล ได้กล่าวถึงการศึกษาดนตรีไทยไว้ว่า

หลังจากเรียนสวนกุหลาบจบก็มาเข้าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก็สอบเข้ามา สมัยนั้นยังไม่มีครูสอนซอสามสายก็ไปเชิญครูประเวช กุมุท ครูก็ไม่ยอมสอน ครูอุดม อรุณรัตน์ ก็ไม่สอนไปหาหมดทุกคนแล้วก็มาพบกับครูจำเนียร ศรีไทยพันธุ์ ที่แรกครูก็ไม่ยอมสอนให้เรา เราก็ต้องจนครูสอนเพราะครูอภัยาคัยดีแล้วค่อยเห็น ครูจำเนียร ศรีไทยพันธุ์เป็นลูกวงอาจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ เลยสนิทใจและอยากเรียนกับครู ครูก็ต่อให้หลายเพลง ครูก็เป็นทีปรึกษาให้จนสุดท้ายครูก็ต่อทยอยเดี่ยวต่อทีละคำเหมือนกันทยอยเดี่ยวนีก็ต่อปี 2525 ปีนั้นชนะเลิศเป่าขลุ่ยรางวัลขลุ่ยดีเด่นพระราชทาน ประกวดศรทองของมูลนิธิหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ตอนนั้นเรารู้ทีหลัง ไปฟังดนตรีไทยที่ ดึกไทยคู่ฟ้า กับพี่ อรรถนพ ครูเจริญใจเดินมาบอกว่าเธอได้ชนะเลิศขลุ่ยเพราะ ลูกไปไม่ร่วงเลยนะ เจ้าคุณพ่อฉันก็เป่าแบบนี้ ตอนนั้นเราก็ไม่รู้หรือก่อนมีช่องว่างเราก็ใส่เข้าไป ปี 2527 ก็เริ่มทดลองผลิตเครื่องดนตรีชนิดอื่น ๆ เช่น กระจับปี่ ตอนนั้นมี ครุศาสตร์คอนเสิร์ต ทำวงมโหรีเครื่องหก บรรเลงกัน แต่งเพลงตอนเรียนก็เยอะ เพลงศิขรินทร์รัฐจวน เพลงสุบินนฤมิต เถา เพลงโหมโรงสทศวรรษ ตอนนั้น คริสต์ศักราช 2000 ตอนอยู่ปีสามก่อนพุทธศักราช 2528 สอบวิชาทักษะเพลงนี้ เพลงนี้ได้เมื่องานไหว้ครูทำแกงเนื้อไปให้ครู ครูชอบใจ ไหว้ครูที่ตึกสามสมัยก่อนนี้ กับครูไพฑูรย์ อุดมทกะ ครั้งแรกเลย ก็ทำข้าวหม้อ แกงหม้อ ตอนนั้นครูเป็นผู้อ่าน โองการ เราก็มีสูตรพิเศษก็ใส่ลงไปครูก็หันมาถามว่าใครแกง อร่อยจังเลยจักรี เราเลยตอบไปว่า ผมแกงเองครับครู ครูจำเนียร ศรีไทยพันธุ์ถามว่าเธอยังไม่ได้ เพลงอะไรละเดี๋ยวจะต่อให้ ไม่ทันขาดคำ พี่วิชัย บัวจุม ซึ่งเป็นคนร้อง ก็พูดขึ้นมาว่า ทยอยเดี่ยวครับครู จักรยังไม่ได้ทยอยเดี่ยวครับ เเท่านั้นแหละ ครูบอกว่าอ้าว นึกว่าได้แล้วจากอาจารย์ ดร.อุทิศ มา ๆ เดี่ยวต่อให้ ก็เลยได้ทยอยเดี่ยวตั้งแต่ ตอนนั้น พอสอบทักษะตัวสุดท้ายก็สีเพลงนี้ ครูก็เขียนโน้ตแล้วก็มาอธิบาย ทีละ คำบอกว่าเพลงนี้เป็นเพลงสำคัญ ครูมีแขกท่านประพันธ์ขึ้นมา ใครพักลักจำไปก็ จะสาปจะแช่งไว้ เวลาต่อก็ต้องไหว้ครูมีค่ากำนล ตรงไหนลอยจิงหวะตรงไหนเข้า ไม่ถูกต้องเข้าให้ตีถ้าทำไม่ดีก็ธาตุไฟแตกต้องเข้าใจเพลง สีให้ลงจิงหวะ ตาม เจ้าของเพลงท่านประพันธ์ไว้ ตีอกชกตัว เดินกลอนขึ้นมาอยู่ดี ๆ ก็ควรวู ครูให้ไว้ ให้เก็บเป็นสมบัตินาฬิกาพก อย่าเที่ยวเอาไปอวดใครต่อใคร ใช้ต่อเมื่อใช้ มีปัญหา กันมานานักตอนักแล้วตอนที่เรียน พอปี 2531 มหกรรมดนตรีศรีรัตนโกสินทร์ฉลอง

วาระครบรอบ 120 ปีเกิดของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)
ณ โรงละครแห่งชาติก็ได้รับเกียรติจากมูลนิธิหลวงประดิษฐไพเราะ
(ศร ศิลปบรรเลง) ให้บรรเลงเดี่ยวซอสามสายเพลงเชิดนอก ที่โรงละครแห่งชาติ
ได้ฟังกันจนถึงวันนี้ (จักรี มงคล, สัมภาษณ์, 22 กันยายน 2565)

2.4.3 การศึกษางานช่าง

หลังจากเข้ารับศึกษาที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยได้สามปี ครูจักรี มงคลก็ได้ย้ายมาพักที่
บ้านที่ซอยอภิศาสตร์ เขตสามเสนซึ่งเป็นบ้านเก่าของคุณพ่อเป็นบ้านที่สร้างไว้ ซึ่งก่อนหน้านั้นอาศัยที่
หลังมหาวิทยาลัยรามคำแหง จึงได้รู้จักครูประกอบ สุกัณห์เหตุ แล้วก็เริ่มทำซอระฆังขลุ่ยตั้งแต่นั้น
สมัยอยู่ที่อำเภอหนองแค จังหวัดสระบุรี เมื่อเข้าศึกษาโรงเรียนสวนกุหลาบซึ่งครูจักรี มงคลย้ายมาพัก
อยู่บริเวณแยกบางกระบือ ซึ่งใกล้กับร้านพัฒนศิลป์การดนตรีการละคร ซึ่งศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์
ได้เปิดสอนดนตรีให้กับผู้ที่สนใจในวันเสาร์อาทิตย์คุณพ่อคุณแม่จึงได้ฝากตัวให้ไปเรียนซอสามสาย
วันที่ไปเรียนครั้งแรกก็นำชันก้านลครรูปเทียน ดอกเข็ม ดอกมะเขือ กล้วยแพรง หมายพลู บุหรี่ เงิน
12 บาท และ ผ้าขาว ขอฝากตัวเป็นศิษย์อย่างถูกต้องตามธรรมเนียมได้อยู่เรียนมาเป็นเวลา 3 ปี โดย
จะต้องไปต่อเพลงทุกเช้าที่หน้าห้องนอนของศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ ได้ต่อเพลงเดี่ยวต่าง ๆ
เช่น ปลาทอง นกขมิ้น ทะแยย สุรินทรราหู ม้าย่อง พญาครวญ พญาโคก เชิดนอก
นารายณ์แปลงรูป กราวโน เถา และได้เรียนซอสามสายโดยใช้ซอสามสายคู่มือของ
ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ และนอกจากนี้ยังได้เรียนรู้ความสำคัญของกระสวนซอสามสายและ
สัดส่วนของซอสามสาย จากคำบอกเล่าถึงซอสามสายที่มีคุณภาพในอุดมคติของศาสตราจารย์ ดร.
อุทิศ นาคสวัสดิ์ ซึ่งครูจักรี มงคล ได้กล่าวถึงประสบการณ์ให้ฟังว่า

ไปเรียนกับอาจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์เริ่มเรียนตั้งแต่ทำนั้งการจับ
คันชักค่อย ๆ เรียนไปเรื่อย ๆ ก่อนไปเรียนที่สวนกุหลาบก็ต้องไปสี่ให้ครูฟัง
ก่อนทำอย่างนี้ทุกวัน เริ่มแรกที่เราไปซื้อซอ 6,500 บาท ที่ร้านสยามวาทิต
เป็นซอประกอบงาฝีมือของช่างเขาว์ ร้านสยามวาทิตเขานำมาฝากขาย ท่าน
อาจารย์ก็บ่นว่าคุณยถ่วงไม่ได้ ทำให้สี่ซอไม่ถนัด กระสวนของซอแอนเกินไป
งานยุคแรกของสยามวาทิตคือช่างเขาว์ ชาวนาเป่า ซึ่งออกจาก
ดุริยบรรณใหม่ ๆ เลย ท่านอาจารย์ก็จะบอกกระสวนซอ ว่าลูกบิดต้อง
กระร่อยกระริบ ต้องเล็ก ไม่ยาวจนเกินไป ท่านก็จะชมของท่านวันดีคืนดี ท่าน
ลั้พหงกเราก็ทาบน้ำซอท่านมา เอากระดาษเขียน ซอสามสายงา
ท่านอาจารย์เล่าให้ฟังว่าได้มาจากโรงรับจำนำ ให้ภรรยาเป็นคนไปซื้อมา

ลัดส่วนอะไรก็จะอยู่ในความทรงจำแล้วก็ตามแนะนำของท่าน เรียนกับท่าน อาจารย์ได้ 3 ปี จนท่านเสียชีวิต (จักรี มงคล, สัมภาษณ์, 22 กันยายน 2565) ครูจักรี มงคล กล่าวถึงประสบการณ์ด้านงานช่างไว้ว่า

ส่วนขอคืนประกอบงาชำแหละเลยแก๊จันชำรุด แก๊เองซ่อมเอง กะโหลกใบแรกขอคืนเล็ก ก็ใช้ไม้สร้างบ้านทำ กะลาใช้ไม้เต็งเลยนะ มีน้ำหนักมาก ขุดกะมือเลยทวนก็ให้ในราชทัณฑ์ทำ เพราะพ่อเราไปรักษา คนไข้ที่นั่น ก็ได้ไปเห็นงานมุกงานถมในนั้นเยอะ จริง ๆ การใช้เรซิน (Epoxy) ก็เริ่มมาจากตรงนั้นแหละ กะโหลกใบแรกเราใช้หนังกลองแต่ก็ขึ้น สมัยก่อนหากะลาไม่ได้ หายากต้องไปอัมพวา นำไม้มาขุดก็เพราะได้อธิพล จากท่านอาจารย์ ต่อมาก็มาหาช่างจรรยา ช่างจรรยา คชแสง เป็นช่างอยู่ที่ กรมศิลปากร แล้วก็เกษียณออกมา อาจารย์ที่สวนกุหลาบก็พาเข้าไป ก็ได้ความรู้จากตรงนั้นบ้าง ไปสั่งขอช่างจรรยาเองไปให้ช่างทำ ช่างขึ้นรูป ไว้ ไม่ทันใจเรา เราเลยเอากลับมาทำเอง เพื่อให้ทันใช้งาน ทำเครื่องกลึงเอง ตอนนั้นแกะลายเอง ใช้ลิ้วการฝีมือแกะ ทุกอย่างก็มาจากความไม่ได้ตั้งใจ เป็นคนใจร้อน ช่างเล่นตัวบ้าง ต้องลงมือทำเอง พอมาถึงจริง ๆ มาดูงานที่ โบราณเขาหว่ากัน คือเขาไม่มีอะไรจะให้หว่ากันเท่านั้นเอง งานช่างชอบมา ตั้งแต่เด็กก็ทำชอกระป๋อง ตอนเด็ก ๆ ก็หัดทำชออุ้อะกะลามะพร้าวอ่อนมา ทำหนังสือขึ้นหน้าชอ ไปเห็นที่เวียงคุณพ่อคุณแม่พาไป ยังไม่ประสาอะไร ตอนนั้นอันไหนชอด้วง ชออุ้อ แต่ชอสามสายงาสมัยก่อนสร้างกันเยอะ สมัยก่อนเป็นค่านิยม ของทุกวัง ส่วนลัด พอเห็นรูปในปฏิทิน นิตยสาร แม่ก็จำได้อีก ว่าเคยเห็นที่วังสวนผักกาดก็เลยพาไป ตอนหลังก็เลยพาเพื่อน หน่อง อานันท์ นาคคง ไปถ่ายรูปกระสวน ชอ สมัยก่อน ชอวางกับตั้ง หยิบจับได้เลยนะ พอทำคั้นนั้นเป็นคั้นแรกเสร็จทันงานอุดมศึกษา ปี 2526 ภายหลังได้เรียนกับครูจำเนียร ศรีไทยพันธุ์ และครูเจริญใจ สุนทรวาทีน ครูเจริญใจมีชอเราใช้ยังมีรูปอยู่เลย ครูบอกว่า ลีสบาย เสียงดัง งานที่ ลาดกระบัง งานนั้นเขาไม่มีไม้คั้น ดึงมาก สุดสงวน สมเด็จพระเทพฯ ทรงขอ เปิดงานเขามีไหมโรงเทพพนม เพลงใหม่ครูหมัด อาจารย์สมชาย ดุริยประณีตแต่งประสาที่ยังพูดเลย ประसार วงศ์วิโรจน์รักษ์ ตอนนั้นยังไม่ เข้าปีหนึ่ง นึกว่าอาจารย์ผู้ใหญ่สี่ ตอนนั้นครูเฉลิมเห็นเดินมาถามเลยแหละ ครูจึงถามว่าลูกศิษย์ใคร ครูเจริญใจรีบออกตัวเลย ลูกศิษย์เรา ๆ ตอนนั้น ก็เป็นโอกาสของเรา เข้าปี 1 พอดี ทุกอย่างต้องวางแผน จังหวะเวลาให้ดี

อย่างทำขอ ต้องดูอากาศ ดูสภาพร่างกาย สมัยนั้นก็เริ่มปวดเมื่อยแล้ว บางวันก็ทำไม่ได้ เหมือนที่เราสอน ขึ้นเพลงขึ้นให้ดี ให้สะกดคนฟัง จุดนี้แหละงานนี้ต้องใช้ชื่อเสียงอย่างไร ให้เป็นแรงบันดาลใจ ก็เป็นสิ่งที่คุณหลายคนผ่านกันมาหมด ซื่อซอโดยไม่รู้ ท่านอาจารย์ ดร.อุทิศ เวลาออกทีวี ท่านพูดเลย ซื่อเครื่องดนตรีต้องพัฒนศิลป์ ซื่อเครื่องดนตรีผิดคิดจนตัวตาย ถ้ามาพัฒนศิลป์ ได้ทั้งคุณภาพทั้งเสียง เรื่องจริง ของเราซื่อซอผิดคิดจนซอพัง ซ่าแหละไปเลย กล้าบ้าบิ่นมาก ถูกที่ไหนตอนนั้น ทองสองบาท ตอนนั้นซื่อคันแรกก็ พ.ศ. 2523 ประมาณมัธยม 3 สมัยก่อนก็จะมีตั้งร้านที่งานอุดมศึกษา เราก็จะไปแหละ หาเอาของร้านอื่นมาแล้วก็มารวม ๆ กัน แพงนะ แม่บ่นเลย ใครว่าขึ้นหนังดีก็ไปหมด ดูหมด ในที่สุดก็ต้องทำเอง เพราะไม่ได้ตั้งใจ แรก ๆ จะทำซอกก็เห็นว่าหนัก ๆ แล้วก็พยายามทดแทนให้เบาขึ้น ๆ อย่างเรื่องแกนไม้หลาวชะโอน ได้แรงบันดาลใจท่านอาจารย์ และก็มาเห็นท่านอาจารย์ท่านก็ถอดออกตอนนั้นเราก็เห็นว่าไม่ใช่ไม้ สมัยนั้นใช้ท่อเหล็ก เราก็ใช้เสาร่มงายบัวคนใช้ของคุณพ่อจนพอมายุ่งประมาณปี 2 ก็ทำรายงานพัฒนามาเป็นอนุมัติเนี่ยมน้ำหนักที่เบา แต่ก่อนใช้ไม้หลาวชะโอน เพราะเป็นไม้ที่แข็งมาก ไม้ทำโปะเรือ อยู่ในน้ำทนมาก คือทำได้ก้านเล็ก แต่ว่าแข็งแรง มีแรงต้าน แรงดึงของสาย ไมค์งอง ไม่ปีบกะโหลก แต่จะมีปัญหาเรื่องศูนย์ถ่วงน้ำหนัก ต้องทำให้เที่ยง วันนั้นอาจารย์เจี๊ยบ สุวรรณิ์ ชูเสน เขาบอก พี่จกักรึทำอะไรง่ายจังนะคะ เลยตอบไป ด้วยความใจร้อน เลยง่าย จังใจร้อนก็ดี เราเลยตอบไปว่า ก็ตัวอย่างหนึ่ง ว่าเป็นแรงขับเคลื่อนรวดเร็วและลงตัว แต่กว่าจะมีวันนี้ ก็ทดลองผิดถูกมามากมาย (จกักรึ มงคล, สัมภาษณ์, 22 กันยายน 2565)

กล่าวได้ว่าหลังจากสำเร็จการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาจากโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ก็ได้เข้าศึกษาต่อที่สาขาดนตรีศึกษา ภาควิชาสารัตถะศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทำให้ครูจกักรึ มงคลได้รับความรู้ทั้งทางด้านดนตรีไทยและด้านงานช่างจากครูบาอาจารย์ชั้นผู้ใหญ่ทำให้เกิดแนวคิดพัฒนาและเกิดความคิดสร้างสรรค์มากมาย นอกจากนั้นยังมีบุคคลสำคัญเป็นอย่างมากได้แก่ ครูจำเนียร ศรีไทยพันธุ์ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปการแสดง (ดนตรีไทย) พุทธศักราช 2536 ซึ่งเป็นครูสอนวิชาทักษะดนตรีซอสสามสายให้แก่ครูจกักรึ มงคล นอกจากนี้ ครูจกักรึ มงคลยังได้รับความรู้ที่ชีวิตของครูจกักรึ มงคล ผกผันจนมีความรู้และฝีมือในการซ่อมเครื่องดนตรีสากลและนำเทคนิคตรงนั้นจากครูมาประยุกต์ใช้กับการสร้างซอสสามสายและเครื่องดนตรีไทยอื่น ๆ โดย

ได้รับความรู้จาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พันเอกพิเศษ ชูชาติ พิทักษากร ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปการแสดง (ดนตรีสากล) พุทธศักราช 2553

ชีวิตในวัยอุดมศึกษาที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นเวลาหนึ่งที่ครูจ๊กกี้ มงคลมีความประทับใจเป็นอย่างมาก ช่วงเวลาที่ได้ทำกิจกรรมของมหาวิทยาลัยได้สั่งสมประสบการณ์ทางดนตรีและงานช่างจากครูดนตรีหลายท่าน อาทิ ครูจำเนียร ศรีไทยพันธุ์ ครูเจริญใจ สุนทรวาทีน ม.ล.สุรักษ์ สวัสดิกุล ครูกาหลง พึ่งทองคำ ผู้ช่วยศาสตราจารย์สงบศึก ธรรมวิหาร ทำให้แนวคิดและมุมมองทางด้านดนตรีไทยดังที่ อาจารย์ ดร.ดุष्ฎี สว่างวิบูลย์พงศ์ ได้กล่าวไว้ว่า

ผมรู้จักกับอาจารย์จ๊กกี้ มงคลตั้งแต่สมัยอยู่ ชมรมดนตรีไทย สโมสรนิสิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาจารย์จ๊กกี้ มงคลอยู่คณะครุศาสตร์ ตอนนั้นผมก็ยังเรียนอยู่คณะครุศาสตร์อยู่ ยังเรียนวิทยาศาสตร์อยู่ ยังไม่ได้ย้ายไป ก็รู้จักกันที่ชมรม ก็ได้รู้ว่าอาจารย์จ๊กกี้ มงคล เป็นลูกศิษย์ของศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ ผมเองก็เคยไปเรียน ไปกับครูมาร์ค มารุช วิจิตรโชติ อาจารย์ ดร.อุทิศท่านดู ต่างจากเรียนกับครูฉลวยเป็นครูใจดีมาก ก็เลยกลัวเลยไม่ได้ไปเรียน ส่วนตัวขอสามสายไม่ได้เรียนจริงจัง ก็มีเรียนกับอาจารย์ธีระ ภูมณีบ้าง อาจารย์ศักรินทร์ สุ่มบุญบ้าง ตอนนั้นจ๊กกี้ก็อยู่ด้วยกัน อาจารย์ศักรินทร์เป็นรุ่นพี่ที่ชมรมดนตรีไทย สโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตอนนั้นอาจารย์จ๊กกี้เขาก็เริ่มสร้างขอสามสาย สร้างเครื่องดนตรีแล้ว เรียกว่าเริ่มมีแวความเป็นช่างตั้งแต่ตอนนั้นแล้ว ปกติอาจารย์เจริญใจ ท่านเป็นคนเตรียมตัวมากถ้าจะไปบรรเลงที่ไหนท่านจะเตรียมขอของท่านอย่างดี นำมาดูแลเช็คดู ครูสุวิทย์ บวรวัฒนา แหะเป็นคนดูแลขอให้อาจารย์เจริญใจ แต่ถ้างานไหนไม่ได้บอก ว่าอาจารย์จะต้องขึ้นเล่น อาจารย์ก็จะไม่ได้เตรียมไป ตอนนั้นที่ขอนแก่นงานดนตรีไทยอุดมศึกษา อาจารย์เจริญใจไม่ได้นำขอไป ที่นี้ก็ใช้ขอของอาจารย์จ๊กกี้ รู้สึกจะเป็นของา คันแรก น้ำหนักดีด้วย แต่ถ้าอาจารย์เอาขอไป เขาไม่ยืมใครหรอก เรียนขอสามสายกับครูเจริญใจ ก็เรียนไม่กี่เพลงเท่านั้น ชับไม้ นกขมิ้น เท่กลุ่มพระบรรทม เรียนจริงจัง ตอนนั้นต้องเรียนร้อง อาจารย์วิรัช สงเคราะห์ ก็ต่อด้วย ผมก็ร้องไปด้วยสี่ไปด้วยถึงจะเข้าใจ (ดุष्ฎี สว่างวิบูลย์พงศ์, สัมภาษณ์, 9 สิงหาคม 2565)

ดนตรีไทยอุดมศึกษา ที่วิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้า ลาดกระบัง

ภาพที่ 26 ครูเจริญใจ สุนทรวาทีน บรรเลงขอสามสายงาคันแรกของครูจักรี มงคล
ที่มาภาพ : ครูจักรี มงคล

ภาพที่ 27 ครูเจริญใจ สุนทรวาทีนบรรเลงขอสามสายงาคันแรกของครูจักรี มงคล
ที่มาภาพ : ครูจักรี มงคล

ภาพที่ 28 ครูจักรี มงคลเมื่อเข้าศึกษาเป็นนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ที่มาภาพ : ครูจักรี มงคล

ภาพที่ 29 ครูจักรี มงคลกับงานดนตรีไทยอุดมศึกษา
ที่มาภาพ : ครูจักรี มงคล

ภาพที่ 30 ครูจ้กักรี้ มงคลบรรเลงระนาด
ที่มาภาพ : ครูจ้กักรี้ มงคล

ภาพที่ 31 ภาพครูจ้กักรี้ มงคลเดินตามครูเจริญใจ สุนทรวาทีน
ที่มาภาพ : ครูจ้กักรี้ มงคล

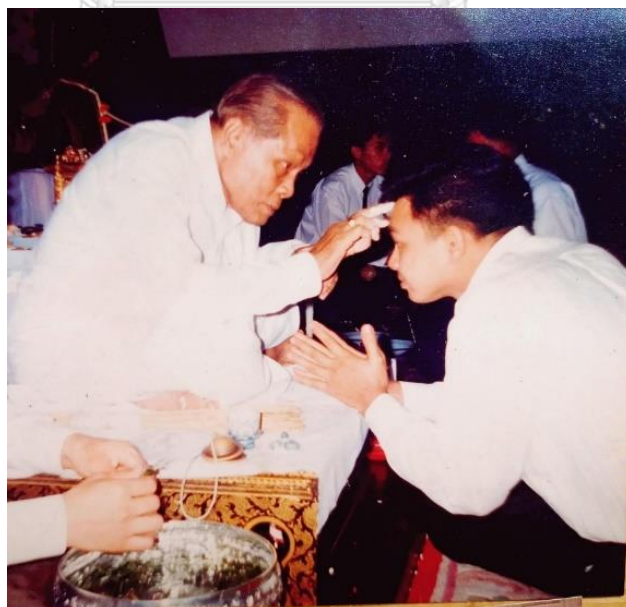
ภาพที่ 32 ภาพครูจักรี้ มงคลบรรเลงซอสามสายกับครูเจริญใจ สุนทรวาทีน
ที่มาภาพ : ครูจักรี้ มงคล

ภาพที่ 33 ศาสตราจารย์ พันเอกพิเศษ ชูชาติ พิทักษากร ศิลปินแห่งชาติ กับครูจักรี้ มงคลและลูกศิษย์
ที่มาภาพ : ครูจักรี้ มงคล

ภาพที่ 34 ครูจักร์ ในวันรับพระราชทานปริญญาบัตร
ที่มาภาพ : ครูจักร์ มงคล

ภาพที่ 35 ครูจำเนียร ศรีไทยพันธุ์ เจิมหน้าให้กับครูจักร์ มงคล
ที่มาภาพ : ครูจักร์ มงคล

ภาพที่ 36 ครูจำเนียร ศรีไทยพันธุ์ กับครูจ้กรี มงคลในวันรับพระราชทานปริญญาบัตร
ที่มาภาพ : ครูจ้กรี มงคล

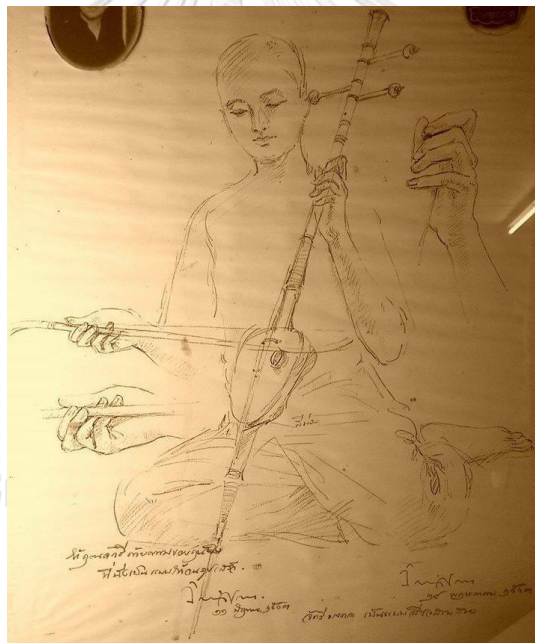

ภาพที่ 37 ผู้ช่วยศาสตราจารย์สงบศึก ธรรมวิหาร กับครูจ้กรี มงคล
ที่มาภาพ : ครูจ้กรี มงคล

ภาพที่ 38 อาจารย์จักรพันธ์ โปษยกฤต ศิลปินแห่งชาติกับครูจักรี มงคล

ที่มาภาพ : ครูจักรี มงคล

ภาพที่ 39 ภาพวาดผลงานอาจารย์จักรพันธ์ที่ครูจักรี มงคลเป็นต้นแบบ

ที่มาภาพ : ครูจักรี มงคล

2.4.4 ผลงานด้านงานช่าง

ครูจักรี มงคลเป็นผู้ที่มีความสามารถทางด้านดนตรีและงานช่าง โดยเฉพาะเครื่องสายไทย เมื่อเกิดปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับเครื่องดนตรีของตนเอง มีความสนใจและมีความสามารถในการซ่อมแซมเครื่องดนตรีเหล่านั้น และได้พัฒนาจนมีความสามารถในการผลิตเครื่องดนตรีต่าง ๆ เช่น

ขอสามสาย ซอฮู้ ซอด้วง กระจับปี่ โทนมโหรี รำมะนา เป็นต้น โดยมีความสนใจการช่างตั้งแต่เป็นนักเรียนโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย โดยสร้างซอคันแรกตั้งแต่สมัยยังเป็นนิสิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยได้รับแรงบันดาลใจจากครูบาอาจารย์ ครูจักรี มงคลยังคงถ่ายทอดวิชางานช่างไว้ให้ศิษย์ด้านซอสามสายไว้ให้ศิษย์ 2 คน ด้วยกัน คือ นายธนพล ประกอบกิจ และนายวรุตม์ ปัทมดิลก (ผู้วิจัย) โดยครูจักรี มงคลได้อธิบายถึงเรื่องกรรมวิธีการสร้างซอคันแรกจนถึงปัจจุบันและการถ่ายทอดงานช่างไว้ว่า

ปี 2525 เราเริ่มทดลองขึ้นหน้าโทนมโหรี ปี 2526 ทำซอสามสายงาคันแรก พัฒนาได้จากการใช้วิธีครุพักลักจำจากช่างซ่อมเครื่องดนตรีของกรมศิลปากร และครูจรรยา คชแสง จนวันหนึ่งครูสุเชาว์ หลิมพาณิชย์ ได้ชักชวนครูจักรี มงคลไปร่วมบรรเลงในงานทำบุญที่วัดอนงคารามที่จังหวัดสมุทรปราการก็ได้พบกับอาจารย์จักรพันธ์ โปษยกฤต ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) พุทธศักราช 2543 ก็ให้ไปเป็นผู้สีซอฮู้ประกอบการแสดงหุ่นกระบอกของมูลนิธิจักรพันธ์ ทำให้เกิดแรงบันดาลใจและความรู้ด้านงานศิลปะ งานช่าง และดนตรีไทย อย่างงานปิดทองบ้านอาจารย์จักรพันธ์ ใช้ทองอย่างดีนะ เรายังเคยไปได้ทองคำเปลวมาติดหลังกะโหลกซอคันที่สีเชิดนอก 120 ปี ครูหลวงประดิษฐไพเราะเลย อาจารย์ไม่ใช้รักเลยนะ ไม่ใช่สีเฟล็กซ์ด้วย ใช้สีฟ็อกซีสีอย่างแห้งไว ใส่สีแดง ทองจะสุกมาก ไปดูงานช่างฝีมือต่าง ๆ สมัยก่อนสีทองอะคริลิคเข้ามาใหม่ ๆ เขาก็ส่งมาให้บ้านอาจารย์ลอง อาจารย์ก็เขียนความคิดเห็นไป จนเรามีสีทองยี่ห้อศิลปากรทุกวันนี้ อาจารย์ไม่ยึดติดกับของเดิม อะไรที่ใช้ทดแทนแล้วดี เอามาใช้ มีทุกอย่างในนั้นเป็นแหล่งเรียนรู้ ทำให้เกิดแรงบันดาลใจหลาย ๆ อย่าง เองงานศิลปะพวกนั้นมาสร้างแรงบันดาลใจ เช่น ซอเรชิน ก็ทำที่นั่น เราทำซอได้หลายแบบ แบบในใจก็มีสองแบบ ปรับปรุงจนมาเป็นกระสวนของตัวเอง แต่ก็คงกระสวนของท่านไว้ก็มีเฟส (ธนพล ประกอบกิจ) แล้วก็นี่อด (วรุตม์ ปัทมดิลก) ที่มาขอความรู้ตรงนี้ ก็ทำไปเรื่อย ชีวิตสันติศิลปะยืนยาว (จักรี มงคล, สัมภาษณ์, 22 กันยายน 2565)

ภาพที่ 40 ซอสามสายยางคันแรกที่ครูจักรี้ มงคลสร้างขึ้น
ที่มาภาพ : ครูจักรี้ มงคล

ภาพที่ 41 กะโหลกขอสสามสายใบแรกที่ครูจ๊กกรี มงคลสร้างขึ้น
ที่มาภาพ : ครูจ๊กกรี มงคล

เล่มที่ _____ เลขที่ 20
ทะเบียนการค้า _____ 現兌單
บิลเงินสด CASH SALE
นาม CUSTOMER พิชญ์ วันที่ 9-7-26
ที่อยู่ ADDRESS 住址 _____ 實收 DATE 日期

Quantity จำนวน 數量	DESCRIPTION รายการ 貨名	Unit Price หน่วยละ 價格	Amount จำนวนเงิน 銀額
4/10	ใบเสริจรับเงินการซื้อขายงาข้างร้านเซี่ยกั้ตอนสร้างขอสสามสายงาคันแรก		25.000
(General Invoice)			
SALESMAN'S REF. _____			TOTAL รวมเงิน 25.000 共銀

ภาพที่ 42 ใบเสริจรับเงินการซื้อขายงาข้างร้านเซี่ยกั้ตอนสร้างขอสสามสายงาคันแรก
ที่มาภาพ : ครูจ๊กกรี มงคล

ภาพที่ 43 ผลงานการสร้างซอสามสายงาของครูจักรี มงคล (ของส่วนตัวของครู)

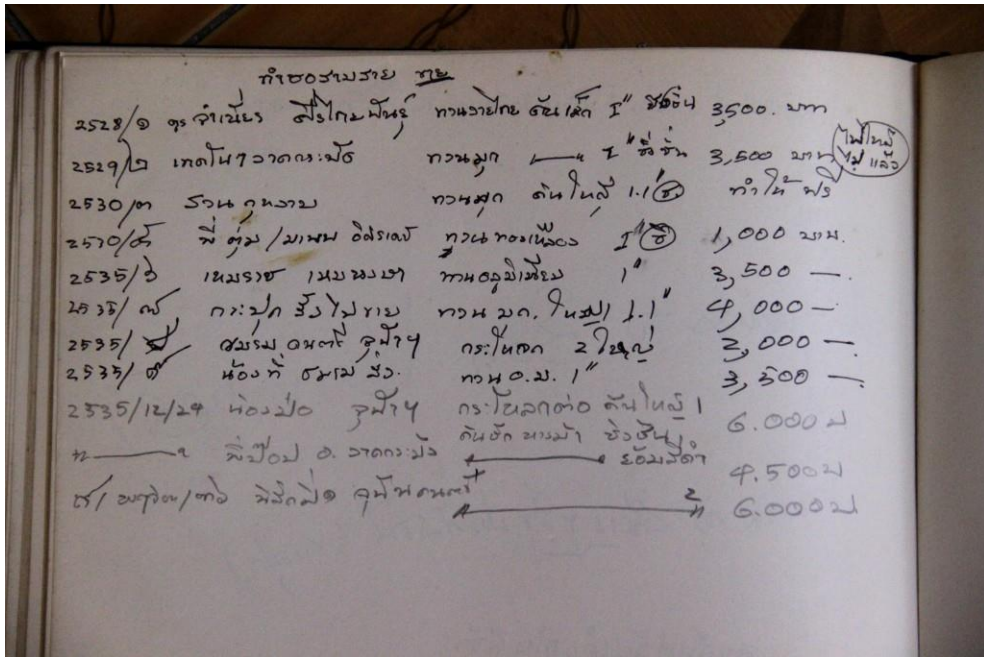
ที่มาภาพ : ครูจักรี มงคล

ภาพที่ 44 ผลงานการสร้างโทนมโหรีของครูจักรี มงคล (ของส่วนตัวของครู)
ที่มาภาพ : ครูจักรี มงคล

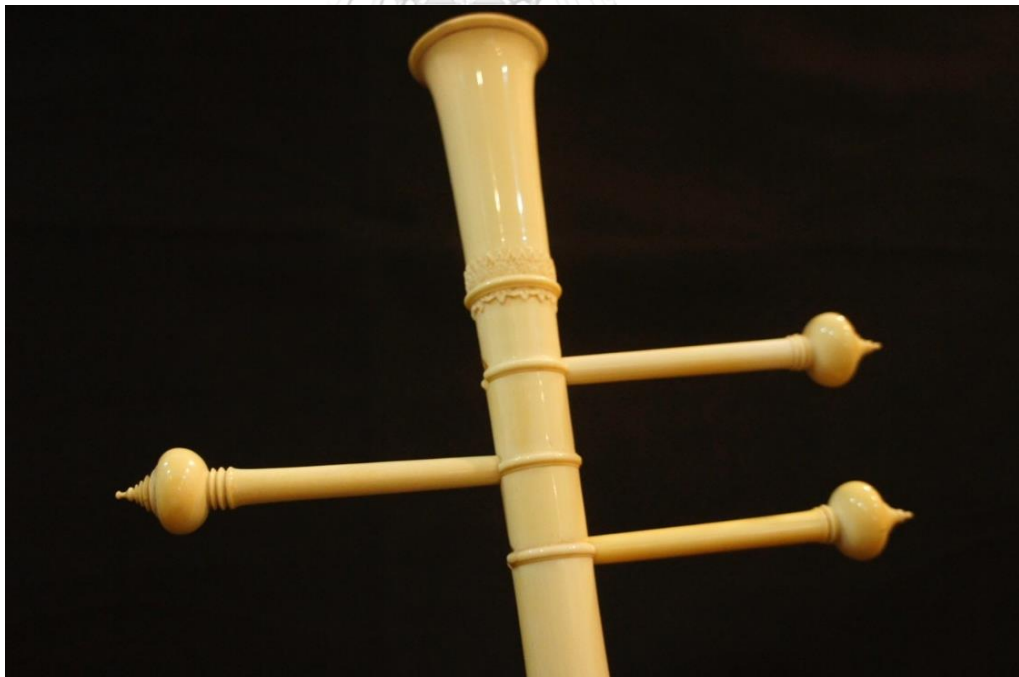

ภาพที่ 45 ผลงานการสร้างซอสามสายงาของครูจักรี มงคล (ของส่วนตัวของครู)
ที่มาภาพ : ครูจักรี มงคล

ภาพที่ 46 บันทึกการสร้างตั้งแต่ซอสสามสายคันแรก

ที่มาภาพ : ครูจักรี มงคล

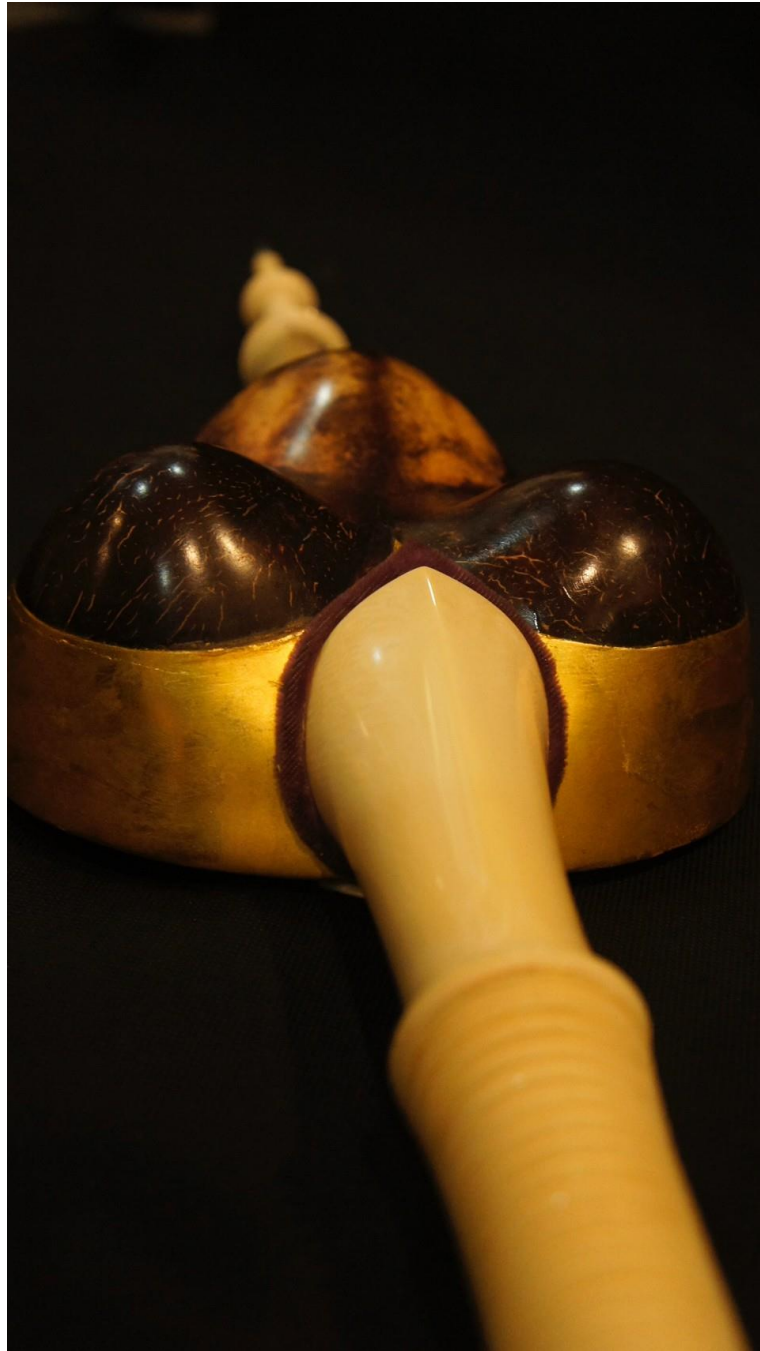

ภาพที่ 47 ซอสสามสายคันแรกของครูจักรี มงคลในสภาพปัจจุบัน

ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 48 ซอสามสายคันแรกของครูจักรี มงคลในสภาพปัจจุบัน
ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

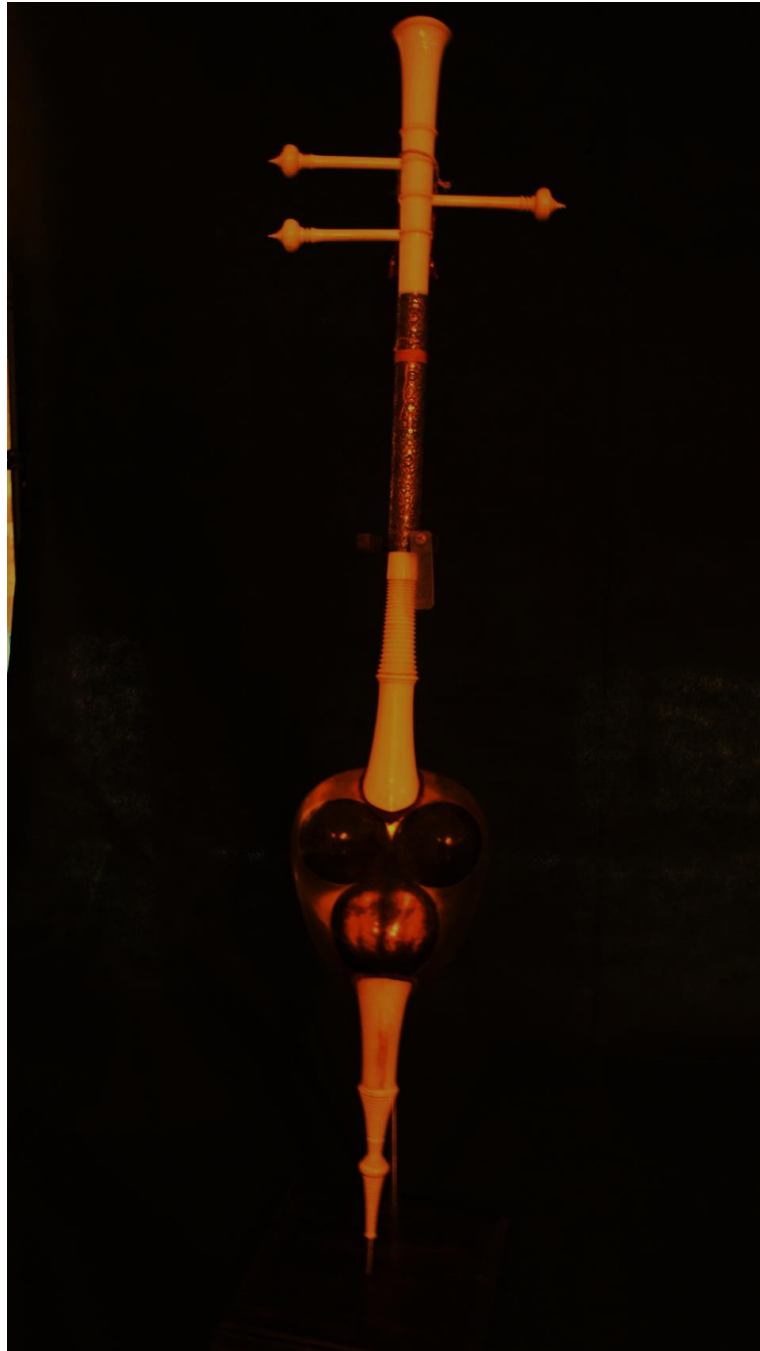
ภาพที่ 49 กระสุนการตัดกะโหลกซอสามสายอันเป็นเอกลักษณ์ของครูจักรี มงคล
ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 50 กระสวนการตัดกะโหลกซอสามสายอันเป็นเอกลักษณ์ของครูจ๊กกี้ มงคล
ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 51 กระสวนการตัดกะโหลกซอสามสายอันเป็นเอกลักษณ์ของครูจ๊กกี้ มงคล
ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 52 ซอสามสายงา ของครูจ๊กกี้ มงคล

ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 53 ซออู้งา ซอสามสายงาของครูจักรี มงคล
ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 54 ซอสามสายขึ้นด้วยหนังของครูจ๊กกรี มงคล
ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

จากการศึกษาในบทนี้สามารถสรุปได้ว่าซอสสามสายเป็นเครื่องดนตรีไทยประเภทเครื่องสีที่มีความเป็นมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่สมัยสุโขทัย และพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ที่เรียกว่า “ซอพุงตอ” ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นซอสสามสาย กะโหลกซอสสามสายสร้างจากมะพร้าวพันธุ์พิเศษเรียกว่า “มะพร้าวซอ” ได้รับการสืบทอดมาในราชสำนักและชนชั้นสูง ด้วยใช้ในการบรรเลงในพระราชพิธีต่าง ๆ เช่น พระราชพิธีสมโภชกล่อมเสวตฉัตร การเฉลิมฉลองพระราชมณเฑียร และยังเป็นส่วนหนึ่งของวงมโหรีซึ่งเป็นที่นิยมในหมู่เจ้านาย เป็นต้น ซอสสามสายมีการพัฒนามาเรื่อย ๆ ตามกาลเวลาจนถึงสมัยปัจจุบัน

คุณภาพซอสสามสายเป็นสิ่งหนึ่งที่สำคัญซึ่งโบราณจารย์ได้คิดค้นและพัฒนาเพื่อให้ซอสสามสายตอบโจทย์ในทุกแนวทางการบรรเลงและมีความสมบูรณ์มากที่สุด โดยโบราณจารย์ได้เข้าใจถึงคุณภาพเสียง และลักษณะทางกายภาพอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องเข้าใจกลวิธีในการบรรเลง เพราะซอสสามสาย มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของเครื่องดนตรี มีกลวิธีการบรรเลงที่ต่างจากเครื่องดนตรีชนิดอื่น ๆ มีหน้าที่บรรเลงทั้งในวงมโหรี วงเครื่องสายผสม และจึงเป็นเครื่องดนตรีที่ต้องคลอไปกับเสียงร้อง ซอสสามสายจึงมีกลวิธีในการบรรเลงที่มีชื่อเรียกเฉพาะ เช่น การใช้นิ้วซุน การใช้นิ้วแ้ การใช้นิ้วนาคสะดุ้ง นอกจากนี้คันชักซอยังมีความเป็นเอกลักษณ์ กล่าวคือ คันชักไม่ได้อยู่ระหว่างสายอย่างซอด้วง ซออู้ แต่มีความเป็นอิสระ การใช้คันชักจำเป็นต้องมีกลวิธีที่ต่างกันไป ซึ่งโบราณจารย์ได้ถ่ายทอดและคิดค้นขึ้น เช่น คันชักหนึ่ง คันชักสอง คันชักสี่ คันชักแปด คันชักสิบหก คันชักสามสิบสอง คันชักงูเลื้อย คันชักน้ำไหล คันชักไกวเปล (ข้างแกว่งวง) จากการศึกษากลวิธีการบรรเลงซอสสามสายจะเห็นได้ว่า การใช้คันชักซอสสามสายมีความสำคัญอยู่มาก เพราะเป็นแหล่งกำเนิดเสียงที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่านั้นคือ “กระสวนซอ” เพราะซอสสามสายเป็นเครื่องดนตรีที่แสดงออกถึงบุคลิกผู้บรรเลง ต้องจัดทำทางในการบรรเลงให้เหมาะสม กระสวนซอจึงเป็นเรื่องสำคัญทั้งน้ำหนัก สัดส่วนที่จะตอบสนองความต้องการของผู้บรรเลงและทุกแนวทางในการบรรเลง

จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่า คุณภาพเสียงของซอสสามสายนั้นมีความแตกต่างกันไป เพราะด้วยกลวิธีการบรรเลงที่ใช้ต่างกัน สถานการณ์การบรรเลง ความพึงพอใจ แต่ทั้งนี้ซอสสามสายที่มีคุณภาพในอุดมคติของผู้เชี่ยวชาญ พบว่า ต้องเป็นซอที่มีคุณภาพเสียง ดี กังวาน คมวงได้ เสียงดัง เสียงนวล บรรเลงได้ทุกสภาพอากาศ มีรายละเอียดของงานช่างที่ดี ซึ่งต้องอาศัยผู้สร้างซอสสามสายที่มีความเข้าใจมูลบทของซอสสามสายอย่างลึกซึ้ง มากด้วยประสบการณ์ ความชำนาญ และมีใจรักในเครื่องดนตรีชนิดนี้

ครูจักรี มงคล เกิดเมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ.2506 ที่อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช บิดาชื่อ นายแพทย์นิมิต มงคล มารดาชื่อ นางเกษมศรี มงคล เข้ารับการศึกษาชั้นประถมศึกษา โรงเรียนไผ่ทออุดมศึกษา และได้รับการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ครูจักรี มงคล มีความสนใจในซอสามสายและดนตรีไทย ตั้งแต่วัยเยาว์ โดยมีคุณแม่และครอบครัว เป็นผู้ส่งเสริม ได้พบและเป็นศิษย์ครูที่มีชื่อเสียงหลายท่าน เช่น ครูนิยม มดแสง ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ ครูจันทร์ โทวิสุทธิ์ ครูแอบ ยุวนวณิชย์ ครูโองการ กลีบชื่น ครูอร่าม อินทรนัฐ ครูเมธา หมู่เย็น ช่างจรูญ คชแสง ครูสุดจิตต์ ดุริยประณีต และ ม.ล.สุรักษ์ สวัสดิกุล เป็นต้น ครูจักรี มงคล ได้สร้างผลงานซอสามสายโดยได้รับคำแนะนำ คำชื่นชม จากครูบออาจารย์ เช่นอาจารย์จักรพันธ์ุ โปษยกฤษ์ ศิลปินแห่งชาติ ทำให้เป็นจุดพลิกผันในการเปิดโลกเชิงช่าง กลับมาพัฒนาซอสามสาย สร้างขอให้คีตศิลปินไว้อีกหลายท่าน และเป็นที่ยอมรับในวงการดนตรีไทย โดยเฉพาะแวดวงนักซอสามสายเป็นอย่างมาก

จากการศึกษาชีวประวัติด้านงานช่างครูจักรี มงคล แสดงให้เห็นถึง แรงบันดาลใจในการสร้างซอสามสายตามที่ครูจักรีกล่าวไว้ว่า “ชีวิตสั้น ศิลปะยืนยาว” และผลงานซอสามสายของครูจักรี มงคล ยังแสดงให้เห็นถึงทัศนคติในการพัฒนา การสร้างเอกลักษณ์ที่เป็นนวัตกรรมของซอสามสาย ในเรื่องของกรรมวิธีการทำแกนซอสามสายที่ใช้สแตนเลสเพื่อความคงทน และสามารถปรับองศาของกระสวนซอสามสายได้ตามที่ต้องการ กรรมวิธีการสร้างคันทักซอสามสายในรูปแบบผสมผสานกับการสร้างคันทักซอฝรั่งในรูปแบบของคันทักซอสามสายคงเดิม ซึ่งต้องอาศัยทั้งทักษะ ความเชี่ยวชาญในด้านการช่าง และแนวทางการศึกษาทั้งงานช่างและด้านดนตรีไทย และความรู้ด้านดนตรีตะวันตกที่ครูจักรี มงคล ได้รับจากพันเอกพิเศษ ดร.ชูชาติ พิทักษากร และการศึกษาค้นคว้าส่วนตัว ด้วยความรัก และการทุ่มเทแรงกายแรงใจให้การสร้างซอสามสาย จึงทำให้ครูจักรี มงคล เป็นทั้งช่างซอสามสาย และคีตศิลปินที่มีชื่อเสียงจนถึงปัจจุบันนี้

บทที่ 3

กรรมวิธีการสร้างซอสามสายของครูจ๊กรี มงคล

ผู้วิจัยศึกษากรรมวิธีการสร้างซอสามสายของครูจ๊กรี มงคลโดยวิธีสัมภาษณ์ สังเกตและเป็นผู้ช่วยในกระบวนการสร้างซอสามสายโดยแบ่งออกเป็น 3 ประเด็นดังนี้

- 3.1 ส่วนประกอบของซอสามสายของครูจ๊กรี มงคล
- 3.2 วัสดุในการสร้างซอสามสายของครูจ๊กรี มงคล
- 3.3 ขั้นตอนกรรมวิธีการสร้างซอสามสายของครูจ๊กรี มงคล

3.1 ส่วนประกอบของซอสามสาย

ซอสามสายมีส่วนประกอบดังนี้ คือ กะโหลกซอ ห่องซอ ถ่วงหน้าซอ ลูกบิด คันทวน หนวดพราหมณ์ คันชัก โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1.1 กะโหลกซอ คือ กะลามะพร้าวพันธุ์ซอตัดตามขวางเอาแต่ส่วนบนที่มีลักษณะเป็นสามเส้าหรือสามพู ด้านหน้าเรียกว่าขวงหน้าเสริมด้วยไม้ ทำเป็นรูปทรงแล้วแต่กระสวนของช่าง แต่ละรูปทรงมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป เช่น หน้าพระมีขนาดความกว้าง 20.5 เซนติเมตร ความยาว 24 เซนติเมตร หน้านาง มีขนาดความกว้าง 19 เซนติเมตร ความยาว 23.5 เซนติเมตร หน้ายักษ์ มีขนาดความกว้าง 20 เซนติเมตร ความยาว 23 เซนติเมตร (วัดจากส่วนที่กว้างที่สุด) แต่เดิมขึ้นหน้าด้วยหนังลูกวัว หนังแพะ ขึ้นให้ตั้ง ตกแต่งให้ดูสวยงาม

ภาพที่ 55 กะโหลกซอสามสาย ในกรรมวิธีการสร้างของครูจ๊กรี มงคล

ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

3.1.2 หย่องซอ คือ ตัวเชื่อมการสั่นสะเทือนของเสียงเข้าสู่กล่องเสียง Sound box ทำจากไม้แก้วหรืองาช้างมีขนาดความยาว 4.5 เซนติเมตร กว้าง 9 มิลลิเมตร สูง 1.7 เซนติเมตร ลักษณะคล้ายสะพานพาดอยู่บนหน้าซอเพื่อรองรับสายและเป็นตัวรับกระแสเสียงการสั่นสะเทือนจากการสสีเข้าที่กล่องเสียงคือกะโหลกซอ

ภาพที่ 56 หย่องซอสามสาย ในกรรมวิธีการสร้างของครูจ๊กกรี มงคล
ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

3.1.3 ถ่วงหน้า คือ โลหะเพื่อถ่วงน้ำหนักเพิ่มกระแสเสียงทำเป็นรูปตลับโบราณปิดด้วยชั้นใช้ลนไฟแล้วติดปัจจุบันสามารถใช้มีกาวดินน้ำมัน (Blu tack) ส่วนใหญ่จะประดับด้วยพลอยต่าง ๆ เพื่อความสวยงาม

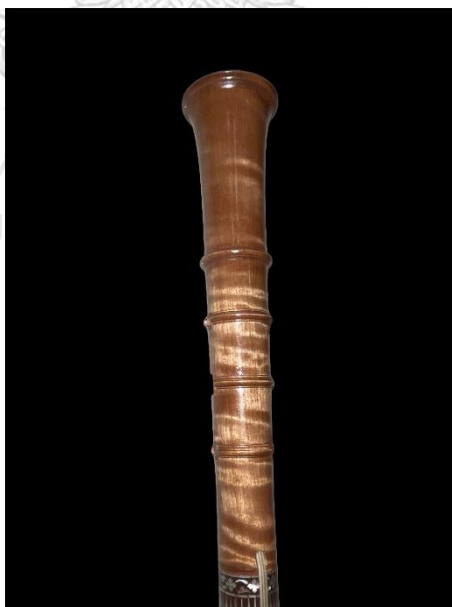
ภาพที่ 57 ถ่วงหน้าซอสามสาย ในกรรมวิธีการสร้างของครูจ๊กกรี มงคล
ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

3.1.4 ลูกบิด มีลักษณะเป็น ก้านไว้ขึ้นสายซอ กลึงเป็นหัวขุ่นยอดปlico ทรงลูกจันทน์ มีสามด้าม คือลูกบิดสายเอก ลูกบิดสายกลาง และลูกบิดสายทุ้ม

ภาพที่ 58 ลูกบิดซอสามสาย ในกรรมวิธีการสร้างของครูจ๊กรี มงคล
ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

3.1.5 คันทวน มีลักษณะเป็น แบ่งออกเป็นสามส่วนคือ ทวนบน ทวนกลางและทวนล่าง

ภาพที่ 59 ทวนบนซอสามสาย ในกรรมวิธีการสร้างของครูจ๊กรี มงคล
ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

ทวนบน คือ ส่วนประกอบตั้งแต่ยอดบนสุดคือหัวโขนของซอสามสายมีการเจาะรูลูกบิดคือ ลูกบิดสายเอก ลูกบิดสายกลาง ลูกบิดสายทุ้ม และรูร้อยสายด้านหน้าช่วงของรูเสียบลูกบิด มีการกลึงเป็นลูกแก้วเพื่อความสวยงาม

ภาพที่ 60 ทวนกลางส่วนล่างซอสามสาย ในกรรมวิธีการสร้างของครูจ๊กรี มงคล

ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

ทวนกลาง คือ ส่วนที่ต่อยอดลงมาจากทวนบนจนถึงเหยียบกะโหลก หรือปากข้างบน ทวนกลางมีส่วนประกอบแบ่งเป็น 2 ส่วน ส่วนบน คือทวนโลหะดุนลายถมทอง ถมเงิน ถมตะทอง ประดับมุก และส่วนล่าง คือพรมบนที่กลึงเป็นลูกแก้วเรียงขนาดลงมา จนถึงปากข้างบน

ภาพที่ 61 ทวนกลางซอสามสายโลหะดุนลาย

ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 62 ทวนกลางซอสามสายถมเงิน
ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 63 ทวนกลางซอสามสายถมทอง
ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 64 ทวนกลางซอสามสายถมตะทอง

ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 65 ทวนล่างซอสามสาย ในกรรมวิธีการสร้างของครูจ๊กรี มงคล

ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

ทวนล่าง คือ ส่วนประกอบตั้งแต่พรมบน ลงมาจนถึงเหยียบกะโหลกหรือปากข้างบน พรมบน มีการกลึงเป็นฉัตรลูกแก้วเรียงกันขึ้นไปส่วนของปากข้างนั้นใช้การเหลาให้มีทรวดทรงเป็นเอกลักษณ์ เฉพาะตัวของเชิงช่างแต่ละช่าง เชิงช่างโบราณส่วนมากปากข้างจะไม่แนบสนิทกับกะโหลกแต่ปากข้าง กระสวนซอสามสายของวังสวนผักกาดจะแนบเป็นบัวคว่ำบัวหงายสวยงาม

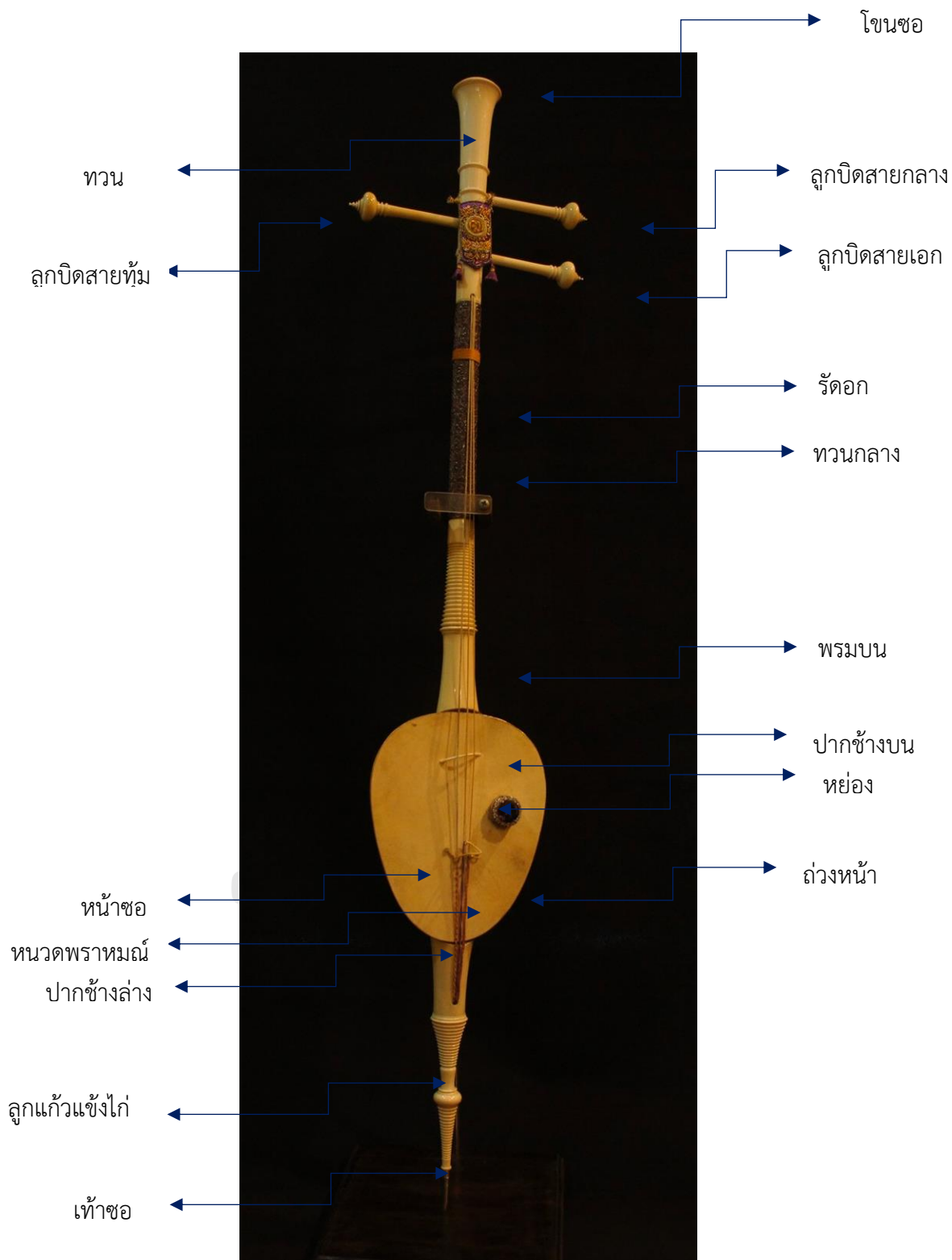

ภาพที่ 66 หนดพราหมณ์ซอสามสาย
ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

3.1.6 หนดพราหมณ์ คือ สายไหม ที่ควั่นให้หนา แล้วพันเป็นเกลียวเจาะรูร้อยตรงปากข้างล่างเหนือเท้าข้อมีความยาวถึงหน้าข้อม มีไว้เพื่อยึดสายซอทั้งสามสาย

3.1.7 คันชัก ทำด้วยไม้เนื้อแข็งเป็นก้าน โดยกลึงให้ได้รูปทรงอ่อนช้อย ขึ้นหางม้า ใ้ยางสนถูเส้นหางม้าให้มีความฝืดเพื่อใช้สีกับซอให้เกิดเสียงดัง (จักรี มงคล, สัมภาษณ์, 23 กุมภาพันธ์ 2565)

ส่วนประกอบซอสามสายของครูจ๊กกรี มงคล มีลักษณะเช่นซอสามสายทั่วไปโดยมีลักษณะดังนี้

ภาพที่ 67 ซอสามสาย ผลงานการสร้างของครูจ๊กกรี มงคล

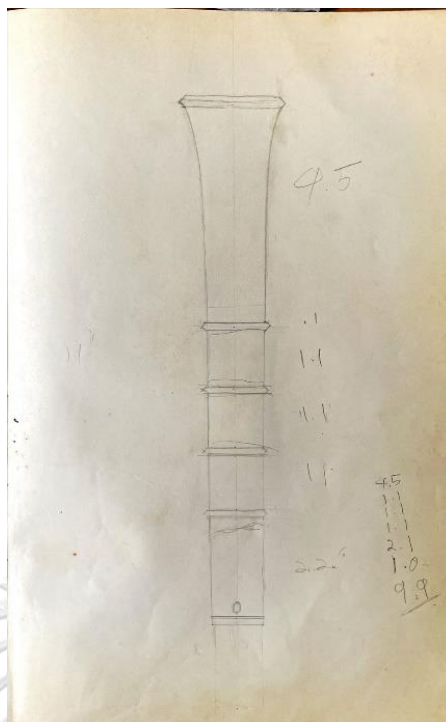
ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

การสร้างซอสสามสายของครูจักรี มงคล มีวัตถุประสงค์ที่ใช้อำนวยความสะดวกมากมาย เพื่อให้ทำงานช่างดำเนินไปได้รวดเร็ว อย่างไรก็ตามยังต้องอาศัยความชำนาญของเชิงช่าง ความละเอียดอ่อนและความประณีต ศาสตร์และศิลป์ จังหวะเวลา ซึ่งช่างซอสสามสายแต่ละท่านจะแตกต่างกัน ทำให้กระสวนของแต่ละช่างที่แตกต่างกันออกไป มีความโดดเด่นตามแบบฉบับของแต่ละท่าน ทำให้ซอสสามสาย มีความสวยงาม ความไพเราะและคุณภาพของซอสสามสายที่ต่างกันออกไป ทั้งนี้กระสวน หรือสัดส่วนรูปทรง เป็นเรื่องที่สำคัญที่สุดในการสร้างซอสสามสาย ครูจักรี มงคล จะพิจารณาจากหลาย ๆ อย่างประกอบกัน โดยเริ่มจากขนาดทวนกลางที่ทำขึ้นรวมถึงกะโหลกซอสและหน้าซอส จึงจะทราบได้ว่า ควรทำซอสสัดส่วนที่เล็กหรือใหญ่ โดยครูจักรี มงคล ได้อ้างอิงกระสวนซอสสามสายของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต จากวังสวนผักกาด ในการผลิตซอสสามสายมาโดยตลอด แต่ด้วยกรรมวิธีการสร้างซอสสามสายแต่ละคันต้องขึ้นอยู่กับขนาดของทวนกลางที่ได้มา โดยจำเป็นต้องขยายสัดส่วน (Scale) อย่างละ 0.5 เซนติเมตร เนื่องจากขนาดทวนกลางงานประดับมุกของที่ได้นำมาใช้นั้นมีขนาดใหญ่กว่าของกระสวนเดิมครึ่งหุน จากขนาดเดิม 1 นิ้ว ครึ่งหุน เป็น 1 นิ้ว 1 หุน เพื่อความเป็นสัดส่วนที่คงเดิม และสมดุล

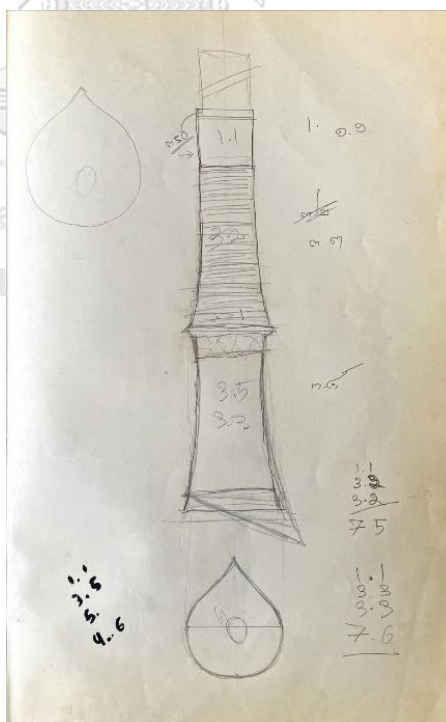

ภาพที่ 68 กระสวนหน้าซอสสามสายของวังสวนผักกาด

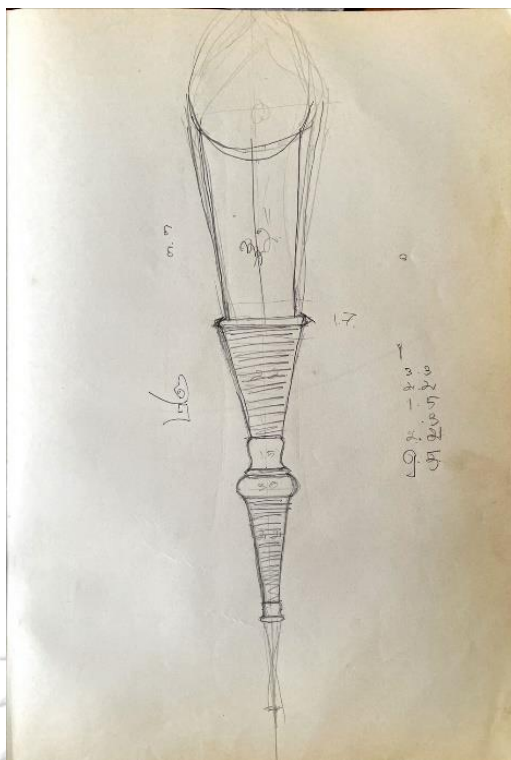
ที่มาภาพ : ครูจักรี มงคล

ภาพที่ 69 กระสวนขอสามสายทวนบนของวังสวนผักกาด
ที่มาภาพ : ครูจักรี มงคล

ภาพที่ 70 กระสวนขอสามสายทวนกลางของวังสวนผักกาด
ที่มาภาพ : ครูจักรี มงคล

ภาพที่ 71 กระสวนซอสามสายทวนล่างของวังสวนผักกาด

ที่มาภาพ : ครูจักรี มงคล

3.2 วัสดุและอุปกรณ์ในการสร้างซอสามสายของครูจักรี มงคล

การคัดเลือกวัตถุดิบประเภทไม้เนื้อแข็งในการนำมาทำซอสามสาย ต้องอาศัยความชำนาญ ความละเอียดอ่อน และความประณีต เช่น การขึ้นรูป หรือการแบ่งไม้ เพื่อเตรียมในการทำ ส่วนประกอบต่าง ๆ ก่อนที่จะเข้าเครื่องกลึงนั้น ต้องมีความเข้าใจในสัดส่วนกระสวนของซอสามสายที่จะทำเป็นอย่างดี โดยครูจักรี มงคลใช้วัสดุในการสร้างซอสามสายเป็นไม้เนื้อแข็งในชนิดต่าง ๆ ดังนี้

1.) ไม้ตะแบก ชื่อวิทยาศาสตร์ Lagerstroemia calyculata Kurz จัดอยู่ในวงศ์ตะแบก (LYTHRACEAE) จัดเป็นพันธุ์ไม้ยืนต้นกึ่งผลัดใบขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ มีความสูงได้ประมาณ 15-35 เมตร ครูจักรี มงคลกล่าวเกี่ยวกับไม้ตะแบกที่ใช้ในการสร้างซอสามสายว่า

ไม้ตะแบกเป็นไม้ที่มีคุณค่าชนิดหนึ่ง เนื้อไม้มีลักษณะเป็นสีเทาถึงสีน้ำตาลอมเทา เส้นไม้ตรงหรือเกือบตรง เนื้อไม้มีความละเอียดปานกลาง เป็นมัน แข็ง เหนียว แข็งแรง ใช้เลื่อยไสกบ ตกแต่งได้ง่าย ชัดซึกเงาได้ดี จึงมีการนำมาใช้ประโยชน์กันมาก ส่วนไม้ตะแบกชนิดลายจะนิยมนำมาใช้ทำเครื่องเรือน ด้ามหอก ด้ามมีด พันท้ายปืน ไม้ตะพด และ เครื่องดนตรีสามารถนำมาใช้ทดแทนกันได้ดี ข้อที่เหมาะสมคือสามารถทำคันใหญ่ ให้

เหมาะสมกับส่วนสูงของผู้บรรเลง และมีน้ำหนักไม่มากจนเกินไป ไม้แก้วก็เบาดี ไม้ชิงชันก็ทำกันทั่วไป (จักรี มงคล, สัมภาษณ์, 23 กุมภาพันธ์ 2565)

2.) ไม้แก้ว ชื่อสามัญ Orang Jessamine ชื่อวิทยาศาสตร์ *Muraya paniculata* วงศ์ PUTACEAE ชื่ออื่น กะมูนิง (ปัตตานี นราธิวาส) แก้ว (ภาคกลาง) แก้วลาย (สระบุรี) ตะไหลแก้ว (ภาคเหนือ) ครูจักรี มงคลกล่าวเกี่ยวกับไม้แก้วที่ใช้ในการสร้างซอสามสายว่า

ไม้แก้วน้ำหนักเบาดีเป็นพรรณไม้พุ่มขนาดเล็กถึงขนาดกลาง ลำต้นมีความสูงประมาณ 5-10 เมตร ต้นไม้ใหญ่ ลำต้นสีขาวปนเหลือง เหมาะกับการทำคันชักซอสามสาย ทำซอทั้งคันก็ได้ เนื้อไม้มีสีเหลืองอมน้ำตาลอ่อน มีความสวย เนื้อไม้ต้องรอให้แห้งสนิทเป็นปีจึงสามารถนำมาทำไม้แก้วจะมีแก่นสีน้ำตาลเข้ม มีความความแข็งแรง และเหนียวมากเหมาะกับการทำคันชัก โบราณซอสามสายงาต้องคันชักไม้แก้ว (จักรี มงคล, สัมภาษณ์, 23 กุมภาพันธ์ 2565)

3.) ไม้ชิงชัน ชื่อสามัญ Rosewood วงศ์ LEGUMINOSAE ชื่ออื่น ประดู่ชิงชัน (ภาคกลาง) เกล็ดแดง (ภาคเหนือ) ครูจักรี มงคล กล่าวเกี่ยวกับไม้ชิงชันที่ใช้ในการสร้างซอสามสายว่า

ไม้ชิงชันเป็นเนื้อไม้มีลักษณะแข็ง สีน้ำตาลแดง เป็นไม้ยืนต้น ขนาดใหญ่ เนื้อไม้สีแดงอมเทา มีกระพี้ มีลายไม้ที่จัด เป็นไม้กลางแจ้งต้องการน้ำปานกลาง อยู่ในป่าเบญจพรรณ ไม้ชิงชันนิยมนำมาทำเครื่องดนตรี เฟอร์นิเจอร์ เครื่องใช้ในครัวเรือน (จักรี มงคล, สัมภาษณ์, 23 กุมภาพันธ์ 2565)

ภาพที่ 72 ครูจักรี มงคล กับวัสดุอุปกรณ์ในการสร้างซอสามสาย
ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

3.2.2 กะลาซอ หรือ กะลาพันธุ์ซอ โดยมีแหล่งที่มาจากอำเภอมะปวย จังหวัดสมุทรสงคราม มะพร้าวซอเป็นวัตถุดิบที่สำคัญและหายากในส่วนประกอบของซอสามสาย โดยนำไปทำกะโหลกซอเป็นส่วนกำเนิดเสียงซอ ซึ่งโบราณจารย์ได้มีการคิดค้นการสร้างกะโหลกซอสามสายให้มีพื้นที่ภายใน และการออกแบบการกำธของเสียงจากหน้าซอ เข้าไปสู่กะโหลกซอ จากเหตุผลดังกล่าวจำเป็นจะต้องคัดเลือกกะลาซอที่มีลักษณะเป็นสามเส้า หรือสามพู ซึ่งเป็นที่นิยมกันมา ยาวนานในการสร้างซอสามสาย ครูจักรี มงคล อธิบายถึงกะลาซอที่ใช้ในกรรมวิธีการสร้างซอสามสาย ดังนี้

สมัยก่อนเราซื้อกับช่างลิทธิ (ช่างประสิทธิ์ ทัศนากร) เราซื้อไว้มาก ก่อนช่างลิทธิจะเสียชีวิต ส่วนใหญ่ก็ได้มาจากอำเภอมะปวยทั้งนั้น กะลาซอสามสาย เอมาก็ต้องตัด เวลาเลือกก็แค่ให้พอเห็นพู พอจะตัดไปได้ กะโหลกซอสามสายทำ ขึ้นจากมะพร้าวพันธุ์พิเศษกะโหลกที่นำมาใช้ได้นั้นจะมีลักษณะที่เรียกว่า วิณโอบกขร คือจะต้องเป็นลักษณะสามพู ได้สัดส่วนแล้วนำมาผ่า ใช้เฉพาะ ด้านบน ขุดเนื้อมะพร้าวออกให้หมดส่วนที่ตัดนี้จะต้องมีความหนา 4.5 เซนติเมตร อย่าขัดกากมะพร้าวออกจนหมดเพราะจะทำให้กะโหลกแตกได้ง่าย เราชอบปั้น ดินให้เป็นดาว ที่เขาวงกตที่เราทำไม่ได้เราทำได้ ของที่ไม่สวยทำให้สวยได้ ไบเล็ก ๆ ก็

นำมาทำให้สวยได้ แรก ๆ ครูเฉลิม ม่วงแพศรี ยังตกใจว่า หากกะลาแก่งจ้ง เท่าที่เก็บไว้นี้ก็น่าจะสร้างได้อีกเยอะอยู่ ช่างสิทธิ์ก็จากไปแล้ว (จักรี มงคล, สัมภาษณ์, 23 กันยายน 2565)

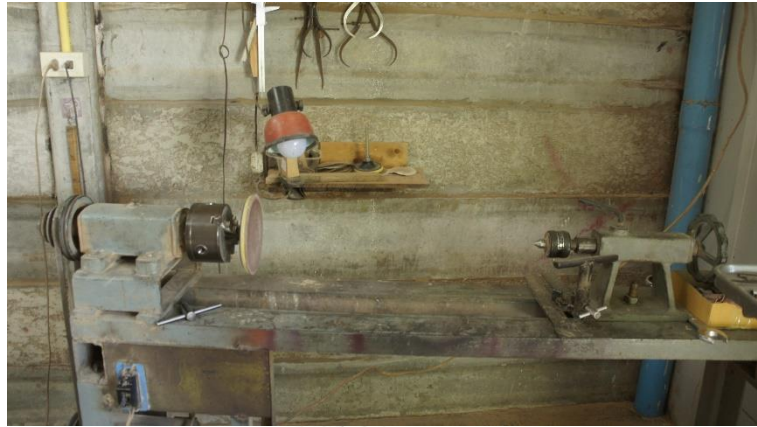

ภาพที่ 73 ครูจักรี มงคล กับกะลาพันธุ์ซอ
ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

3.2.3 อุปกรณ์งานช่าง

อุปกรณ์งานช่างที่ใช้ในการสร้างซอสามสายของครูจักรี มงคล ประกอบด้วย เครื่องกลึงไฟฟ้า เลื่อยไฟฟ้า เครื่องตะไบ (ลูกหนู) สิว ตั้ววัดนอกตั้ววัดใน ไบมีด หัวสว่าน เหล็กหมาด เครื่องตัดไม้ตั้วซี หัวสว่าน ตะไบบุง เกลียวแรง กาวร้อน อีพ็อกซี่ (Epoxy) ชนิดใสแห้งเร็ว สีโป้ว ดินสอ สีสเปรย์

3.2.3.1 เครื่องกลึงไฟฟ้า

ภาพที่ 74 เครื่องกลึงไฟฟ้า
ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

3.2.3.2 เลื่อยไฟฟ้า

ภาพที่ 75 เลื่อยไฟฟ้า
ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

3.2.3.3 เครื่องตะไบ (ลูกหนู)

ภาพที่ 76 เครื่องตะไบ (ลูกหนู)
ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

3.2.3.4 สิว

ภาพที่ 77 สิว
ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

3.2.3.5 ตัววัดนอก ตัววัดใน

ภาพที่ 78 ตัววัดนอก ตัววัดใน
ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

3.2.3.6 ไบมีด

ภาพที่ 79 ไบมีด
ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

3.2.3.7 หัวสว่านเหล็กหมาด

ภาพที่ 80 หัวสว่าน เหล็กหมาด

ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

3.2.3 เครื่องตัดไม้ตัวซี

ภาพที่ 81 เครื่องตัดไม้ตัวซี

ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

3.2.3.8 ตะไบบุ้ง

ภาพที่ 82 ตะไบบุ้ง
ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

3.2.3.9 เกลี่ยวเร่ง

ภาพที่ 83 เกลี่ยวเร่ง
ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

3.2.3.10 กาวร้อน

ภาพที่ 84 กาวร้อน

ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

3.2.3.11 กาวอีพ็อกซี่ (Epoxy) ชนิดใสแห้งเร็ว

ภาพที่ 85 อีพ็อกซี่ใสแห้งเร็ว

ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

3.2.3.12 สีโป้ว

ภาพที่ 86 สีโป้ว

ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

3.2.3.13 ดินสอ

ภาพที่ 87 ดินสอ

ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

3.2.3.14 สีสเปรย์

ภาพที่ 88 สีสเปรย์
ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

3.3 กรรมวิธีการสร้างซอสสามสายของครูจักรี มงคล

ครูจักรี มงคล นิยมใช้ไม้เนื้อแข็งสร้างซอสสามสาย เช่น ไม้ชิงชัน ไม้มะเกลือ ไม้แก้ว ไม้มะริด ไม้ประดู่ ไม้ตะแบก ไม้แต่ละชนิดเมื่อ ผ่านกรรมวิธีจนเสร็จสมบูรณ์จะมีน้ำหนักที่ไม่เท่ากัน โดยน้ำหนักของซอสสามสายที่ดีจะต้องพอดีไม่หนักเกินไปและเบาเกินไป ทั้งนี้ขึ้นกับกรรมวิธีของช่างและกระสวนซอสสามสายอีกด้วย ส่วนนี้ทำให้ครูจักรี มงคล มีแนวคิดที่จะสร้างซอสสามสายที่มีขนาดใหญ่แต่น้ำหนักเบาตามกระสวนของวังสวนผักกาด โดยแบ่งเป็น 4 ขั้นตอนหลัก คือ¹การทำกะโหลกซอสสามสาย การทำทวนซอสสามสาย การทำคันทักซอสสามสาย การทำแกนซอสสามสาย และประกอบเข้าคันทัก โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.3.1 การทำกะโหลกซอสสามสาย ขั้นตอนการทำกะโหลกซอสสามสาย ประกอบด้วย การตัดกะโหลกซอสสามสายและการตัดกะลา การทำขนงหน้าซอสสามสาย การเตรียมหนัง การขึ้นหน้าซอสสามสาย การตกแต่งหลังกะโหลกซอสและเก็บรายละเอียด

3.3.1.1 การตัดกะโหลกซอสและการตัดกะลา การทำกะโหลกซอสสามสายจะเริ่มจากการตัดกะโหลกซอสแนวนอน ให้คงเหลือด้านพู่ แล้วจึงตัดกะลา ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้ความร้อนเพื่อให้กะลาเกิดการอ่อนตัวลงแล้วจึงตัดให้เกิดเป็นพู่ สามพู่ ครูจักรี มงคลได้อธิบายถึงการตัดกะลาให้เป็นทรงอย่างโบราณไว้ว่า

การตัดกะลาต้องใช้ความร้อน อย่างช่างบุญรัตน์เขาทอดในน้ำมันเลย ใช้ความร้อนเพียงนิด ส่วนยากไม่ยากขึ้นอยู่กับความหนาของกะลาและตรงสาแหวกของกะลา ถ้าสาแหวก

¹ กรรมวิธีการสร้างซอสสามสายของครูจักรี มงคล ไม่มีขั้นตอนที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมความเชื่อ

ลือกี่ดัดง่าย วิธีการดัดต้องใช้กะลาหลายชิ้นเสริมและฝังไม้ทำไม้หนา หนาไปเสียงอับ ไม้ดัดมีน้ำหนักมาก (จักรี มงคล, สัมภาษณ์, 23 กันยายน 2565)

ภาพที่ 89 กะโหลกซอสามสาย
ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

3.3.1.2 การทำขงหน้าซอสามสาย อุปกรณ์ที่ใช้ได้แก่ ไม้ น้ำหนักเบา เช่น ไม้สน กาวร้อน ลูกหมูเจียตะไบ เริ่มจากการวาดกระสวนหน้าซอ โดยต้นแบบที่นำมาคือขยายจากกระสวนของวงสวิงผูกกาด ตัดกระดาษแข็ง แล้วนำมาวัดกับไม้ที่มีน้ำหนักเบา การวัดไม้ต้องวัดให้พอดีเหลี่ยมของ-ขงหน้าและเผื่อขนาดเอาไว้เล็กน้อยเพื่อเวลาตอนเก็บงานจะได้มีพื้นที่เก็บรายละเอียดงานขนาดของขงหน้าซอเป็นไปตามสัดส่วนของกระสวนซอและวัสดุที่เตรียมจะทำ

ในการทำขงหน้าซอสามสายครูจักรีได้มีต้นแบบหน้าซอสามสายไว้มากมายจากซอโบราณที่ได้ศึกษาและเก็บรวบรวมไว้ ในเอกลักษณ์ของครูจักรี มงคล โดยการเพิ่มขนาดจากกระสวนหน้าซอของวงสวิงผูกกาด มีขนาดความยาว 9 นิ้ว และปรับตามสัดส่วนที่เหมาะสม

ภาพที่ 90 อุปกรณ์การทำขงหน้าซอสสามสาย

ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 91 อุปกรณ์การทำขงหน้าซอสสามสาย

ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 92 การเลื่อยขนงหน้าซอสามสาย

ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 93 การตะไบขนงหน้าซอสามสาย

ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 94 การขัดขงหน้าซอสสามสาย
ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 95 การแต่งขงหน้าซอสสามสาย
ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

3.3.1.3 การเตรียมหนัง

หนังที่ใช้ขึ้นซอสสามสายครูจกรี มงคล ได้ใช้หนังกลองแตก ในการขึ้น ซึ่งเป็นหนังกลองฝรั่ง นำเข้ามาในประเทศไทย ด้วยกรรมวิธีการสร้างหนังที่สามารถนำมาใช้ในรูปแบบกึ่งสำเร็จรูป ไม่ต้องใช้

รูปการขึ้นหนังแบบโบราณ คือการขึ้นหนังสด สามารถแช่น้ำแล้วใช้ขึ้นหน้าขอได้เลยและให้คุณภาพเสียงที่ดี ครูจักรี มงคล อธิบายเรื่องหนังกลองเด็ก หนังกลองฝรั่งไว้ว่า

ความต่างของหนังกลองเด็กกับหนังสด คือหนังกลองเด็กถูกผลิตขึ้นให้ปราศจากไขมันสัตว์แล้ว การนำมาขึ้นจึงสะดวก และได้เสียงที่พอดี ท่านแรกที่นำเข้ามาทดลองคือทูลกระหม่อมบริพัตรฯ การเตรียมหนังเราต้องดูระดับความบางและการเรียงของเส้นขนของหนัง เอาส่วนที่บางหรือตรงส่วนท้อง ไว้บริเวณที่ตั้งของหย่อง เพื่อให้เกิดคุณภาพเสียง จากนั้นวัดจากขนงหน้าออกมาประมาณ 1.5-2 นิ้ว เพื่อที่จะเจาะรู จากนั้นก็เจาะรู โดยใช้เครื่องไฟฟ้า ก็สะดวกดี สมัยโบราณก็ใช้ตัวเล็กตอก รูห่างประมาณหนึ่งนิ้ว ไม่ได้วัดเลย แล้วก็เอาไปแช่น้ำ 5 นาที หนังกลองเด็ก จะนิ่มเลย ไม่ต้องทำอะไรมาก แล้วจึงใส่เหล็กหมาด (จักรี มงคล, สัมภาษณ์, 23 กันยายน 2565)

ภาพที่ 96 การวาดหนังและขอบหนัง

ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 97 การเจาะรูด้วยสว่านเพื่อร้อยเหล็กหมาด
ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 98 การร้อยเหล็กหมาด
ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

3.3.1.4 การขึ้นหน้าซอสสามสาย

การขึ้นหน้าซอสสามสาย มีขั้นตอนพิเศษของครูจักรี มงคล ที่เรียกว่า การตงหนัง คือการทำให้หนังคงตัวก่อนในระดับหนึ่ง หรือยืดขึ้นเพื่อรับแรงซิงในขั้นตอนต่อไป ครูจักรีได้อธิบายขั้นตอนนี้ไว้ว่า

หลังจากร้อยเชือกจากเหล็กหมาดแล้วก็ซิงให้ตึงขึ้นเล็กน้อย แล้วนวด แล้วนำไปตากแดดแรงประมาณหนึ่งชั่วโมง ขั้นตอนนี้เรียกว่าตงหนัง จากนั้นนวดอีกแล้วนำกลับมา เอาเชือกที่ร้อยออก ตีตกะโหลกด้วยกาวอีพ็อกซีใสสูตรแห้งไว รोजนแห้งแล้วใช้ตัวเหยียบกะโหลกขึ้น คราวนี้ซิงให้ตึง แล้วลองเคาะเทียบ เคาะหนังหนา ให้ได้เกินเสียงซอลไปสักหน่อย พอใช้ไปสักพักจะได้ที่ (จักรี มงคล, สัมภาษณ์, 23 กันยายน, 2565)

ภาพที่ 99 ครูจักรี มงคลกับการขึ้นหน้ากะโหลกซอสสามสาย
ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 100 การดงหนังตากแดด
ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 101 ครูจ้กรี มงคลกับการขึ้นหน้ากะโหลกซอสสามสายเสร็จสมบูรณ์
ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

3.3.1.5 การตกแต่งหลังกะโหลกซอกเก็บรายละเอียด

ใช้กาชชนิดอีพ็อกซีไซ (Epoxy) และสีโปวเก็บรายละเอียด จากนั้นขัดด้วยกระดาษทรายละเอียดทำสี และตกแต่งขัดเงาให้เรียบร้อย

ภาพที่ 102 การใช้สีโปวทาหลังกะโหลกซอก
ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 103 การขัดแต่งสีหลังกะโหลกซอก
ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 104 การแต่งด้วยสีสเปรย์

ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

3.3.2 การกลึงทวน

ขั้นตอนการกลึงทวนประกอบด้วย การเตรียมไม้ การกลึงทวนบน การกลึงทวนกลาง การกลึงทวนล่าง การกลึงลูกบิด การทำปากข้างบนและปากข้างล่าง

3.3.2.1 การเตรียมไม้

เริ่มจากการแบ่งไม้ให้เป็นชิ้น ๆ โดยการคาดคะเนขนาดให้ใหญ่กว่า เพื่อให้มีขนาดหนากว่า กระสวนจริงประมาณ 1 เซนติเมตร เพื่อเข้าเครื่องกลึง แล้วใช้สิ่ว ไสไม้ให้เป็นเหลี่ยม ๆ ตามส่วนที่จะ กลึง ลูกบิด 3 อัน ทวนบน ทวนกลาง ทวนล่าง พอเป็นรูปทรง

ภาพที่ 105 การเตรียมไม้

ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 106 การเตรียมไม้ก่อนกลึง

ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

3.3.2.2 การกลึงทวนบน

การกลึงทวนบน ต้องวัดจากทวนกลางของวัสดุที่เตรียมมา เช่น ทวนกลางดุนลาย ทวนกลางถม วัดขนาดแล้วเจาะให้ทะลุกลวงตลอดทวนบน โดยการใช้ดอกสว่านเบอร์ใหญ่ประกอบเข้ากับเครื่องกลึง วัดศูนย์กลางให้เที่ยงตรง หลังจากนั้นต้องวัดให้เข้ากับไม้ทวนบนที่เป็นเดือยในส่วนของทวนบนต่อเข้ากับทวนกลาง โดยใช้ไม้บรรทัดวัดเส้นผ่านศูนย์กลางให้เท่ากับทวนที่มีขนาด 1 นิ้ว 1 หุน เพื่อใช้ในขั้นตอนประกอบเข้าคั่น แล้วจึงเก็บรายละเอียด กลึงลูกแก้วบนทวนบนและลูกแก้วหัวโชนขอ

ภาพที่ 107 การวัดขนาดวัสดุอุปกรณ์ให้เท่ากัน
ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 108 การกลึงเดือยทวนบนให้เข้ากับทวนกลาง
ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 109 การเจาะกลวง
ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 110 การกลึงทวนบน
ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 111 การกลึงรายละเอียดทวนบน

ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 112 การกลึงรายละเอียดทวนบน

ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 113 การกลึงรายละเอียดทวนบนเสร็จเรียบร้อย

ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

การนำวัสดุขึ้นรูปด้วยสิ่วหนึ่งรอบและเครื่องกลึงอีกหนึ่งรอบขึ้นรูปเป็นคร่าว ๆ ของแต่ละชิ้นส่วนทวนบนเจาะรูขนาด 3 มิลลิเมตร ที่ศูนย์กลางของวัสดุโดยเจาะจากด้านใหญ่ไปหาด้านปลายเล็กต้องคำนวณให้ทะลุที่จุดศูนย์กลางด้านปลายเล็กพอดี

การกลึงทวนบนใช้เหล็กขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 3 มิลลิเมตรยาว 15 นิ้วที่มีเกลียวสำหรับขันน็อตทั้งสองข้างใส่เข้าไปในรูที่จัดเตรียมแล้วขันให้แน่น วัสดุที่เตรียมไว้เป็นวัสดุที่มีน้ำหนักเบา จำเป็นจะต้องใช้ไม้ในการอุดเพื่อยันให้ได้ศูนย์กลางในการกลึง โดยให้ด้านเล็กอยู่ทางเครื่องจับให้ด้านใหญ่อยู่ทางเหล็กแหลมกลึงสัดส่วนให้ได้คร่าว ๆ โดยการทำสัญลักษณ์ด้วยดินสอแล้วจึงเก็บรายละเอียดด้วยสิ่วเล็กที่ประดิษฐ์เอง จากนั้นขัดแต่งให้สวยงาม

3.3.2.3 การกลึงทวนกลาง ปากข้างบน และปากข้างล่าง

การกลึงทวนกลางนำวัสดุขึ้นรูปนำมากลึงลูกแก้วทรงกลม ความยาวประมาณ 9 - 10 เซนติเมตร การกลึงปากข้างบนและปากข้างล่าง เริ่มจากขั้นตอนใช้สิ่วถากปากข้างทั้งปากข้างบนและปากข้างล่างและใช้ลูกหนูเจียบริเวณบนปากข้างจนคอดจึงเรียกไม้ส่วนนี้ว่า “เอว” ซึ่งเป็นกระสวนเฉพาะ และเจียเก็บรายละเอียดอีกหนึ่งรอบ เอกลักษณ์สำหรับปากข้างในกระสวนของครูจักรี มงคล มีความอ่อนช้อย เป็นธรรมชาติ

ภาพที่ 114 ส่วนที่เรียกว่าเอวที่เป็นเอกลักษณ์ของครูจักรี มงคล
ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

3.3.2.4 การกลึงทวนล่าง

การกลึงทวนล่างนำวัสดุขึ้น รูปจากนั้นวัดขนาดและผ่าไม้เพื่อใส่เกลียวตัวเมียและเกลียวตัวผู้ทำเป็นลักษณะถอดได้ บางที่เรียกส่วนนี้ว่า “ปล้องไฉน” เรียกว่าการตัดเกลียว การทำเกลียวเนื่องจากครูจักรี มงคล ได้เห็นว่าซอสสามสายมีขนาดยาว จึงใช้เกลียวตัวเมีย เกลียวตัวผู้ไว้สำหรับหมุนเพื่อถอดและสะดวกในการใช้งานและขนย้าย

ภาพที่ 115 การเข้าเกลียวทวนล่าง
ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 116 การกลึงเท้าขอ
ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 117 การกลึงทวนล่าง
ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 118 การกลึงทวนล่างเสร็จสมบูรณ์

ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

3.3.2.5 การกลึงลูกบิด

การกลึงลูกบิด และเจาะรูลูกบิดร้อยสาย ใช้เหล็กแหลมขนาดเท่ากับก้านลูกบิดคือยาว 10 เซนติเมตร เส้นผ่านศูนย์กลาง 0.8 เซนติเมตรและสว่านขนาด 2 มิลลิเมตร นำดอกสว่านขนาด 2 มิลลิเมตรเจาะระหว่างกลางลูกแก้วของทวนบนเพื่อเป็นรู บนทวนบนใส่ลูกบิดสายเอก ลูกบิดสายกลาง และลูกบิดสายทุ้มให้ทะลุทั้งสองด้านโดยคำนวณให้ได้จุดกลางของทวนบนแล้วนำเหล็กสว่านมาเจาะตามรูเดิมให้สามารถใส่ลูกบิดได้ค้ำแน่นพอดีทั้งสามอัน คือลูกบิดสายเอก ลูกบิดสายกลาง ลูกบิดสายทุ้มจากนั้นเจาะรูร้อยสาย ใช้เหล็กแหลมสว่านขนาด 1.5 มิลลิเมตรเจาะตามตำแหน่งที่ทำสัญลักษณ์ไว้ ต้องเจาะให้เอียงไปทางโขงซอ ทำมุม 20 องศาแล้วเจาะรูนำสายโดยใช้ดอกสว่านเดิมเจาะให้เป็นครึ่งวงกลม

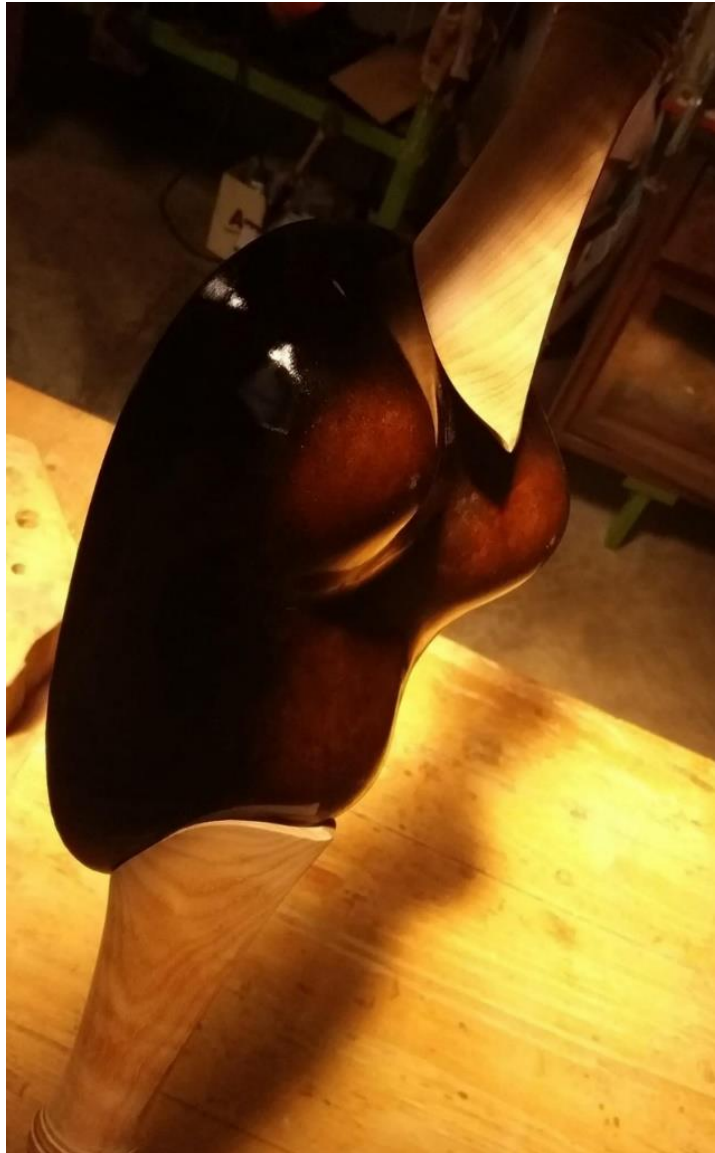
ภาพที่ 119 การกลึงเพื่อเจาะรูลูกบิด
ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

3.3.2.6 การทำปากข้างบนและปากข้างล่าง

การทำปากข้างบนและปากข้างล่างนั้นวิธีทุกขั้นตอนเหมือนกับการทำทวนบนแต่จะผิดกันที่รูปร่างที่ต้องประดิษฐ์และปากข้างบนนี้ไม่สามารถที่จะใช้วิธีการกลึงได้ทั้งหมดจะมีส่วนที่เรียกว่าปากข้างต้องใช้วิธีการหลากหลายซึ่งต้องเหลาเจียด้วยเครื่องเจียจนได้รูปใช้เครื่องมือขัดให้เข้าตามรูปกะโหลกเป็นลักษณะกลีบบัวคว่ำหงายและขัดเกลางจนผิวมีความเสมอกันดี ขัดด้วยกระดาษทรายละเอียดขัดด้วยผ้ากระสอบชุบน้ำมันมะพร้าวขัดจนขึ้นเป็นมัน

ภาพที่ 120 การทดลองเข้าปากข้างล่าง
ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 121 การทดลองเข้าปากข้างบนและปากข้างล่าง
ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 122 ปากซ้างบนและปากซ้างล่างในแบบครูจักรี มงคลต่างจากผู้อื่นคือมีทรงคอด
และเป็นกลีบบัวรับกับกะโหลกซอ
ที่มาภาพ : ครูจักรี มงคล

ภาพที่ 123 ปากซ้างล่างในแบบครูจักรี มงคล
ที่มาภาพ : ครูจักรี มงคล

3.3.3 การเหลาคันชักขอสสามสาย และ การขึ้นหางม้า

ครูจักรีใช้ความร้อนในการตัดคันทันชัก และขึ้นหางม้าแบบเก็บหางม้าเรียบร้อย ใช้หางม้าแบบปรับได้ โดยใช้วัสดุ คือหางม้าแท้จากจีน หรือเยอรมัน ที่ทำไว้สำหรับขึ้นคันทันชักขอสฝรั่ง นำมาประกอบเข้าเกลียวซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของครูจักรี มีข้อดีคือ สามารถปรับให้เหมาะสมกับสภาพอากาศทุกสถานที่ที่บรรเลง ประหยัดเนื้อไม้เพราะไม่ต้องเลื่อยไม้ตามคันทันชักแบบเดิม ไม่ต้องใช้ไม้ทั้งท่อน ประหยัดหางม้า หางม้ามี่ความทนทาน และมีรูปแบบที่สวยงามมีน้ำหนักเบาเท่ากันทั้งคันทันชัก ครูจักรีมงคล ได้อธิบายการทำคันทันชัก และการขึ้นหางม้า ในรูปแบบของครูจักรี มงคลไว้ว่า

เรื่องสำคัญของการทำคันทันชักคือการตัดไม้ คันทันชักขอสฝรั่งเขาก็ทำกันแบบนี้ เราก็เอากรรมวิธีมารวมกัน หลากอารยธรรม ก็มารวมกันที่ไทย ถ้าขอสสามสายมาจากเปอร์เซียเรอบับ หรือจะเป็นขอสเขมรตรั่วชะแมร์ ก็เป็นแค่รูปลักษณะเท่านั้นแหละนั่นคือความเป็นเชื้อชาติ ส่วนความเป็นไทย ความวิจิตร การขึ้นหนังต่าง ๆ คุณภาพก็มาปรับจนเกิดความเป็นไทยแล้ว ถ้ามว่าทำไมเราจึงไม่เอาข้อดีของชาติอื่นเขามาบ้าง ทำคันทันชักปรับได้ ก็ไม่ได้เสียรูปลักษณะอะไร การเหลาคันทันชักก็มี สองอย่าง แบบกลม กับแบบเหลี่ยม ตรงปลายคันทันชักก็เป็นเอกลักษณ์ไม่เหมือนใคร ที่นี้จะทำคันทันชักเหลี่ยมใช้ตัวจับยึดไว้แล้วหาเหลี่ยมก่อนพอจับฉากได้สี่ฉากแล้วก็เข้าแปดฉาก ใช้มือทำหมด ใช้กบไสไม้ก็ไม่ได้ ขวางเลื่อยไม้หมด ไม้ก็หักหมด งานมือล้วน ๆ หาเหลี่ยมหัวท้าย แนวทางก่อน แล้วก็จึงขัดหยาบขัดเนียน แล้วเอาไปตัด ด้วยความร้อน (จักรี มงคล, สัมภาษณ์, 23 กันยายน 2565)

ภาพที่ 124 การเขียนไม้ที่จะทำคันทันชัก

ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิกล

ภาพที่ 125 การเลื่อยไม้ทำคันทิ้ง
ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 126 การเลื่อยไม้ทำคันทิ้ง
ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 127 ครูจ๊กกรี่ มงคลเหลาคันชัก
ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 128 การเหลาคันชักแปดเหลี่ยมเสร็จสมบูรณ์
ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาพที่ 129 การใช้ความร้อนตัดคันทัก

ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 130 การใช้เครื่องตัดตัวซีตัดคันทัก

ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 131 การขึ้นหางม้า
ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 132 เกลียวตัวเร่งตั้งหย่อนของหางม้า
ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 133 การใส่เกลียวตัวเร่งตั้งหย่อนของหางม้า

ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

นวัตกรรมของครูจักรี มงคลด้านดีของคันทักปรับหางม้าได้ เป็นดังนี้

1. ปรับให้เหมาะสมกับสภาพอากาศสถานที่ที่บรรเลง
2. ประหยัดไม้ ซึ่งสามารถใช้การต่อไม้ได้ ไม่ต้องใช้ไม้ทั้งท่อน
3. ประหยัดหางม้า
4. รูปแบบสวยงาม
5. น้ำหนักเบาเท่ากันทั้งคันทัก

3.3.4 การทำแกนซอสสามสาย ประกอบเข้าคันทัก

ซอสสามสายโดยทั่วไปแกนซอมีสร้างจากไม้หลาวชะโอน และไม้เนื้อแข็งต่าง ๆ เช่นไม้ชิงชัน ครูจักรี มงคล ได้รับแรงบันดาลใจจากศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ ในการใช้โลหะที่มีน้ำหนักเบา คือสแตนเลสแทน เพื่อการตัดต่อของซอสสามสาย ความคงทน การสั่นสะเทือนและความกำธรรของเสียงซอสสามสาย ครูจักรี มงคล ได้อธิบายเกี่ยวกับแกนซอสสามสายไว้ว่า

การที่จะประกอบนั้นจำเป็นจะต้องมีแกนกลางยึดอยู่ภายใน สมัยโบราณนิยมใช้ไม้เนื้อแข็งทำเป็นแกน เช่นไม้หลาวชะโอนคนใต้พอเราบอกหรือเรียกว่าไม้หลาวชะโอนเป็นไม้ที่เขาใช้ทำโปิระเรือเหนียวมากแข็งมากเลยทำให้ซอไม่อาจจะสามารถทำให้บางได้แต่ข้อนี้เราก็ได้เห็นและพัฒนาจากศาสตราจารย์ ดร. อุทิศ นาคสวัสดิ์ ซึ่งท่านใช้แกนโลหะกับซอที่ผลิตจำหน่ายที่ร้านพัฒนศิลป์ เราจึงใช้อะลูมิเนียมทำเป็นแกนพอได้ง่ายต่อการตัดที่จะใส่เข้าไปภายในง่ายต่อการทำองศาโดยมีขนาดยาวประมาณ 28 นิ้ว

หรือตามขนาดกระสวนขอที่จะทำเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มิลลิเมตร ถึง 1 เซนติเมตร เมื่อจะใส่แกนนั้นต้องคำนึงถึงองศาที่จะตัดแกนกลางด้วย ทั้งนี้เพื่อจะได้สัดส่วนที่ดีการตัดแกนกลางนั้นมีมุมมองที่เรียกว่าอาจแต่ไม่ แอนจนเกินไป ข้อดีของอะลูมิเนียมคือน้ำหนักที่เบาเป็นโลหะเกิดการกำธรร ความลื่นสะท้อน ความไพเราะของเสียงสามารถตัดองศาเวลาจัดพลิกค้นขอ ในการสื่อนั้นจะได้เป็นไปอย่างสะดวกและที่สำคัญ เมื่อคืนสายขอจะไม่ทำให้ สายขอกดน้ำหนักลงบนหน้าหน้ามากเกินไปเพราะแกนมีความแข็งแรงสูง ทำให้เสียงนิ่งตำแหน่งของนิ้วเวลาสืออยู่ในตำแหน่งที่ถูกต้อง และเมื่อองศาได้ที่แล้ว จะทำให้สายขอสามสายที่พาดอยู่บนสะพานเสียงขอคือหย่อง ขอสามสายจะมีช่องว่างระหว่างสายกับทวนกลางขอตั้งแต่พรมบนจนถึงทวน ขอบริเวณนิ้วขุ่น (นิ้วก้อย) ทำให้สือได้ง่ายขึ้น (จักรี มงคล, สัมภาษณ์, 23 กันยายน 2565)

ภาพที่ 134 การเข้ค้ันซอสามสาย

ที่มาภาพ : วรุทม์ ป้ทมดิลก

สรุปขั้นตอนกรรมวิธีการสร้าง ขอสามสายของครูจ๊กรี มงคล

การกำทะโหลกขอสามสาย

- การตัดทะลา → • การทำขงหน้าขอ → • ชั้นหน้าขอสามสาย

- • ตกแต่งทะโหลกและเก็บรายละเอียด

การกลึงทวน

- การเตรียมไม้ → • การกลึงทวนบน

- การกลึงทวนกลาง → • การกลึงทวนล่าง

- การกลึงลูกบิด → • เจาะรูลูกบิดร้อยสาย

- • การทำปากข้างบนและปากข้างล่าง

การเหลาคันชักขอสามสายและการขึ้นหางม้า

การทำแกนขอสามสายและประกอบเข้าคัน

ภาพที่ 135 แผนภูมิสรุปขั้นตอนกรรมวิธีการสร้างขอสามสายของครูจ๊กรี มงคล
ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

จากขั้นตอนกรรมวิธีการสร้างซอสสามสายของครูจ๊กกรี มงคลดังกล่าว มีกระสวนของซอสสามสายดังนี้ ขนาดความยาวทั้งคัน 125 เซนติเมตร คันชักมีขนาดยาว 92 เซนติเมตร จากเท้าซอจนถึงปากข้างล่างมีความยาว 28 เซนติเมตร หน้าซอมีขนาดความยาว 24 เซนติเมตร จากหน้าซอถึงทวนกลางมีขนาดความยาว 19 เซนติเมตร ทวนกลางมีขนาดความยาว 27 เซนติเมตร ทวนบนมีขนาดความยาว 27 เซนติเมตร ลูกบิดแต่ละอันมีขนาดความยาวที่ยื่นออกจากทวนบน 13.5 เซนติเมตร ซึ่งกระสวนซอดังกล่าวได้ยึดสัดส่วนซอของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต

3.4 กรรมวิธีการสร้างที่เป็นเอกลักษณ์ของครูจ๊กกรี มงคล

ครูจ๊กกรี มงคลเป็นช่างผู้ที่มีความสามารถในการสร้างซอสสามสายเป็นอย่างมากมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางและเป็นที่ยอมรับในแวดวงดนตรีไทย ทั้งนี้ กรรมวิธีการสร้างซอสสามสายของครูจ๊กกรี มงคลเป็นกรรมวิธีการสร้างซอสสามสายที่เป็นเอกลักษณ์และมีรายละเอียดในการสร้างขั้นตอนในการสร้างและกลวิธีในเชิงช่างที่ครูจ๊กกรี มงคลได้ศึกษามาจากประสบการณ์ในการเป็นนักดนตรี และเป็นช่างมาอย่างยาวนาน และมีเอกลักษณ์เฉพาะในเชิงช่าง ดังนี้

3.4.1 การทำกะโหลกซอสสามสาย

3.4.1.1 การทำขนงหน้าซอ ใช้วัสดุอุปกรณ์ ไม้สน ซึ่งต่างจากช่างอื่น เพราะเป็นไม้เนื้อเบา และใช้สีเป็นตัวเคลือบเพื่อการกำธของเสียง

3.4.1.2 การขึ้นหน้าซอ มีกรรมวิธีที่เรียกว่า “การดงหนัง” ขึ้นหน้าซอสสามสายได้ตั้งและบางพอดี

3.4.1.3 การตกแต่งและเก็บรายละเอียด

ครูจ๊กกรี มงคลได้ขีดแต่งให้กะโหลกซอขึ้นงานเป็นผิวเรียบ เก็บงานด้วยสี เพื่อให้เข้ากับเนื้อไม้ต่างจากการเก็บรายละเอียดงานช่างทั่วไป

3.4.2 การทำปากข้างบนและปากข้างล่าง ด้วยเอกลักษณ์ของปากข้างที่เป็นรูปกลีบบัว และมีกระสวนที่เรียกว่า “เอว” ทำให้ลักษณะทางกายภาพสวยงาม เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ขึ้นแล้วยังส่งผลให้แรงกดของขนงหน้าซอน้อยลง ทำให้หน้าไม้หย่อนลง ทำให้คุณภาพเสียงของซอสสามสายของครูจ๊กกรี มงคล ไม่ลดลงและอยู่คงที่ได้นาน

3.4.3 การเหลาคันชักซอสสามสายและการขึ้นหางม้า ครูจ๊กกรี มงคล ได้นำหางม้าซอฝรั่งมาปรับใช้กับคันชักรูปแบบดั้งเดิม โดยการเลื่อยไม้แล้วต่อไม้เพื่อเป็นการประหยัดเนื้อไม้สามารถปรับตั้งหย่อนของหางม้าได้และสร้างคันชักให้มีเหลี่ยมแปดเหลี่ยมเพื่อความสะดวกในการใช้งาน

ซึ่งต่างจากคันทันแบบทั่วไปที่ไม่สามารถปรับความตึงหย่อนและไม่มีเหลี่ยมรองรับนิ้ว การขึ้นหางม้าแบบปรับได้ต่างจากเชิงช่างทั่วไป มีข้อดีคือทำให้เหมาะสมกับมูลบทในการบรรเลงซอสามสายนั้น ๆ

3.4.4 การทำแกนซอสามสายและการประกอบเข้าคันทัน แกนซอสามสายของครูจักรี มงคล สร้างจากท่อโลหะสแตนเลส เพื่อให้ได้น้ำหนักที่เบา และการนำแรงสั่นสะเทือนของเสียง เมื่อประกอบเข้าคันทันสามารถตัดองศาซอสามสายให้ได้ศูนย์ถ่วงตามความต้องการ ต่างจากการสร้างซอสามสายทั่วไปที่ใช้ไม้หลาวชะโอน ซึ่งจะไม่สามารถแก้ไของศาได้ อาจก่อให้เกิดการงอขององศาซอสามสายที่เกิดจากแรงรังส่ายหากใช้ไปนาน ๆ

ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า กรรมวิธีการสร้างซอสามสายของครูจักรี มงคล มีเอกลักษณ์เฉพาะในเชิงช่าง คือ การทำกะโหลกซอสามสาย การทำปากข้างบนปากข้างล่าง การทำแกนซอสามสาย การประกอบเข้าคันทัน การทำคันทันซอสามสาย ขั้นตอนเหล่านี้ล้วนได้รับการสั่งสมจากการใกล้ชิดครูบาอาจารย์ทางด้านดนตรีไทยและงานช่าง รวมถึงประสบการณ์งานช่างของครูจักรี มงคล จึงทำให้มีเอกลักษณ์ต่างจากเชิงช่างทั่วไป และสามารถพัฒนาต่อยอดเพื่อตอบสนองการใช้งานในสถานการณ์ปัจจุบันโดยยังคงอนุรักษ์ในรูปแบบของเดิมไว้สมบูรณ์

บทที่ 4 บทวิเคราะห์

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์การสร้าขอสามสายของครูจ้กรี้ มงคล และสัฒภษณผู้ทรงคุณวุฒิเพือการประเมินคุณภาพเสียงขอสามสาย ผู้วิจัยได้เรียบเรียงข้อมูลและแบ่งออกเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

- 4.1 ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อเสียงขอสามสายของครูจ้กรี้ มงคล
- 4.2 การประเมินคุณภาพเสียงขอสามสาย

4.1 ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อเสียงขอสามสายของครูจ้กรี้ มงคล

ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อคุณภาพเสียงขอสามสายของครูจ้กรี้ มงคล คือกระสวนขอสามสายที่มีผลกระทบต่อเสียงขอสามสายของครูจ้กรี้ มงคล และ ส่วนประกอบอื่น ๆ ที่มีผลกระทบต่อเสียงขอสามสายของครูจ้กรี้ มงคล ได้แก่ ความหนาบางของหนังขอ ขนาดกะโหลกขอสามสาย การตั้งหย่องและการติดถ่วงหน้า องศาของขอสามสาย

4.1.1 กระสวนขอสามสาย ส่วนประกอบของกระสวนขอสามสายที่มีผลกระทบต่อเสียงขอสามสายของครูจ้กรี้ มงคล ได้แก่ ทวนกลาง เท้าขอสามสาย(ปากข้าง) กะโหลกขอสามสาย และคันซ้กขอสามสาย โดยมีปัจจัยได้ดังนี้

1.) ทวนกลาง

กลึงเป็นทรงกระบอกเชื่อมกับทวนมุกเจาะรูกลวงเพื่อใส่แกน เกลียวลูกแก้วไล่ขนาดกันเป็นองศา เรียกว่าลักษณะรูปทรงนี้ว่า ทรงจอมแห ลูกแก้วเล็ก ๆ มีบัวคว่ำและบัวหงาย เป็นหลาย ๆ ชั้น จากเล็กไปใหญ่

2.) เท้าขอสามสาย

ปากข้างล่าง เป็นส่วนรับแรงกดครั้งของการซ้กสายขอ เจาะรูเพื่อร้อยหนดพราหมณ์ทั้งสามสาย ความยาว 15 เซนติเมตร จากยอดกลีบบัว จนถึงลูกแก้วเชิงลายบัวคว่ำ เป็นลูกแก้วไล่ขนาดลงมา เป็นเกลียวเจดีย์ ลูกจันท์ และบัวคว่ำก่อนที่จะเป็นโลหะเท้าขอปลายแหลม ความยาวปลายแหลม 5 เซนติเมตร วัสดุปลายเท้าขอสามสายกลึงด้วยโลหะทองเหลืองความยาว 10 เซนติเมตร จบการกลึงด้วยบัวคว่ำเพื่อต่อไปเป็นปากข้างบนเป็นส่วนรับแรงกดครั้งของการซ้กสายขอ เป็นรูปกลีบบัวคว่ำ ติดแนบสนิทกับกะโหลกขอ มีผลกระทบต่อเสียงของขอสามสายคือการกดของหน้าขอสามสายที่จะทำให้หน้าหน้าขอสามสายหย่อน ครูจ้กรี้ มงคล ได้ออกแบบการรับน้ำหนักของปากข้างให้เข้าพอดี รับน้ำหนักแรงกดที่ขงหน้าด้านหลังทำให้หน้าขอสามสายมีความทนทาน และเสียงของขอสามสายคงคุณภาพได้นาน

3.) กะโหลกขอสามสาย

หน้าขงของกะโหลกซอสสามสายเป็นอย่างหน้าพระ อย่างหน้าขงซอสสามสายของวังสวนผักกาด ความกว้างของหน้าขงส่วนที่กว้างที่สุด 20 เซนติเมตร ความยาว 24 เซนติเมตร มีผลกระทบต่อเสียงซอสสามสายของครูจักรี มงคล กล่าวคือกระสวนของกะโหลกซอสสามสาย และขนาดหน้าขงสามสาย มีผลกระทบต่อเสียงโดยตรง เพราะกะโหลกของซอสสามสายคือแหล่งกำเนิดเสียงซอสสามสาย กระสวนของกะโหลกซอสสามสายจึงทำให้ต่อการขึ้นหน้าขงสามสายที่กว้างและได้คุณภาพเสียงตามที่ต้องการ

4.) คั่นซึก

คั่นซึกเป็นรูปทรง 8 เหลี่ยม เพื่อให้สะดวกในการคอน้ำหนักคั่นซึก ความยาวประมาณ 90 เซนติเมตร ปลายคั่นซึกใส่เกลียวหมุนเพื่อปรับแรงความตึงหย่อนของหางม้าที่มีผลกระทบต่อเสียงซอสสามสาย โดยที่หางม้าเป็นตัวสีกำเนิดเสียงของซอสสามสาย การใช้คั่นซึกที่ตึงและหย่อน ในเสียงของซอสสามสายที่ต่างกันไป

4.1.2 ส่วนประกอบอื่น ๆ ที่มีผลต่อเสียงซอสสามสายของครูจักรี มงคลได้แก่

- ความหนาบางของหนังซอสสามสาย

การคัดเลือกหนังที่จะขึ้นหน้าขงสามสายด้วยหนังกลองแต่ก็ควรคัดเลือกหนังที่มีขนาดความบางพอสมควรเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดเสียงจะดังหรือไม่ ขึ้นหนังหน้าขงได้ดังหรือไม่ขึ้นอยู่กับความหนาบางของหนังซอสสามสาย

ครูจักรี มงคล ได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับความหนาบางของหนังซอสสามสายความว่า

หนังซอสสามสายที่มีขนาดบางจะสามารถให้เสียงที่ดัง แต่ก็ต้องขึ้นด้วยความพอดี ต้องลองเอามือขยี้ดู ถ้าขาดนี้คือบางเกินไปใช้ไม่ได้ โลกมากมักกลายหาย เคยขึ้นแล้วขาดมาแล้ว หนังกลองแต่ก็ไม่จำเป็นต้องขูดขนสัตว์ออกเพราะเขาใช้สารเคมีทำมาแล้ว แต่ถ้าหนังสด หนังแพะ หนังแกะ หนังวัว ต้องทำความสะอาดแช่น้ำขี้เถ้ากลบประมาณ 3 ชั่วโมง แช่น้ำสะอาดอีก 5 ชั่วโมง ให้หนังยืดตัวพอดีจึงขึ้น (จักรี มงคล, สัมภาษณ์, 29 กันยายน 2565)

- ขนาดกะโหลกซอสสามสาย

การคัดเลือกกะโหลกซอสสามสาย มีความจำเป็นที่จะต้องคัดเลือกขนาดและลักษณะกะโหลก มีความหนา และมีมวลอากาศภายในมากพอเพื่อเป็นกล่องเสียงซอสสามสาย

ครูจักรี มงคล ได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการคัดเลือกกะโหลกซอสสามสายความว่า

กะโหลกซอสสามสายทำขึ้นจากมะพร้าวพันธุ์พิเศษ คือจะต้องมีลักษณะสามพู ได้สัดส่วนแต่เดิมอยู่แล้ว ต้องมีความหนาอย่างน้อย 4.5 เซนติเมตร กะโหลกถ้าบางก็ยากต่อการขึ้นเพราะตัวเร้งมีแรงดึง

สูง อย่างน้อย 4 เซนติเมตร ต้องเลือกที่หนากำลึงดี แต่ไม่แก่มากจะได้
ไม่ยากในการตัด ขึ้นหนังแล้ว เคาะที่กะโหลก เป็นเสียงดังกังวาน
(จักรี มงคล, สัมภาษณ์, 29 กันยายน 2565)

- การตั้งหย่องและการติดถ่วงหน้าถ่วง

การแต่งเสียงด้วยถ่วงต้องกำหนดน้ำหนักของถ่วงหน้ากับขนาดของหน้าซอสสามสายให้สมดุล
กันโดยส่งผลต่อคุณภาพเสียงซอสสามสายดังนี้คือกำหนดโดยประมาณดังนี้

ซอสสามสายเพียงออ ขนาดของหน้าซอจะมี ความกว้าง 20 เซนติเมตร ความยาว 21
เซนติเมตร น้ำหนักของถ่วงหน้าซอสสามสาย 15 กรัม – 20 กรัม

ซอสสามสายหลิบ ขนาดของหน้าซอจะมี ความกว้าง 15 เซนติเมตร ความยาว 17 เซนติเมตร
น้ำหนักของถ่วงหน้าซอสสามสาย 10 กรัม – 15 กรัม

ประเภทหน้าซอ	ขนาดของหน้าซอ	น้ำหนักของถ่วงหน้า
ซอสสามสายเพียงออ	ความกว้าง 20 เซนติเมตร ความยาว 21 เซนติเมตร	15 กรัม – 20 กรัม
ซอสสามสายหลิบ	ความกว้าง 15 เซนติเมตร ความยาว 17 เซนติเมตร	10 กรัม – 15 กรัม

ภาพที่ 136 แผนภูมิเทียบขนาดหน้าซอสสามสายกับน้ำหนักถ่วงหน้าซอสสามสาย
ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

ครูจักรี มงคล ได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับถ่วงหน้าซอสสามสายความว่า

ถ่วงหน้าถ่วงไม่ดี ไม่มีทางออกของเสียง เสียงจะเหมือนคนปิดจุมก
ร้อง หายใจไม่ออก ถ้าอยู่ในห้องแอร์ อากาศแห้ง ก็ให้ติดลงมาหน่อย ถ้า
อากาศชื้น ร้อนชื้น หรือฝนตก ให้ติดสูงขึ้นมาหน่อย หาความกำธรรของเสียง
น้ำหนักของถ่วงก็สำคัญ ซอหน้าหย่อนควรติดถ่วงที่หนักหน่อย ซอหน้าตั้งดี
ถ่วงไม่ต้องหนักมากจะดัง แต่ที่เป็นมาตรฐานกันก็มีบันทึกไว้ ซอสสามสาย
เพียงออ ขนาดของหน้าซอจะมี ความกว้าง 20 ซม. ความยาว 21 ซม.
น้ำหนักของถ่วงซอสสามสาย 15 – 20 กรัม ซอสสามสายหลิบ ขนาดของหน้า
ซอจะมี ความกว้าง 15 ซม. ความยาว 17 ซม. น้ำหนักของถ่วงหน้าซอสสาม
สาย 10 – 15 กรัม (จักรี มงคล, สัมภาษณ์, 29 กรกฎาคม 2565)

หย่อง สำคัญในเรื่องของตำแหน่งการวางบนหน้าซอ กำหนดไว้เป็นแนวในการจัดวางหย่อง
ที่ครูจักรี มงคล เห็นไว้ว่าไพอเราะ คือให้ตั้งหย่องวัดลงมาจกด้านบนของขนงหน้าด้านบน ประมาณ
1.5 นิ้ว ขึ้นอยู่กับเสียงที่ผู้บรรเลงต้องการ

ภาพที่ 137 หอย่งซอสามสาย
ที่มาภาพ : วรุทม์ ปัทมดิลก

ครูจักรี มงคล ได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับหอย่งซอสามสายความว่า

หอย่งซอสามสายเราทำด้วยไม้แก้ว เป็นไม้ที่เหนียว มีความยืดหยุ่นดี ให้เสียงที่ดังดี การขึ้นหอย่ง ต้องระวัง เพราะเราเหลาหอย่งบาง ต้องรังสายขึ้นก่อนเอานิ้วโป้งกับนิ้วชี้รั้งที่ขง แล้วสอดเข้าไป อย่างัดหอย่งซอสามสาย คนใช้ไม้เป็นก็หัก แล้วถึงวางสายลงบนรอยบากของหอย่ง จากนั้นตั้งเสียง และวางหอย่งให้ตรง ลงจากขอบขงประมาณหนึ่งนิ้วครึ่ง แล้วแต่สภาพอากาศถ้าอยากได้เสียงกว้าง ๆ ถอยลงมาข้างล่างหน่อยได้ห้องแอร์อากาศแห้ง ถ้าอยากเสียงแหลมคม ดันขึ้นหน่อย การวางถ่วงกับหอย่งต้องสัมพันธ์กัน ต้องการเสียงสูงหรือเสียงต่ำสามารถปรับได้ ตอนเก็บก็รวบสายเอานิ้วโป้งกับนิ้วชี้รั้งที่ขงแล้วค่อย ๆ ถอนหอย่งออกมา ระวังหัก (จักรี มงคล, สัมภาษณ์, 29 กรกฎาคม 2565)

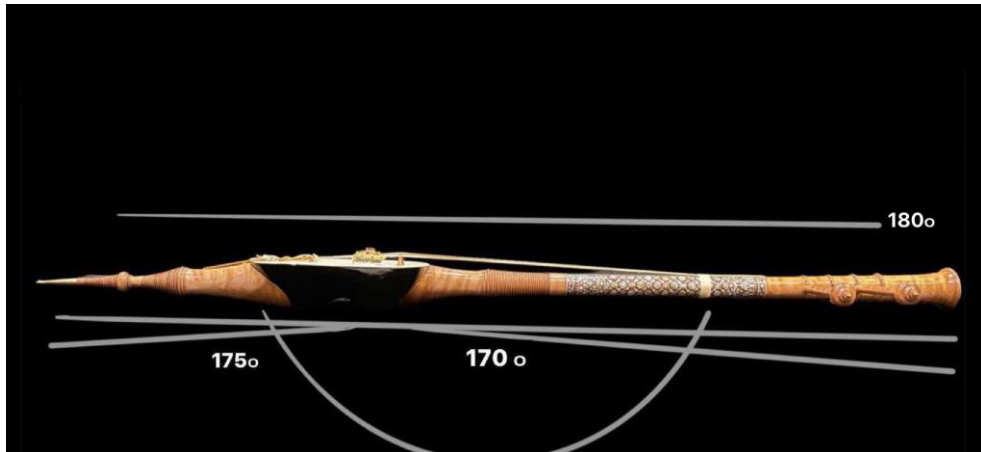
ภาพที่ 138 หย่องและถ่วงหน้าซอสสามสาย

ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

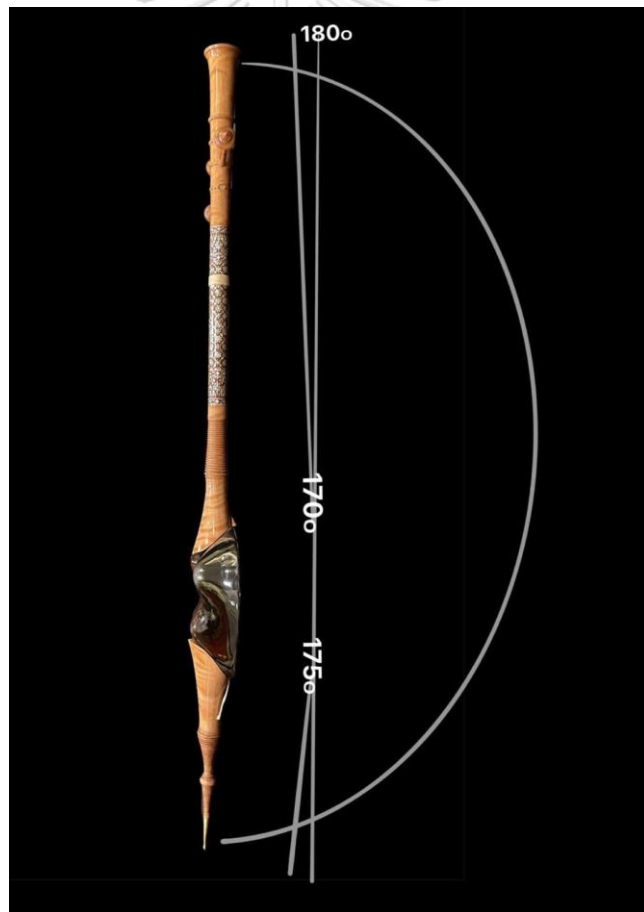
- การทำองศาซอสสามสาย

รูปทรงซอสสามสายของครูจักรี มงคล มีรูปทรงที่คูดงงามทำมุมมองศาได้พอดี อยู่บนพื้นฐานศูนย์ถ่วงของซอสสามสายที่ดี เพื่อการเอื้อเพื่อให้ผู้บรรเลงสะดวกสบาย โดยทำมุมมองศาที่วัดจากกะโหลกถึงทวนบน 170 องศา และขอบกะโหลกล่างที่วัดจนถึงเท้าขอ 175 องศา กอปรกับปากข้างที่เหลาเป็นทรงรูปกลีบบัว งอนโค้งเข้ากับกะโหลกซอสสนิทกับกะโหลกเพื่อรับน้ำหนักไม่ให้องศาของซอสสามสายแอ่นหรืองอมากขึ้นหลังจากการใช้งานไประยะหนึ่งแล้วหลังจากการใช้งานไประยะหนึ่งแล้วหน้าของซอสสามสายก็จะไม่หย่อนเพราะถูกแรงกดแรงรั้งของการขึ้นสายขอความเอียงของซอสสามสายทำให้ผู้บรรเลงซอสสามสายถนัดมากขึ้น ถ้ายื่นน้ำหนักขอได้ดี และไม่มีแรงกดแรงรั้งที่จะมีผลกระทบต่อหน้าซอสสามสาย ซึ่งมีผลกระทบโดยตรงต่อคุณภาพเสียง

ซอสสามสายของครูจักรี มงคลเป็นขอที่มีทางคุณภาพและคุณภาพเสียงที่ไพเราะที่มีลักษณะเฉพาะดังนี้

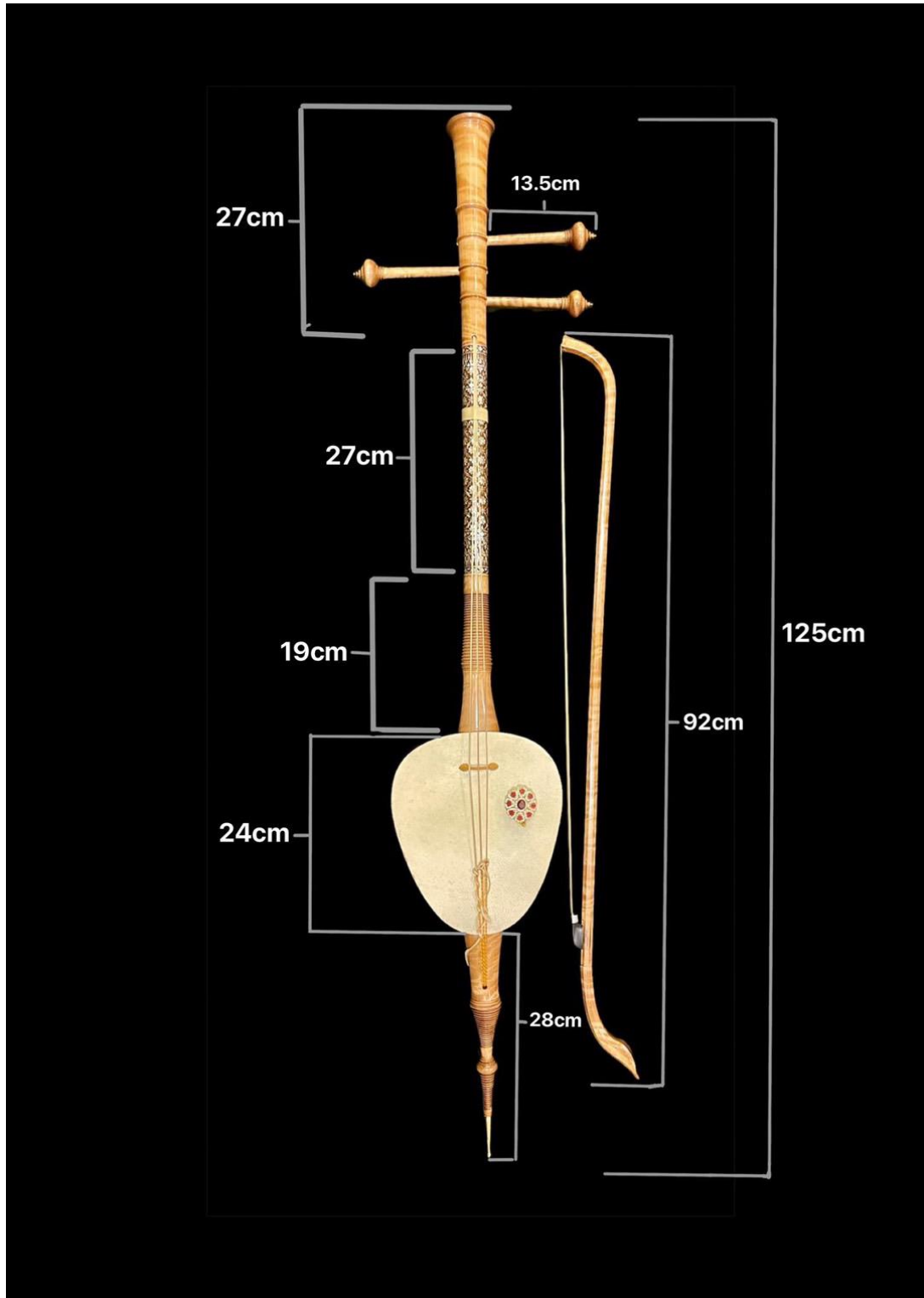
ภาพที่ 139 องศาขอสามสาย
ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 140 องศาขอสามสาย
ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 141 ซอสามสายสมบัติวังสวนผักกาด
ที่มาภาพ : ครูจ๊กกี้ มงคล

ภาพที่ 142 ขนาดกระสวนขอสามสายของครูจ๊กรี มงคล
ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 143 ซอสามสายเสร็จสมบูรณ์
ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 144 ครูจักรี มงคลซอสามสายเสร็จสมบูรณ์
ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

4.1.2 เอกลักษณะในเชิงช่างของสามสายของครูจักรี มงคล พบว่ามี ลักษณะเฉพาะอยู่ 3 ลักษณะ คือปากข้างบนและปากข้างล่าง แกนขอ และคั่นชักขอ

1.) ปากข้าง ได้แก่ช่วงทวนกลาง ทวนล่าง ปากข้างบนและล่าง มีส่วนหนึ่งในกระสวนที่เรียกว่า “เอว” คือความคอดของปากข้าง และลักษณะของปากข้างที่เป็นรูปกลีบบัวที่ครูจักรี มงคลได้คิดค้นเพื่อเป็นตัวรับน้ำหนักของกะโหลกขอไม่ให้น้ำหนักการรั้งสายกดลงบนขนงหน้าขอ ให้น้ำหนักถ่ายเทมาด้านหลังทำให้ไม่กดหน้าขอ ทำให้หน้าขอยังคงตั้งอยู่ได้นาน

ภาพที่ 145 ปากข้างบนเอกลักษณะของครูจักรี มงคล

ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาพที่ 146 ปากข้างล่างเอกลักษณ์ของครูจักรี มงคล
ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 147 ปากข้างล่างเอกลักษณ์ของครูจักรี มงคล
ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

2.) แกนขอ เป็นลักษณะเฉพาะส่วนหนึ่งซึ่งโบราณจะใช้ไม้หลาวชะโอน

ครูจักรี มงคล ได้เข้าค้นขอสามสายด้วยท่อสแตนเลส ขนาดความยาว 28 นิ้ว ซึ่งโลหะจะสามารถนำแรงสั่นสะเทือนได้มากกว่าไม้ และเกิดการกำธรรของเสียงทั่วทั้งคันทำให้คุณภาพการเสียงของขอสามสายตั้ง ที่สำคัญยังสามารถตัดองศาศูนย์ถ่วงของขอสามสายได้ตามต้องการอีกด้วย และยังต้องทำองศาขอขอสามสายปากข้างบนทำองศากับกะโหลกขอที่ 170 องศา และปากข้างล่างที่ทำองศากับ

กะโหลกซอ 175 องศา เมื่อขึ้นสายซอจะไม่ทำให้สายซอกดน้ำหนักลงบนหนังมากเกินไป การใช้สแตนเลส จะทำให้ง่ายต่อการเข้าคันทซอ และการทำองศาจะสามารถตัดเพื่อให้ได้ศูนย์ถ่วงที่พอดี เมื่อบรรเลงแล้วมีการถ่ายเทน้ำหนักได้ดี ทั้งซ้ายและขวา จะทำให้ผู้บรรเลงซอสามสาย บรรเลงได้นานขึ้น องศาของซอที่ไม่แอ่นจนเกินไป แต่มีลักษณะ “อาจ” คือองอาจ ผายออกไปข้างหน้าอย่างเล็กน้อยดูสวยงามสง่า และไม่อโก่ง แกนซอสามสายที่ทำจากสแตนเลสยังแข็งแรงทนทานกว่าไม้

ภาพที่ 148 แกนซอสามสายสแตนเลส

ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

ภาพที่ 149 แกนซอสามสายสแตนเลส

ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

3.) คันชัก คันชักซอสามสายของ ครูจ๊กรี มงคล ผลิตด้วยกรรมวิธีแบบใหม่เพื่อการประหยัดไม้ และสะดวกสบายในการใช้งานประหยัดวัสดุอุปกรณ์และรักษาหางม้า ไม้ให้ขาด ครูจ๊กรี มงคล ได้เข้าใจถึงปัญหาของผู้บรรเลงซอสามสายเรื่องคันชักกับอุณหภูมิและความชื้นของสถานที่ในการบรรเลงนั้น ๆ ผนวกกับความต้องการ ของผู้ใช้ซอสามสายที่มีความต้องการต่างกันไป จึงทำให้ครูจ๊กรี มงคลนำวิวัฒนาการการทำคันชักซอฝรั่งเข้ามาปรับและผนวกกับคันชักซอสามสายแบบดั้งเดิม

ภาพที่ 150 คันชักซอสามสายเอกลักษณ์ของครูจ๊กรี มงคล

ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

4.2 การประเมินคุณภาพเสียงซอสามสาย

ผู้วิจัยได้นำซอสามสายที่สร้างในกระบวนการของครูจ๊กรี มงคล เสร็จสมบูรณ์แล้ว ให้แก่ครูช่างหัตถศิลป์ด้านซอสามสาย และผู้เชี่ยวชาญด้านซอสามสาย ทำการทดลองคุณภาพเสียงซอสามสายและสัมภาษณ์ความคิดเห็นเกี่ยวกับซอสามสายของครูจ๊กรี มงคล เพื่อทำการประเมินคุณภาพเสียงและลักษณะทางกายภาพซอสามสายของครูจ๊กรี มงคล ดังต่อไปนี้

4.2.1 ครูธีรพันธุ์ ธรรมานุกูล (ช่างต้อย)

ภาพที่ 151 ครูธีรพันธุ์ ธรรมานุกูล ช่างต้อยประเมินคุณภาพซอสามสาย
ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

ครูธีรพันธุ์ ธรรมานุกูล ปัจจุบันอายุ 62 ปี เกิดวันที่ 27 มกราคม 2503 อยู่บ้านเลขที่ 4/26 หมู่ 8 ตำบลทิววัฒนา อำเภอทิววัฒนา กรุงเทพมหานคร ครูธีรพันธุ์ ธรรมานุกูลเป็นช่างผู้สร้างซอสามสาย ซอด้วง ซออู้ที่มีชื่อเสียงใน ปัจจุบันได้สมรสกับนางนิศาชล ธรรมานุกูล มีบุตรด้วยกัน 2 คน คือ นางสาวพุทธพร ธรรมานุกูล และนางสาวเพ็ญพรรษา ธรรมานุกูล ครูธีรพันธุ์ ธรรมานุกูลได้ศึกษาดนตรีไทยกับครูดนตรีที่มีชื่อเสียงหลายท่าน เช่น ครูเฉลิม ม่วงแพศรี (ศิลปินแห่งชาติ) ครูนิภา อภัยวงศ์ เป็นต้น ครูธีรพันธุ์ ธรรมานุกูลยังได้รับการยอมรับจากนักดนตรีไทยและผู้ทรงคุณวุฒิในการสร้างซอสามสายหลายท่าน

ครูธีรพันธุ์ ธรรมานุกูล ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณภาพเสียงของซอสามสายของครูจักรี มงคลความว่า

เสียงซอสามสายจะดีก็เกิดขึ้นได้หลายปัจจัย การขึ้นหน้า หย่อง ถ่วงหน้า กระสวนขอ ความตึงหย่อนของหางม้ามี่ผลมากมีผลต่อการบังคับเสียงซอสามสาย คันทักตึงเราปรับอารมณ์ไม่ได้ หย่อนเกินไปก็กินแรง ตึงไปก็เค็ง โดยรวมคันทักที่ครูจักรี มงคลทำออกมาได้ดี กระสวนขอที่ใหญ่มีน้ำหนักเบา เสียงดัง คันทักปรับได้ตามใจชอบ แต่ก็กลัวว่าคนขึ้นไม่เป็นขึ้นตึงมากก็จะหัก คันทักน่าจะหนักกว่านี้หน่อย จะมีน้ำหนัก เราไม่ต้องออกแรง คันทักซอสามสายต้องเลื่อยโค้ง เลี่ยนไม้ก็สำคัญ การลั่นสะเทือนทั่วทั้งคันทัก เป็นเสมือนการกำธรรของเสียงลั่นสะเทือนทั้งคันทัก (ธีรพันธุ์ ธรรมานุกูล, สัมภาษณ์, 9 ตุลาคม 2565)

จากคำสัมภาษณ์ของ ครูธีรพันธ์ ธรรมมานุกูล (ช่างต้อย) ผู้วิจัยพบว่า ซอสามสายของครูจักรี มงคล กระสวนซอที่ใหญ่มีน้ำหนักเบา เสียงดัง สั่นสะเทือนทั้งคัน คันชัก และคันซอทำออกมาได้ดี

4.2.2 อาจารย์ ดร.ดุขฎิ สว่างวิบูลย์พงศ์

ภาพที่ 152 อาจารย์ ดร.ดุขฎิ สว่างวิบูลย์พงศ์ ประเมินคุณภาพซอสามสาย
ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

อาจารย์ ดร.ดุขฎิ สว่างวิบูลย์พงศ์ ปัจจุบันอายุ 57 ปี เกิดวันที่ 29 กรกฎาคม 2508 สถานภาพปัจจุบันดำรงตำแหน่งอาจารย์ประจำ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ครูผู้สอนดนตรีไทยประจำชมรมดนตรีไทยและนาฏศิลป์ อ.ศ.ม.ร. มหาวิทยาลัยรามคำแหง ที่อยู่สำหรับติดต่อเลขที่ 554/324 อาคารอินสไปร์เพลส ซอยรามคำแหง 24 ตำบลหัวหมาก อำเภอบางกะปิ กรุงเทพมหานคร จบการศึกษาระดับปริญญาตรี ปริญญาศิลปกรรมศาสตร์บัณฑิต คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จบการศึกษาระดับปริญญาโท ปริญญามหาบัณฑิต สถาบัน Soas มหาวิทยาลัยลอนดอน MMus (Ethnomusicology) จบการศึกษาระดับปริญญาเอก ปริญญาดุขฎิบัณฑิต จากสถาบัน Soas มหาวิทยาลัยลอนดอน PhD (Ethnomusicology) เรียนซอสามสาย กับอาจารย์เจริญใจ สุนทรวาทีน อาจารย์ศักรินทร์ สู้บุญ เรียนซออุ้ กับครูฉนวน จิยะจันทร์ จะเข้กับ อาจารย์ศันสนีย์ จะสุวรรณ์ อาจารย์ศักรินทร์ สู้บุญ ครูระดี วิเศษสุรการ อาจารย์ปกรณ์

รอดช้างเผือก และคุณหญิงไพฑูรย์ กิตติวรรณ เรียนขับร้องกับ อาจารย์เจริญใจ สุนทรวาทีน และ
คุณหญิงไพฑูรย์ กิตติวรรณ กระจับเสภา และ เรียนการพากย์กับครูศิริ วิชเวช เครื่องหนังกับครูสมพงษ์
นุชพิจารณ์ และครูสมพงษ์ โรหิตาจรล ฆ้องวงใหญ่กับรองศาสตราจารย์พิชิต ชัยเสรี เรียนการปรับวง
ดนตรีกับครูประสิทธิ์ ถาวร และ อาจารย์บุญช่วย โสวัตร

อาจารย์ ดร.ดุष्ฎี สว่างวิบูลย์พงษ์ ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณภาพเสียงของซอสามสาย
ของครูจักรี มงคลความว่า

ฉันนี่คุ้นถ่วงดี ปากข้างแนบกับกะโหลก งานกลึงเรียบร้อย เป็น
ซอสามสายคันใหญ่ น้ำหนักเบา แต่ถ้าถามผมเรื่องรายละเอียดนิด ๆ
หน่อย ๆ ลูกบิดน่าจะเข้ามาพอดี ถ้าเป็นงาไม่มีปัญหาหรอก เพราะสี
เท่ากัน อันนี้น่าจะต้องทำให้สีของปลายลูกบิดเข้ากับทวนบนด้วย ตอนผม
เรียนกับอาจารย์เจริญใจ อาจารย์เจริญใจท่านหมุนลูกบิดไปฝั่งเดียวกัน
ด้านหลังหมดเลย ซึ่งพี่อุ้ม วิสาขา ภูมिरัตน์ และพี่ป้อม ม.ล.ขวัญทิพย์
เทวกุล ก็พูดตรงกันว่าหมุนด้านนี้ คราวหลังน่าจะมีคนไปบอกอาจารย์
อาจารย์ก็เลยมาหมุนแบบนี้ คาดว่าน่าจะครูจักรี มงคล ที่แนะนำอาจารย์
เจริญใจเรื่องนี้ ความที่ผมเรียนกับครู ผมตั้งสายให้ครูตลอด เข้าใจว่า ครูสุ
วิทย์ บวรวัฒนา น่าจะเป็นผู้ที่หมุนไปทางด้านหลังทั้งหมด ประเด็นเพื่อ
ไม่ให้สายด้านในพันกันขวางกัน โดยรวมสัดส่วนใหญ่ แต่น้ำหนักขอเบา ชด
ช้อย สวยงาม คุณภาพเสียงดี ลีลบาย เสียงซอนวลและดัง เวลาลงนิ้วสาย
เอกนิ้วซุนมีเสียงซอมีความกังวาน เสียงซอออกชัดเจนในความเป็นซอสาม
สายมาก นิ้วชี้นิ้วเอก เวลาใช้นิ้วซุนเสียงซอต้องออก ฉันนี่เสียงซอออกดี
แแกนเป็นสแตนเลสก็นำเสียงได้ดี เป็นเอกลักษณ์เขานะ น้ำหนักซอดี คุณย
ถ่วงดี ไม่เอียงซ้ายเอียงขวา ของผมเป็นไม้มะริดอาจารย์จักรีทำคันเล็กกว่า
นี้ ข้อดีคือคันนี้ กระจับเสภาใหญ่ น้ำหนักเบา คันซอกก็ปรับตั้งหย่อนได้ดี
ประหยัดไม้ ไม่ต้องใช้ไม้ใหญ่ แต่ข้อเสียก็คือต้องมีรอยต่อไม้แต่ก็น่าจะดีถ้า
สีเข้ม จะไม่ค่อยเห็นรอยต่อ คันซอกน้ำหนักทิ้งไปด้านหน้าไปหน่อยแต่คอน
น้ำหนักมือให้ดีก็ไม่ได้มีผลต่อเสียงเท่าไร (ดุष्ฎี สว่างวิบูลย์พงษ์, สัมภาษณ์
, 9 สิงหาคม 2565)

จากคำสัมภาษณ์ของอาจารย์ ดร.ดุขฎิ สว่างวิบูลย์พงศ์ ผู้วิจัยพบว่า ลักษณะทางกายภาพ ซอสามสายของครูจ๊กรี มงคล สัตส่วนใหญ่ แต่น้ำหนักเบา น้ำหนักดี ชดช้อยสวยงามแกนเป็นสแตนเลสเป็น ลื่อนำเสียงแรงสั้นสะเทือนได้ดี คันชักก็ปรับตั้งหย่อนและประหยัดไม่ได้ดี ทำให้ศูนย์ถ่วงดี เป็นเอกลักษณ์ ของครูจ๊กรี มงคล ปากข้างน่าจะแนบกับกะโหลกกว่านี้ คุณภาพเสียงนวล เสียงดัง มีความกังวานโดยเฉพาะ สายเอก เสียงออกชัดเจนแสดงให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์ของซอสามสายได้เป็นอย่างดี

4.2.3 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ภาณุภัค โมกขศักดิ์

ภาพที่ 153 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ภาณุภัค โมกขศักดิ์ประเมินคุณภาพซอสามสาย
ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาณุภัค โมกขศักดิ์ ปัจจุบันอายุ 41 ปีเกิดเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2524 จบการศึกษาระดับปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต (ศศ.บ.) สาขาวิชาดนตรีไทย ภาควิชาศิลปนิเทศ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จบการศึกษาระดับปริญญาโท ศิลปะกรรมศาสตรมหาบัณฑิต (ศป.ม.) สาขามานุษยดุริยางควิทยา คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ การศึกษาด้านดนตรีไทย และขับร้อง ปัจจุบันดำรงตำแหน่งอาจารย์ประจำ สาขาวิชาดนตรีไทย ภาควิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญด้าน ซอสามสายและการขับร้อง ได้รับการถ่ายทอดความรู้ทางด้านดนตรีจากครูดนตรีหลายท่าน เรียนปี

พาทย์ กับ อาจารย์สุนทร พลอยงาม ครูรอง แข่งแก้ว ครูสุบิน จันทร์แก้ว ครูประมวล อรรถชีพ และ ครูฉลาก โพธิ์สามต้น เรียนเครื่องหนัง กับอาจารย์กุมารี ทับทิมหล้า ครูเทิม สมานมิตร เรียนเครื่องสาย กับครูชูเกียรติ ลีที ครูกุมารี ทับทิมหล้า ครูวิเชียร จันทร์เกษม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ณรงค์ เขียนทองกุล เรียนซอสามสายเรียน กับอาจารย์จักรพงษ์ กลิ่นแก้ว ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล จันทร์ปัดย์ อาจารย์จักรี มงคล อาจารย์ศิริ วิชเวช (ศิลปินแห่งชาติ)เรียนซัปร้อง กับ อาจารย์สุนทร พลอยงาม ครูเฉลย เปรมฤทัย อาจารย์ สงัด ภูเขาทอง ครูประชิด ข้าประเสริฐ ครูอรุณ บัวเอี่ยม ครูมณฑนา อยู่ยั้งยืน เรือโทหญิงลักษณ์ สัจจัย ครูดวงเนตร ดุริยพันธุ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วัชรารณ อัจหาญ รองศาสตราจารย์ดร.กาญจนา อินทรสุวานนท์ อาจารย์ศิริ วิชเวช (ศิลปินแห่งชาติ) และอาจารย์ ดร.อังสนา นาคสวัสดิ์ เรียนแคนวง กับครูอรุณ บัวเอี่ยม เรียนตีกรับซัปร้อง กับอาจารย์ศิริ วิชเวช (ศิลปินแห่งชาติ) เรียนเพลงหุ่นกระบอก กับครูดวงเนตร ดุริยพันธุ์ อาจารย์ศิริ วิชเวช ครูมณฑนา อยู่ยั้งยืน อาจารย์จักรพันธ์ โปษยภตุ (ศิลปินแห่งชาติ) และผู้ช่วยศาสตราจารย์วัชรารณ อัจหาญ ครอบและต่อทางร้องเพลงทยอยเดี่ยว จากอาจารย์ศิริ วิชเวช (ศิลปินแห่งชาติ)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ภาณุภาค โมกขศักดิ์ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณภาพเสียงของซอสามสายของครูจักรี มงคลความว่า

กล่าวถึงการทำซอสามสาย ของอาจารย์จักรี มงคล อาจารย์จักรี แก้ปัญหาตรงนี้ได้ตัดแล้ว ซอของอาจารย์จักรีกับสภาพอากาศมีผลน้อยมาก ดังแทบทุกคันเลย กระสวนของซอสามสาย รูปทรงลักษณะทางกายภาพ อย่างนี้โบราณ โบราณก็จะมีหลายหน้า หน้าพระหน้านาง อาจารย์จักรีก็ผลิตได้หลายรูปแบบตามที่ใช้ต้องการทุกรูปทรงเลย มีรูปทรงเป็นของตนเอง ปรับจากกระสวนโบราณ ช่างคนอื่นก็มีทรงไม่ค่อยเยอะ หย่องซอสามสายปกติก็นิยมไม้ไผ่ ไม้พุด ไม้ทองกลาง จะได้เสียงที่ดี นวล ๆ ต่างกันไป อาจารย์จักรีก็เป็นผู้คิดค้นหย่องซอสามสายไม้แก้ว และรูปทรงแบบนี้ เป็นสะพานเสียงพอมารประกอบกับกะโหลกแล้วก็เสียงดัง ใส เป็นเอกลักษณ์ เสียงจ๋า ดัง ลู่เครื่องอื่นไหว คุณภาพเสียงที่ดีของซอสามสายก็เป็นเรื่องเฉพาะ ต้องมีความต้อ มีเสียงที่กังวาน เมื่อบรรเลงต้องออกทุกสาย แรงแล้นสะเทือนต้องกระพือ เสียงนุ่มเสียงจ๋าก็แต่งเสียงเอาที่หย่องได้ แต่ซอที่ดีต้องเสียงออก บางคันอับ ช่างบางคนก็ยังแก้ปัญหาตรงนี้ได้ เพราะซอสามสายไม่มีทางออกของเสียง เหมือนซอด้วง ซออู้ อาจารย์จักรีสามารถทำซอได้เหมาะสมกับผู้บรรเลง งานกลึงเรียบร้อย อย่างวัสดุที่ทดแทนงาช้าง (เรซิน) อาจารย์ก็ทำได้ และหาวิธีแก้ไขเรื่องของการงอของซอ เนื่องจากซอสามสายมีสายถึงสามสายที่

เป็นแรงรัง ฆอที่ไ้หลาวชะโอนเป็นไม้ก็แ่อนบ่างอบ้าง ตรงนี้อาจารย์ก็
 แก่ปัญหาตก สิ่งที่สำคัญคือศูนย์ฆอ ถ้าฆอไม่ได้ส่วนจะพลิกไม่ไป เอียงไป
 ทางซ้ายหนักขวาไปทางขวา ใช้ไปนาน ๆ ก็ไม่ไหว ไปเจอคันไม้ดีน้ำหนัก
 ไม่ได้ เราก้ไม่ไหว คันชักของอาจารย์จักรี มงคล อาจารย์ท่านก็เป็นนัก
 ทดลอง เสียงฆอสามสายมักมีผลต่อสภาพอากาศ บางบทเพลงความตึง
 หย่อนของฆอสามสายมีผลต่ออารมณ์เพลง ส่วนมากนักฆอสามสายจะชอบ
 คันชักอันเดียว คือใช้อันไหนก็อันนั้นเหมือนนักไวโอลิน น้ำหนักเหมาะกับ
 เขาที่สุด อันนี้น้ำหนักดี เราสามารถควบคุมเสียงได้ จับง่ายเพราะทำเป็น
 เหลี่ยม ทำไม่ต้องพะวงทางมือขวาเลย คันชักได้สัดส่วน เหลี่ยมลงนิ้วพอดี
 สามารถผ่อนคลายน้ำหนักได้ วางลายได้ตรงกับนิ้ว ศูนย์ถ่วงดี ถ้าหัวคันชัก
 หนักเกินไปก็ไม่ได้ หางหนักไปก็ไม่ได้ คันชักจะไม่ขนานกับพื้น ซึ่งอาจารย์
 จักรี ทำได้เที่ยงตรง ชนิดไม้ก็แปลกดี ทำฆอกระสวนที่ใหญ่ตามกระสวนแต่
 น้ำหนักเบา ฆอใหญ่ลักษณะความเป็นจริงก็จะหนัก แต่คันนี้มีน้ำหนักเบา
 เสียงฆอที่ได้ ก็จะดัง เสียงโต ความกังวานก็มาก ที่ทำกันสมัยนี้ก็กระสวน
 ฆอใหญ่ได้ก็จริง แต่เสียงฆอจะอับแน่น เสียงไม่โปร่ง เสียงไม่ออกทุกเสียง
 ปากข้างก็เป็นเอกลักษณ์ อาจารย์เขาก็มีวิธีการให้ปากข้างคั่นด้านหลังเกิด
 ความเท่ากันเพื่อการกระจายน้ำหนักทำให้ไม่กดหน้าฆอก็จะดัง ปากข้างก็
 ค่อนข้างสนิท ทำฆอลึงละเอียด ลูกแก้วแหวนแต่ละวงก็มีความลึกเข้าไป
 ของอาจารย์เป็นเหลี่ยม และมีร่องต๋ร่องเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของเขา
 ลักษณะเฉพาะอาจารย์จักรีก็เป็นนักพัฒนาไม่หยุดนิ่ง ความเป็นของ
 ตัวเอง การถอดทำหลายข้างก็พยายามทำให้ลงตัวก็ไม่ค่อยจะลงตัว เพื่อ
 ความสะดวกในการใช้งาน คันนี้ก็ลงตัวเกลียวแน่นหนาดีแน่นแบบสนิท ถ้า
 ทำไม่แน่นไม่สนิทจะมีปัญหาเวลาเราสี ฆอสามสายของอาจารย์จักรี ส่วนนี้
 มีความเที่ยงดี กระพือทั้งคัน เวลาพรมเสียงฆอออก ง่าย (ภาณุภัค โมกข
 ศักดิ์, สัมภาษณ์, 9 สิงหาคม 2565)

จากคำสัมภาษณ์ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาณุภัค โมกษศักดิ์ อาจารย์ประจำสาขาวิชาดนตรีไทย
 ภาควิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ผู้วิจัยพบว่า ฆอสามสายของครูจักรี
 มงคลเสียงดังดี มีความกังวาน สั่นสะเทือนทั้งคัน พรมเสียงออก ขึ้นหนังดี ไม่ส่งผลกระทบต่อ
 คุณภาพของฆอสามสาย ฆอสามสายมีกระสวนใหญ่แต่น้ำหนักเบา คันชักจับง่าย ศูนย์ถ่วงของฆอทำได้

ดีการเข้าเกลียวแน่นหนาดี สี่ง่าย มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว เช่นหย่องขอ ปากข้างบนปากข้างล่าง

4.2.4 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล จันทราปัติย์

ภาพที่ 154 ผศ.ดร.สุรพล จันทราปัติย์ ประเมินคุณภาพซอสามสาย

ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล จันทราปัติย์ ปัจจุบันอายุ 75 ปี เกิดเมื่อวันเสาร์ที่ 10 พฤษภาคม 2490 ตำบลบางปะกง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา จบการศึกษาระดับปริญญาตรี กสิกรรมและสัตวบาลบัณฑิต (กส.บ.) จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ. 2512 จบการศึกษาระดับปริญญาโท พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต พบ.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์) จากสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (NIDA) จบการศึกษาระดับปริญญาเอก Ed.D (Agricultural and Extension Education), Mississippi State University, ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้เรียนดนตรีไทยกับ ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ ได้รับมอบโองการไหว้ครูจากคุณหญิงชื่น ศิลปบรรเลงสถานภาพปัจจุบัน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล จันทราปัติย์ ได้สมรสกับศาสตราจารย์ ดร.อังศุมาลย์ จันทราปัติย์ โดยได้รู้จักกันมาตั้งแต่วัยเด็ก หลังจากสมรสได้พักอาศัยอยู่ที่บ้านรามอินทรา บ้านเลขที่ 21 แยก 10 รามอินทรา ซอย 67 แขวงรามอินทรา เขตคันนายาว กรุงเทพมหานคร

ดำรงตำแหน่ง อาจารย์พิเศษสาขาวิชาดนตรีไทย ภาควิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล จันทราปต์ย์ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณภาพเสียงของซอสามสายของครูจ๊กกี้ มงคลความว่า

ซอเป็นซอกระสวนที่ใหญ่ไม่หนักไป แนนอน การทำซอต้องให้สีไม่ลำบาก ลัดส่วนและความยาวของร่างกายผู้บรรเลง เสียงดั่ง เสียงโต ซอที่ดีสำหรับครู ต้องเป็นซอที่มีน้ำหนัก ครูชอบซอหนัก จับแล้วมันคง ถ้าเบา น้ำหนักไม่ได้กับการคอนซอ ฟลิกซอ เป็นไปได้ว่าแบบเรียนซอสามสายของท่านอาจารย์ ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ มีการใช้แบบเรียนที่ฝึกกล้ามเนื้อตั้งแต่แรกเริ่ม เมื่อท่านจะให้ขอครูมาฝึกท่านก็เลือกคันที่หนักให้ ฝึกจนน้ำตาไหล สีลายเปลา เป็นชั่วโมง ท่านกรุณาให้ซอเราหนึ่งคันเป็นกรุณาเราจึงต้องซอหนัก ยอมรับว่า น้ำหนักนั้นเป็นความจริง ใช้น้ำหนักซอในการฝึกช่วงแรก ต้องเป็นซอที่ผู้บรรเลงชำนาญแล้ว หรือปัจจุบันซอเบาอาจจะเป็นที่นิยมเพราะไม่ได้ฝึกกันมาในรูปแบบนั้นแล้ว ซอสามสายจะต้องคอนซอด้วยนิ้วสองนิ้วและใช้กล้ามเนื้อการคอนซอ แต่คนที่ใช้กล้ามเนื้อน้อยต้องการซอที่เบา ก็เป็นซอที่เหมาะสมกับผู้บรรเลงนั้น ๆ ตอนครูฝึกปวดสองนิ้วอยู่ไม่ไหวก็ต้องใช้กล้ามเนื้อ คันชักมือขวาก็สำคัญ คันชักหนึ่งสอง สี แปด แล้วสลับกันอีก ใช้กล้ามเนื้อไหล่ ไม่ได้ใช้แค่ข้างแกว่งวงแล้ว มากล้ามเนื้อไหล่แล้ว พอลากคันชักแปดแล้ว เสียงก็ต้องเท่ากับคันชักสีและปรับไปตามอารมณ์เพลง คันชักที่ดีก็ต้องเหมาะสมกับน้ำหนักมือของผู้บรรเลงนั้นอีก แต่ของเราเมื่อถูกฝึกมาให้มีน้ำหนักแล้วอย่างนั้นแล้ว ก็จะชอบคันชักที่หนัก และหางม้าที่หย่อนเกินไป หย่อนกำลังดี พอมาจับคันชักเบา ก็จะเบาไป ต้องพอดีกับมือเรา คันชักเบามาก็ไม่ดีแน่ คันชักปรับได้ใช้ได้นับว่าเป็นความชาญฉลาดของครูจ๊กกี้เขา ซึ่งเป็นผู้บรรเลงซอสามสาย เมื่อมาเป็นช่าง ตรงเหลี่ยมก็เป็นกรช่วยเหลืออย่างหนึ่ง ทำให้ไม่สิ้น และปรับตั้งหย่อนได้ สำคัญนะ ต้องไม่ตั้งเกินไป จะหย่อนแค่ไหนก็ต้องลองกับซอ การทำแบบนี้ก็จะประหยัด อดทั้งวัสดุ แทนที่จะมีคันชักหลาย ๆ อันก็มีอันเดียว ปรับได้ทุกสภาพอากาศ การจับคันชักก็ในสายเรา ลองลือคที่จ๊กกี้ทำเป็นเหลี่ยมมาพอดี หางม้าแบนพอดี นิ้วเรียงกัน ซึ่งคนอื่นเราไม่รู้ เข้าใจว่าครูจ๊กกี้เป็นผู้บรรเลงซอสามสายด้วยแล้วก็เป็นช่างซอสามสายด้วย เลยเข้าใจท่างังให้เสียงดั่งดี หน้าซอมีขนาดใหญ่ดี เป็นหน้าพระ ความตั้งของหนังมี

ส่วนสำคัญมาก ดึงมากชนิดของหนังก็สำคัญ ครูจักรีเขารู้ กะโหลกสวยมาก ลูกบิดห่างกันไปสักหน่อย ลักษณะเหมือนจะกางออก หน้าซอสวยงาม ในสมัยก่อนไม่มีการถอดก็น่าจะเป็นการคิดค้น การถอดได้พกพาสะดวก ทางอินโดถอดได้ทุกส่วน เราไม่ได้ไปศึกษาดนตรีแต่เรามีโครงการไปเอาดนตรีมาแสดงก็เลยได้เห็นสะดวกในการเก็บดี ที่สำคัญคือทำแล้วแน่นสนิท (สุรพล จันทราปัติย์, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2565)

จากคำสัมภาษณ์ของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล จันทราปัติย์ ผู้วิจัยพบว่า ซอสามสายที่มีกระสวยใหญ่และเบาจะทำให้เสียงใหญ่และโต ซอสามสายของครูจักรี ขึ้นหน้าตั้ง กะโหลกสวย การทำเกลียวทำให้พกพาสะดวก คันทักทำดี ซอคันนี้ทำให้ผู้บรรเลงบรรเลงได้อย่างสะดวก

4.2.5 ครูศิริพันธุ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา

ภาพที่ 155 ครูศิริพันธุ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา ประเมินคุณภาพซอสามสาย
ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

ครูศิริพันธุ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา ปัจจุบันอายุ 77 ปี เกิดเมื่อวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2488 มารดาชื่อนางจงจิตร จิตตเสวี บุตรสาวของพระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนสุกิจวิทยา จบการศึกษามัธยมศึกษาตอนปลายที่โรงเรียนสตรีวิทยา ต่อมาได้รับทุนจากสถาบัน Goethe Institute ศึกษาด้านภาษาเยอรมัน และได้รับทุนเพื่อศึกษาต่อทางด้านดนตรีและการขับร้องคลาสสิกที่สถาบันดนตรี จาก Cultural Institute สถาบันทางวัฒนธรรมประเทศไทยใน ประเทศเยอรมนี ไปศึกษาต่อที่ Richard Strauss Conservatory of University of Music and Performing Arts Munich เมืองมิวนิค ประเทศเยอรมนี ปัจจุบัน ครูศิริพันธุ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา ประกอบธุรกิจร้านอาหารไทย ชื่อ

ร้าน ซอสสามสาย ซอยสุขุมวิท 61 กรุงเทพมหานคร และเป็นผู้เชี่ยวชาญซอสสามสายในสายสืบทอดสายตรงมาจากพระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี)

ครูศิริพันธุ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณภาพเสียงของซอสสามสายของครูจ๊กกี้ มงคลความว่า

เป็นซอสสามสายที่ใหญ่และเบาเสียงกังวานและเสียงดัง ขึ้นหน้าหน้าซอได้ตั้งบรรเลงง่าย กระสวนใหญ่ กระสวนโบราณต่างจากของครูเองที่คันทันเล็ก ผู้หญิงสี หน้าซอใหญ่เสียงซอที่คันทันใหญ่ ๆ เห็นมีก็ของคุณตา ตั้งแต่ครูเล็กจนโตที่คุณตาสั่งสอนมา ความสำคัญของซอ มาตรฐานของซอสสามสายที่เห็นเสียงต้องดังทุกเสียง ก็กลึงแบบนี้กระสวนโบราณชัดเจนไม่มากมายไม่น้อยไป สมัยก่อนซอสสามสายไม่ค่อยทำด้วยไม้ มักทำด้วยงา กะโหลกซอโบราณการใช้หนังก็ลำบากยากเย็นขึ้นให้ตั้งลำบาก หน้าบางก็ขาด กะลาก็ต้องเป็นสามเส้น สมัยนี้มีนวัตกรรมที่ตัดกะลา ปัจจุบันไม่ตัดหายากแทบเลือดตากระเด็น องค์กรประกอบต่าง ๆ ก็ต้องให้ความสำคัญและมีหลักเกณฑ์อยู่ ความมั่งคั่งของถ่วงหน้า การใช้งานปัจจุบันก็ดีกว่ามาก ต่างจากในอดีต ซึ่งวันนี้ก็น่ายินดีว่านวัตกรรมของซอสสามสายไม่ได้หายไป ยังมีการพัฒนา มีวัสดุทดแทนบ้าง เหตุการณ์โลกเปลี่ยนแปลงไป วัสดุก็หายากขึ้น ตรงนี้ก็ป็นนวัตกรรม ขนาดลัดส่วนโบราณถึงได้มีซอหลิบ ซอผู้หญิง ซอผู้ชาย ซอเด็ก มีนะ ก็ต้องเลือกซอให้เหมาะสมกับขนาดตัวของตัวเอง อย่างคันทันของครูคุณพ่อสร้างที่เพาะช่าง สมัยก่อนเป็นโรงหัตถกรรมใหญ่ มีงานสิบหมื่นทุกอย่าง ก็ทำเพื่อครู ลัดส่วนจึงเป็นคันทันเล็กที่นี้ช่วงของเสียงการลงนิ้วการบรรเลง ก็ต้องต่าง ครูว่าใช้ได้ ลงมาเสียงสูงแล้วเสียงนิ่ง (ศิริพันธุ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา, สัมภาษณ์, 9 สิงหาคม 2565)

จากคำสัมภาษณ์ของครูศิริพันธุ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา ผู้วิจัยพบว่าซอสสามสายของครูจ๊กกี้ มงคล เป็นซอกระสวนที่ใหญ่มีน้ำหนักเบา กระสวนโบราณ มีรายละเอียดที่พอดี เสียงดังกังวาน บรรเลงง่าย ขึ้นหน้าได้ตั้ง ขึ้นเสียงสูงแล้วเสียงนิ่งดี

4.2.6 อาจารย์มานพ อิศรเดช

ภาพที่ 156 อาจารย์มานพ อิศรเดช ประเมินคุณภาพซอสามสาย
ที่มาภาพ : วรุฒม์ ปัทมดิลก

อาจารย์มานพ อิศรเดช ปัจจุบันอายุ 66 ปี เกิดเมื่อวันที่ 5 เมษายน 2499 จบการศึกษาระดับปริญญาตรี ครุศาสตร์บัณฑิต วิชาศิลปศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จบการศึกษาระดับปริญญาโท ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร และปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต (Master of Architecture) อดีตดำรงตำแหน่งอาจารย์ประจำ ภาควิชาทฤษฎีศิลป์ คณะจิตรกรรมประติมากรรม และภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปัจจุบันเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านซอสามสาย เป็นศิษย์ซอสามสาย ของคุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง และอาจารย์เจริญใจ สุนทรวาทีน

อาจารย์ มานพ อิศรเดช ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณภาพเสียงของซอสามสาย ของครูจ๊กกี้ มงคลความว่า

พบกับจักรีเขาที่จุฬาฯ ก็เล่นดนตรีกันเรื่อยมา มีซอคันหนึ่งที่เป็นของคุณหญิงขึ้น ศิลปบรรเลง เราก็ได้ซอคันนั้นแต่ไม่มีทวนไม่มีกะโหลก ตอนที่จบใหม่ ๆ ก็ไปเรียนต่อที่มหาวิทาลัยศิลปากร ตอนนั้นก็ได้สนิทกับครูหน้าผู้ช่วยศาสตราจารย์ณรงค์ เขียนทองกุล ก็ชวนกันไปพรานนก ก็ได้ไปเจอช่างจรรยา คชแสง สมัยนั้นช่างจรรยาบรรจุอยู่กองการสังคีต ในอัตราราชการ แต่เป็นภารโรงที่ห้ามใช้งานทำความสะอาดต่าง ๆ เช่นเดียวกับ ครูเฉลิม บัวท้ง เป็นนักดนตรีที่ต่อเนื่องมาจากวงทำเตียน ของพระองค์เพ็ญ ฯ พอพระองค์เพ็ญสิ้น ลูกหลานเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง (เพ็ง เพ็ญกุล) ก็ยังคงเล่นดนตรีละครกันอยู่ เพราะฉะนั้นเพลงละครวงทำเตียนครูเฉลิมจะได้ไว้อยะ ครูมนตรีก็ทราบเรื่องจะนำเข้ามาสอนในสถาบัน สมัยก่อนไม่รู้จะอย่างไรก็เข้ามาในอัตราราชการ แต่ทุกคนก็จะเข้าใจกันว่าท่านคือครู ช่างจรรยาก็เหมือนกัน แม้แต่อธิบดีกรมศิลปากร คุณธนิต อยู่โพธิ์ ก็ให้ความเคารพ ซ่อมได้หมด ซอสสามสาย กระทั่งฮาร์พ สมัยก่อนก็ได้สั่งให้ซอคุณหญิงขึ้น ศิลปบรรเลง ซออาจารย์เจริญใจ สุนทรวาทีน ก็จะมีเสียงซอที่ดีควรเป็นอย่างไร เสียงซอต้องออกหมด ไม่อับ กระสวนก็แล้วแต่เชิงช่าง แต่ก็เห็น ๆ มากก็ไม่กลายจากที่จักรีทำ มีน้ำหนักเบาดี กระสวนซอคันใหญ่ ทำได้น้ำหนักเบา น้อยคนที่ทำได้ ส่วนใหญ่ยิ่งใหญ่อิ่งหนัก เสียงซอยังใหม่อยู่ ใช้ให้ข้าหม้อยจะดี จักรีทำซอหนังตั้งตลอด ขึ้นหน้าซอตั้งดี หนังกลองแต่กบ่าง ต้องให้ระวังเรื่องขอบขนง ซึ่งจักรีเขาก็เป็นช่างซอสสามสายที่บรรเลงซอสสามสายด้วย ก็เลยเข้าใจปัญหาตรงนี้ ลบคมเขา แล้วก็ลงครีมหาพิวบำรุงบ้าง คั้นซัก ส่วนตัวไม่ค่อยมีปัญหาที่คั้นซัก ทั้งหย่อนและตั้งก็สีได้ แต่อันนี้ก็ตีปรับความตั้งหย่อนได้เหมาะสมในทุกสภาพอากาศ ซอบางคันเหมาะกับการเดี่ยว เหมาะกับการบรรเลงวง คันนี้ก็ดีหมดนะ เสียงซอคันนี้ตั้งดี คันใหญ่เหมาะสมกับตัว แกนจักรีทำแกนโลหะมาแต่ไหนแต่ไรแล้ว ทำให้ไม่หนัก การกำธรของเสียงดี (มานพ อิศรเดช, สัมภาษณ์, 20 สิงหาคม 2565)

จากการสัมภาษณ์ อาจารย์มานพ อิศรเดช ผู้วิจัยพบว่าซอสสามสายของครูจักรีมงคล เป็นกระสวนซอที่ใหญ่แต่น้ำหนักเบาเสียงซอยังใหม่อยู่ เสียงตั้งดี แกนที่ทำจากโลหะทำให้การกำธรสั้นสะเทือนได้ดี ขึ้นหนังตั้ง คั้นซักใช้ได้เหมาะสมกับทุกสภาพอากาศในแต่ละแนวการบรรเลง

ชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ	คุณภาพเสียง	ลักษณะทางกายภาพ
ครูธีรพันธ์ ธรรมมานุกูล	-เสียงดังกังวาน -การกำธรมเสียงดี -บรรเลงได้ทุกสภาพ อากาศและทุกแนวการ บรรเลง	-กระสวนใหญ่น้ำหนักเบา -ขึ้นหนังตั้ง -คันทักใช้ได้ดี
อาจารย์ ดร.ศุภฤกษ์ สว่างวิบูลย์พงษ์	-เสียงดังกังวาน -การกำธรมเสียงดี	-กระสวนใหญ่น้ำหนักเบา -ปากข้างแนบกะโหลกขอ -คันทักมีน้ำหนักใช้ได้ดี
ผศ. ภาณุภาค โมกขศักดิ์	-เสียงดังกังวาน -เสียงโต -การกำธรมเสียงดี -บรรเลงได้ทุกสภาพ อากาศและทุกแนวการ บรรเลง	-กระสวนใหญ่น้ำหนักเบา -ขึ้นหนังตั้ง -คันทักใช้ได้ดี -พกพาสะดวก
ผศ. ดร.สุรพล จันทราปัติย์	-เสียงดังกังวาน -เสียงโต	-กระสวนใหญ่น้ำหนักเบา -ขึ้นหนังตั้ง -คันทักใช้ได้ดี -ลูกบิดห่างไปหน่อย -พกพาสะดวก
ครูศิริพันธุ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา	-เสียงดังกังวาน -เสียงนิ่ง	-กระสวนใหญ่น้ำหนักเบา -ขึ้นหนังตั้ง -คันทักใช้ได้ดี -รายละเอียดสวยงามพอดี
อาจารย์ มานพ อิศรเดช	-เสียงดังกังวาน -การกำธรมเสียงดี -บรรเลงได้ทุกสภาพ อากาศและทุกแนวการ บรรเลง	-กระสวนใหญ่น้ำหนักเบา -ขึ้นหนังตั้ง -คันทักใช้ได้ดี

ภาพที่ 157 แผนภูมิสรุปการประเมินคุณภาพเสียงและลักษณะทางกายภาพขอสามสาย

ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

ผู้เชี่ยวชาญด้านซอสสามสาย	คุณภาพเสียง		ลักษณะทางกายภาพ		
	เสียงดัง	เสียง กังวาน	กระสวน ใหญ่	น้ำหนักเบา	ขึ้นหน้า ได้ดี
ครูธีรพันธุ์ ธรรมานุกูล	✓	✓	✓	✓	✓
อ.ดร.ศุภวิ สุว้างวิบูลย์พงษ์	✓	✓	✓	✓	-
ผศ.ดร.ภาณุภาค โมกศักดิ์	✓	✓	✓	✓	✓
ผศ.ดร.สุรพล จันทราปัติย์	✓	✓	✓	✓	✓
ครูศิริพันธุ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา	✓	✓	✓	✓	✓
อาจารย์.มาณพ อิศรเดช	✓	✓	✓	-	✓

ภาพที่ 158 แผนภูมิสรุปการประเมินคุณภาพเสียงและลักษณะทางกายภาพซอสสามสาย

ที่มาภาพ : วรุตม์ ปัทมดิลก

จากการประเมินคุณภาพเสียงและลักษณะทางกายภาพของซอสสามสายของครูจักรี มงคล จากผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 6 ท่าน ผู้วิจัยสรุปได้เป็น 2 ประเด็น ดังนี้

4.4.1 คุณภาพเสียง ลักษณะของเสียง มีคุณสมบัติได้แก่ เสียงดังกังวาน เสียงนึ่ง เสียงโต เสียงต้อ เสียงนวล เสียงไม่อับ บรรเลงได้ทุกสภาพอากาศและทุกแนวการบรรเลง การกำธรรของเสียงได้ดี

4.4.2 ลักษณะทางกายภาพ คุณสมบัติซอสสามสายของครูจักรี มงคลได้แก่ กระสวนเป็นซอกันใหญ่ที่มีน้ำหนักเบา บรรเลงได้ง่าย ศูนย์ถ่วงน้ำหนักดี ขึ้นหน้าซอได้ดี การกำธรรของเสียงทั่วทั้งคัน งานกลึงเรียบร้อย ชดช้อย ประณีตอย่างงานโบราณ ใช้วัสดุธรรมชาติที่สวยงาม โดยครูจักรี มงคลได้ถ่ายทอดเอกลักษณ์ในการสร้างซอสสามสายไว้ในซอสสามสายคันนี้ ประกอบด้วยกระสวนซอ อาทิเช่น ปากข้างบนปากข้างล่าง (เอวซอ) ที่มีลักษณะเรียวเล็กและเป็นธรรมชาติคล้ายกลีบบัวเป็นตัวรับน้ำหนักของกะโหลกซอไม่ให้น้ำหนักการรั้งสายกดลงบนขนงหน้าซอ ให้น้ำหนักถ่ายเทมาด้านหลังทำให้ไม่กดหน้าซอ ทำให้หน้าซอยังคงตั้งอยู่ได้นาน แกนซอ ที่สร้างจากโลหะ การทำองศาศูนย์ถ่วงซอสสามสาย และคันชักซอสสามสายที่ถูกสร้างขึ้นมาให้มีลักษณะคงไว้รูปแบบเดิมและต่อยอดนวัตกรรมที่ครูจักรี มงคล ได้คิดค้นขึ้น

ซอสสามสายคันนี้ ถือเป็น การสร้างสรรค์ศิลปะทางดุริยางคศิลป์ไทย ที่มีคุณค่าทางความงาม มีความสุนทรีย์ ทั้งรูปและเสียงของซอสสามสาย กระบวนการต่าง ๆ ที่มีการสั่งสมประสบการณ์ที่ได้รับคำแนะนำ และได้รับแรงบันดาลใจจากโบราณจารย์ทุกขั้นตอน การประดิษฐ์ มีความประณีต และคำนึงถึงการใช้งาน เนื่องจากครูจักรี มงคลเป็นทั้งผู้เชี่ยวชาญทางด้านงานช่าง และ การบรรเลงซอสสามสาย จึงทำให้ซอสสามสายคันนี้ได้รับการยอมรับจากผู้เชี่ยวชาญด้านซอสสามสายว่าเป็นเสียงซอสสามสายที่ตั้ง ฟังแล้วเกิดสุนทรียรสที่ดี เป็นเสียงซอสสามสายที่มีเอกลักษณ์ และมีคุณภาพ ซอสสามสายคันนี้นอกจากได้กระสวนซอสสามสายจากช่างฝีมือโบราณแล้วยังมีการปรับแต่งเพิ่มความเป็นเอกลักษณ์ซอสสามสายของครูจักรี มงคล ที่ผนวกกันอย่างลงตัว

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 บทสรุป

งานวิจัยเรื่องกรรมวิธีการสร้างซอสสามสายของครูจ๊กกี้ มงคล มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติชีวิต กรรมวิธีการสร้างซอสสามสายและปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพเสียงซอสสามสายของครูจ๊กกี้ มงคล ผู้วิจัยพบว่า ครูจ๊กกี้ มงคล มีความสนใจซอสสามสาย ตั้งแต่สมัยวัยเยาว์ โดยมีคุณแม่และครอบครัวเป็นผู้ส่งเสริม โดยได้รับแรงบันดาลใจการสร้างซอสสามสายจากแบบกระสวนซอสสามสายของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ครูจ๊กกี้ มงคล เริ่มเรียนซอสสามสายกับ ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ เป็นระยะเวลา 3 ปี หลังจากนั้น ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ ถึงแก่กรรม ซึ่งในระยะเวลาในการเรียนรู้ทั้ง 3 ปี ครูจ๊กกี้ มงคล ได้ใช้เวลาอย่างคุ้มค่า จดจำกระสวนและสัดส่วน ความคิดเห็นของศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ เกี่ยวกับซอสสามสายที่ดี และการเป็นนักซอสสามสายที่ดี ระยะเวลาที่ครูจ๊กกี้ มงคล ได้เก็บเกี่ยวประสบการณ์จากช่างและคำแนะนำจากครูบาอาจารย์อีกหลายท่าน เช่น ช่างจรรยา คชแสง ครุนิยม มดแสง ครุสุดจิตต์ ดุริยประณีต ม.ล.สุรภักษ์ สวัสดิกุล ครูจันทร์ โทวิสุทธิ์ และอีกหลายท่าน เมื่อเข้าศึกษาที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้มีโอกาสเรียนรู้กับครูอาจารย์อีกหลายท่าน เช่น ครูเจริญใจ สุนทรวาทีน ครูจำเนียร ศรีไทยพันธุ์ จนมีฝีมือในการบรรเลงซอสสามสาย เช่น การบรรเลงเดี่ยวซอสสามสาย เพลงเขดินอก วาระครบรอบ 120 ปี หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ณ โรงละครแห่งชาติ ด้วยประสบการณ์ และการเรียนรู้ ครูจ๊กกี้ มงคล จึงได้ยึดเอาอาชีพการเป็นช่างซอสสามสาย ซ่อมและสร้างเครื่องดนตรี

ซอสสามสายของครูจ๊กกี้ มงคล มีเสียงที่มีความไพเราะควบคู่กับคุณภาพของชิ้นงานที่มีความสวยงาม ละเอียด ประณีต คงทน ด้วยกรรมวิธีการสร้างที่พิถีพิถันเฉพาะตนการทำกะโหลกซอสสามสาย การทำปากข้างบนปากข้างล่าง การทำแกนซอสสามสายการประกอบเข้าคันทัน การทำคันทันซอสสามสาย จนมีเอกลักษณ์เฉพาะได้แก่ ปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพเสียงซอสสามสายของครูจ๊กกี้ มงคล คือ กระสวนของซอสสามสายและ ส่วนประกอบอื่น ๆ ของซอสสามสาย ขนาดกะโหลกซอสสามสาย ความหนาบางของหนังซอ เมื่อขึ้นหนังหน้าซอแล้วจะมีมวลอากาศภายใน ปากข้างซอสสามสาย องศาของซอสสามสายซึ่งรับแรงจากการรั้งสายและแรงกดจากหย่อง คันทันที่สามารถปรับความตึงความหย่อนของหางม้า การแต่งเสียงโดยการตั้งหย่องและการติดถ่วงหน้ามีตำแหน่งของหย่องและน้ำหนักของถ่วงหน้าที่เหมาะสม และได้พัฒนากรรมวิธีการสร้างจนมีเอกลักษณ์เฉพาะตน คือ การทำปากข้างบน ปากข้างล่าง ที่มีสัดส่วนเป็นธรรมชาติ คล้ายลักษณะกลีบบัว การทำแกนที่เป็นโลหะสแตนเลส ซึ่งมีน้ำหนักเบาสามารถนำกระแสเสียงและทนทานได้ดีกว่าไม้เนื้อแข็ง การทำคันทันซอสสามสายที่หัวคันทัน

ซึกสามารถหมุนปรับได้โดยใช้หางม้าซอฟต์แวร์ เมื่อใช้งานเสร็จสามารถลดความตึงลง และมีรูปแบบที่สวยงามมีน้ำหนักเบาเท่ากันทั้งคันซึก

จากการศึกษาชีวประวัติด้านงานช่างครูจักษ์ มงคล แสดงให้เห็นถึง ทักษะคติในการสร้าง ซอสสามสายให้มีคุณภาพทั้งด้านเสียงและลักษณะทางกายภาพ ด้วยความใส่ใจ พิถีพิถัน และพัฒนา นวัตกรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ โดยผสมผสานงานช่าง ความรู้ด้านดนตรีไทย และความรู้ด้านดนตรี ตะวันตก ดัง นวัตกรรมการทำแกนซอสสามสายที่ใช้สแตนเลสเพื่อความคงทน และสามารถปรับองศาของ กระสวนซอสสามสายได้ตามที่ต้องการ ผลงานการสร้างซอสสามสายของครูจักษ์ มงคล จึงมีชื่อเสียงได้รับการ ยอมรับทั้งด้านความสวยงามและคุณภาพเสียง ดังครูจักษ์มีทัศนคติว่า “ชีวิตสั้น ศิลปะยืนยาว”

5.2 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษากรรมวิธีการสร้างซอสสามสายของครูจักษ์ มงคล พบว่า ครูจักษ์ มงคล มีความสามารถในด้านการสร้างเครื่องสายและเครื่องดนตรีอีกหลายประเภทซึ่งเป็นภูมิปัญญาเชิงช่าง ที่ควรค่าแก่การศึกษาค้นคว้า เช่น ซอด้วง ซออู้ จะเข้ กระจับปี่ จึงน่าจะศึกษาเป็นวิจัยสืบเนื่องเรื่อง กรรมวิธีการสร้างเครื่องดนตรีดังกล่าว

บรรณานุกรม

จักรี มงคล. สัมภาษณ์, 22 กันยายน 2565

จักรี มงคล. สัมภาษณ์, 23 กันยายน 2565

จักรี มงคล. สัมภาษณ์, 29 กันยายน 2565

เจนจิรา เบญจพงศ์. (2555). *ดนตรีอุษาคเนย์*. วิทยาลัยดุริยางคศิลป์, มหาวิทยาลัยมหิดล.

ดุษฎี สว่างวิบูลย์พงศ์. สัมภาษณ์, 9 สิงหาคม 2565.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2542*. นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น.

ตั้งปณิธาน อารีย์. (2554). *กรรมวิธีการสร้างซอด้วงของครูธีรพันธุ์ ธรรมานุกูล*. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาดุริยางคศิลป์ไทย ภาควิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธีรพันธุ์ ธรรมานุกูล. สัมภาษณ์, 9 ตุลาคม 2565.

ภาณุภาค โมกขศักดิ์. สัมภาษณ์, 9 สิงหาคม 2565.

ภูมิใจ รื่นเรือง. (2551). *กรรมวิธีการสร้างกลองแขกของครูเสน่ห์ ภักตร์ผ่อง*. ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต, สาขาดุริยางคศิลป์ไทย ภาควิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มนตรี ตราโมท. (2519). *อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี)*. ม.ป.ท.

มานพ อิศรเดช. สัมภาษณ์, 20 สิงหาคม 2565.

วัชรพล คงอุดมสิน. (2560). *กรรมวิธีการสร้างซอด้วงของครูประสิทธิ์ ทัศนากร*. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาดุริยางคศิลป์ไทย ภาควิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วรรณภา พรหมทอง. (2550). *กรรมวิธีการสร้างซอด้วงของช่างธีรพันธุ์ ธรรมานุกูล*. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาดุริยางคศิลป์ไทย ภาควิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วีรวัดน์ เสนจันทร์ฉวีชัย. (2555). *กรรมวิธีการสร้างซอสามสายของครูวินิจ พุกสวัสดิ์*. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาดุริยางคศิลป์ไทย ภาควิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศิริพันธุ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา. สัมภาษณ์, 9 สิงหาคม 2565.

สุรพล จันทราปัติย์. สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2565.

อนันต์สิทธิ์ การหนองใหญ่. (2560). *การสร้างซอสามสายของครูศักดิ์ชัย กาย*. ปรินญาศิลปศาสตร์
มหาบัณฑิต, สาขาดุริยางคศิลป์ไทย ภาควิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	นายวรุฒม์ ปัทมดิลก
วัน เดือน ปี เกิด	8 พฤศจิกายน 2540
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร
วุฒิการศึกษา	ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาดนตรีไทย ภาควิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ที่อยู่ปัจจุบัน	114/201 ซ.พระแม่มหากาจารย์27 ตำบลบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัด ปทุมธานี 12000

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY